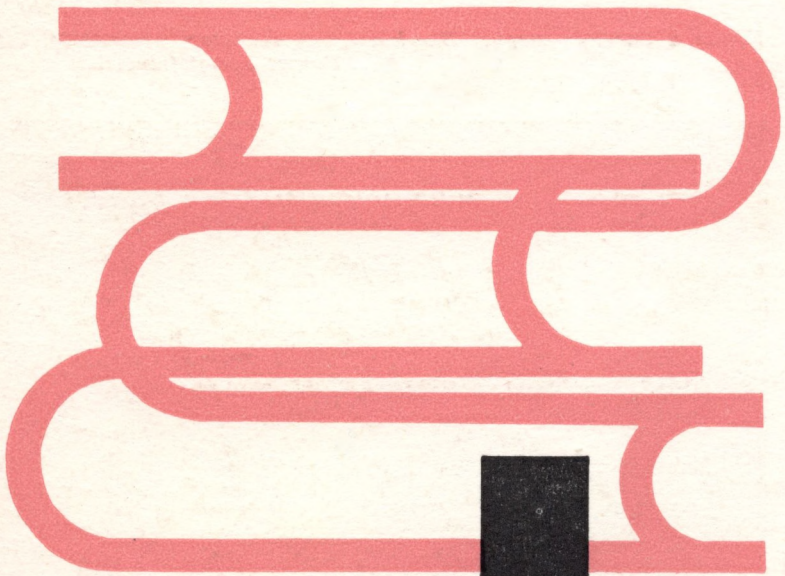

1978. évi

1978. évi — 41

KÖNYVTÁROS

9

1978

Kölcsönözhető

*Képek a Baranya megyei Bár községben rendezett nemzetiségi úttörőtábor életéből
(MTI Fotó — Bajkor József felvételei)*

TARTALOM

KATSÁNYI SÁNDOR: Könyvtárosképzésünk paradoxonai	507
TÓTH GYULA: Van-e igény szakképzett könyvtárosokra?	512

Fórum

TUBA LÁSZLÓ: Jó-e, s hogyan jó a központi ellátás?	514
PACSAI LÁSZLÓ: Integráció — hol és hogyan? Tolna megyei tapasztalatok	516
RÁCZ MÁRTA: Visszatértünk a betűrendes felállításhoz	519
KOMJÁTHY MIKLÓSNÉ—PAJKOSSY GYÖRGY: Ötven év a nemzeti könyvtárban, katalógus és bibliográfia vonzásában. Beszélgetés Goriupp Alizzal (<i>Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák</i>)	520
SIMAY NORBERT: Bemutatjuk a Rádió és a Televízió könyvtárát	524
LENGYELNÉ MOLNÁR KLÁRA: Ifjúsági klubok Szolnok megye könyvtáraiban	528
SZABÓ ERNŐ: Egy könyvtár — sok klub	530
Lapozgató	532, 557
SERFŐZŐ JÁNOS: Tizenöt év egy járás és egy könyvtáros életében (<i>A könyvtárak életéből</i>)	533
Hírek	535

LÁTÓKÖR

BÓDAY PÁL: Merre tart a szovjet könyvtárügy?	537
KAMARÁS ISTVÁN: Könyv — olvasás — könyvtár. Beszélgetések Bryan Luckhammel Manchesterben és ... Jászberényben (2. r.)	542
SOÓS PÁL: Szabó Ervin és Debrecen kapcsolata	545
BIKÁCSI LÁSZLÓNÉ: Szabó Ervin és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság ...	548
Olvastuk	550

Vallomások a könyvtárról

BABITS ANTAL: Tudomány és humanizmus	551
Hallottuk	553
A Könyvtáros kislexikona. Ki a gate-keeper? (<i>Györe Pál</i>)	554
Kitüntetések	555
ZIRCZ PÉTER: Nyolcvan éve született Poll Sándor (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	556
A Könyvtáros galériája. NAGY ÁRPÁD DÁNIEL (<i>Galambos Ferenc</i>)	558

Bibliográfiák

DÉR ZOLTÁN: Csáth Géza-bibliográfia (<i>Lengyel András</i>) 559
Az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilm jegyzékei (Új sorozat. Időszaki kiadványok. 1—2.) (<i>Fülöp Géza</i>) 560
Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955—1974. (<i>Pálvölgyi Endre</i>) 561
A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1971—1973 (—y —l) 562
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 563
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 566

A lapunk e számában közölt könyvjegyeket és egyéb metszeteket Nagy Árpád Dániel készítette

Из содержания

Катишаны Шандор: Современные проблемы подготовки библиотечарей в Венгрии (507);
Туба Ласло: Какое должно быть централизованное обслуживание сельских библиотек (Дискуссия) (514);
Пачаи Ласло: Опыт интеграции культурно-просветительных учреждений в области Толна (516);
Шимаи Норберт: Библиотека Венгерского радио и венгерского телевидения (524);
Бадаи Пал: Тенденции советского библиотечного дела в зеркале советской специальной печати (537);
Камараш Иштван: Разговор с Брианом Лакемме о книге, чтению, библиотеке (2. ч.) (542);
Малый лексикон журнала „Кёньвратош”: Кто является гэтклером? (554)

László Pacsai: Die Erfahrungen der Integration der allgemeinbildenden Einrichtungen im Komitat Tolna (516);
Norbert Simay: Vpräsentieren die Bibliothek des Ungarischen Rundfunks und der Ungarischen Television (524);
Pál Bóday: Sowjetische Tendenzen des Bibliothekswesens im Spiegel der sowjetischen Fachpresse (537);
István Kamarás: Gespräch mit Bryan Luckham über Bücher, Lesen, Bibliotheken (2. T.) (542);
Kleinlexikon des Bibliothekars: Wer ist der Gate-Keeper? (554).

Cikkeink szerzői

Bikácsi Lászlóné, nyugd. könyvtáros (Fővárosi Szabó Ervin K.); *Bóday Pál*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Fülöp Géza*, az ELTE könyvtártudományi tanszékének docense; *Gálambos Ferenc* bibliográfus; *Győre Pál*, a KG-INFORMATIK szaktanácsadója; *Kamarás István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Katsányi Sándor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Komjáthy Miklósné*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Lengyel András*, a Szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Lengyelné Molnár Klára*, a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa; *Pacsai László*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pajkossy György*, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője; *Pálvölgyi Endre*, a Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ osztályvezetője; *Rácz Márta*, a Bicskei Nagyközségi-Járási Könyvtár gyermekkönyvtárosa; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Soós Pál*, a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetem felnőttnyelvelési és közművelődési tanszékének docense; *Tóth Gyula*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanszékvezető docense; *Tuba László*, a Mosonmagyaróvári Városi-Járási Könyvtár igazgatója; *Zircz Péter*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese.

From the contents

Sándor Katsányi: Actual problems in training librarians in Hungary (507);
László Tuba: Central supply for village libraries, but how? (Dispute) (514);
László Pacsai: Experiences on integration of adult education institutions in Tolna county (516);
Norbert Simay: Library of the Hungarian Radio and Hungarian Television (524);
Pál Bóday: Soviet library trends as reflected in the Soviet library periodicals (537);
István Kamarás: Speaking on books, reading, and libraries with Bryan Luckham (Part. 2.) (542);
Little encyclopaedia of the Könyvtáros; Who is the gate-keeper? (554).

Aus dem Inhalt

Sándor Katsányi: Die aktuellen Probleme der ungarischen Bibliothekarsausbildung (507);
László Tuba: In welcher Form soll die zentralisierte Versorgung der Dorfbibliotheken realisiert werden (514);

KÖNYVTÁROS

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.
Kiadja a Lapkiadó Vállalat
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levélcíme: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

78.3111 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

**A KULTURÁLIS
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautóványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postaflók 149.

Könyvtárosképzésünk paradoxonai

Sohasem látszott igazán megállapodottnak a könyvtárosképzés ügye sem nálunk, sem másutt, mégis feltűnő napjaink forrongása. Világszerte új javaslatok és megoldások születnek, új problémák merülnek föl, olyanok, melyekkel nekünk is szembe kell néznünk, válaszutak, amelyek között majd nekünk is döntenünk kell. A kérdések különös időszerűséget ad, hogy művelődéspolitikánk irányítói feladataik közé sorolták a közművelődési és a közgyűjteményi dolgozók — így a könyvtárosok — képzési problémáinak újragondolását is.

Írásom hozzászólás az ügy vitájához. Elsősorban a *szervezeti* kérdésekre térek ki. Természetesen a tartalmi és a módszertani problémák megvitatása sem lenne kevésbé fontos. Úgy gondolom azonban, most mégis inkább a sínek lerakására kell összpontosítani figyelmünket. Hogy milyen fűtőanyaggal menjen a mozdony, és milyen tágas legyen a kocsi utastere, arról később is vitázhatunk.

Az egyetemi képzés leghatásosabb támogatása: a nem-egyetemi képzés erősítése

Egy nemzetközi szemlében¹ olvashatjuk a következő megállapítást: az 50-es és 60-as években a könyvtárosképzés szakirodalmi szinte kizárólag az egyetemi képzéssel foglalkozott, ami azon kívül esett, figyelmet alig érdemlő pótmegoldásnak tekintette. A 70-es években viszont új jelenség tapasztalható: a könyvtárosképzés mint rendszer, mint egymást feltételező és kiegészítő szintek hierarchiája kerül az érdeklődés középpontjába. Ezt a megállapítást egy újabb tény is alátámasztja: az egyetemi képzés irányítóinak sorozatos nemzetközi tanácskozásai után ez év tavaszán Lengyelországban már a könyvtárosképzés teljes rendszerét vitatta meg a nemzetközi fórum.² Hozzá kell fűznünk: az 50-es években és a 60-as évek elején az egyetemen kívüli könyvtárosképzés az iskolarendszerben valóban periferikus helyet kapott csak, vagy egyáltalán nem is kapott helyet, hanem kívülrekedt, mint a mi középfokú szaktanfolyamunk. Ezért nem is alakulhatott ki érdemi munkamegosztás a képző intézmények között. Következmenye: túlságosan sok mindent és sokfélét várt el a szakma az egyetemi képzéstől. Az egyetemnek kellett a hiányzó főiskolai képzés feladatait is ellátnia.

Évek óta újra és újra megfogalmazott igény „a színvonal emelése”. Csakhogy az egyetemi könyvtárosképzés nem Münchausen báró, hogy önnönmagát hajánál fogva feljebb emelje, ráadásul lovastól. A színvonalemelést tárgyi és személyi feltételeit kell elsősorban megteremtetni, s közülük is a legfontosabb: a főiskolai könyvtárosképzést kapacitásában és minőségében úgy megerősíteni, hogy eleget tudjon tenni a szakma tömeges igényeinek. Hasonlattal élve: ha a főiskolák gondoskodni tudnának a szakma „üzemmérnökeinek” képzéséről, az egyetem feladata a „tervező-fejlesztő mérnökök” képzésére összpontosulhatna. Igényesebbé válhatna a jelentkezők kiválogatása, magasabbá a követelmény, homogénabbá a tanterv, mert nem nyomasztana a minél több (ám sohasem elég) hallgató kibocsátásának szempontja.

Ilyen értelemben állítom, hogy az egyetemi képzés minőségi fejlesztésének feltétele a nem-egyetemi (elsősorban: főiskolai) könyvtárosképzés erősítése: teljesítő-képességének növelése, színvonalának emelése és a két képzési forma funkciójának pontos elhatárolása.

A „megszüntetve megtartott” középfok

Könyvtárosképzésünk épülete sokáig kétszintes volt: az egyik szintet a „középfokú” képzés, a másikat az egyetem jelentette. (Itt csak a főfoglalkozásuk oktatásáról lesz szó.) Képzési rendszerünk legnagyobb szervezeti változása, hogy ezt a két szintet három váltja fel. A változás sok könyvtárost érint, élénk vitákat váltott és vált ki, ezért részletesebben kell beszélnünk róla.

A háromszintes megoldásra való átmenet világjelenség. Három fokozatba sorolja a könyvtári dolgozók szakképzettségét az UNESCO tantervbizottsága és az IFLA standard is.³ E normatívák szerint a legfelső fok a diplomás *egyetemi* képzés, ezt követi a *főiskolai* (illetve az angolszász típusú egyetemi képzésben az általában 3 éves

egyetemi szakvizsgás képzés), majd harmadikként a *nem-főiskolás* (segédkönyvtáros, könyvtártechnikus, könyvtári szakmunkás stb.) képzés. E harmadik fokozat egyébként világszerte — a szocialista országokban is — a legtarkább formákban, tartalommal és szinteken valósul meg.

A mi középfokú képzésünk voltaképp „félemelet” volt két szint között. Lényegesen több ismeretet adott, mint egy átlagos szakmai tanfolyam, de kevesebbet, mint a főiskolai képzés. Ugyanez a „köztes” helyzet jellemzi, ha az egyes munkakörök követelményeihez viszonyítjuk. A szaktájékoztatói, könyvtárvezetői munkakörökhöz keveset adott (egyebek között egyszakos jellege miatt is), a nagyobb könyvtárakban végzendő könyvtári rutinmunkákhoz pedig sokat. (Mindez nem zárja ki azt, hogy a középfokot végzetek nagy többsége egyénileg jól beilleszkedett a szakmába, tagjai könyvtárügyünk eléggé nem becsülhető derékhadát alkotják.) Ilyen megfontolások alapján alakult ki a szakmában a 70-es évek elején az az elhatározás, hogy a középfokú képzést kétféle kell ágaztatni.⁴ A felmenő ági utód a (a kétszakos) *főiskolai képzés* lett, a lemenő ági utód pedig a sokkal szerényebb elméleti követelményt támaztó, de nem kevesebb gyakorlati ismeretet követelő *könyvtárkezelő képzés*.

Közbevetőleg: mi lesz a háromszintes rendszerben a könyvtárosi szaktanfolyamot, illetve könyvtár—népművelés szakot végzettekkel? — Túlnyomó részük jelentkezett a főiskolai államvizsgára, sikeres vizsga esetén tehát a főiskolai szintre kerül, egyébként pedig — végzettsége alapján — a főiskolai és a könyvtárkezelői szint közötti átmeneti csoport tagjává válik. Sajnálatos, hogy az új besorolási rendelet ezt a sajátos helyzetet nem vette figyelembe. Ugyancsak problematikus a tanítóképző főiskolákon könyvtárosi szakkollégiumot végzők elhelyezése a hármas rendszerben. Ebben a formában elsősorban az iskolai és gyerekkönyvtárosok képzése indokolt. Ezzel a kérdéssel nemrég foglalkozott a *Könyvtárosban Urosevics Daniló* nagy érdeklődést kiváltó, vitákat kavaráó cikke.⁵

Azért időzöm a kivételeknél, mert hangsúlyozni szeretném: olyan képzési rendszer kívánatos, melynek minden formája egyértelműen beilleszthető a hármas hierarchiába. A változatosságot a *tartalmak* differenciáltságának kell biztosítania, nem pedig a képzési szintek kuszaságának.

Milyen lesz a középfokú képzés egyik funkcióját átvevő *könyvtárkezelő képzés*? A tervek szerint ezt a képzettséget két formában lehet majd megszerezni: nappali képzéssel az iskolarendszeren belül, utólagos, tanfolyam jellegű képzéssel pedig a már munkában állóknak. A három képzési szint közül az elképzelések szerint ez lesz a legrugalmasabb: egyrészt a kiképezhetőek száma pontosan hozzáigazítható a mindenkori szükséglethez, másrészt a munka melletti képzésben maximálisan érvényesíthetők a munkahely jellegzetes tartalmi igényei is.

A nappali képzés alapja a gimnáziumokban már negyedik éve oktatótt *közgyűjteménykezelői ismeretek* nevű fakultatív tantárgycsoport. Jelenleg 12 gimnáziumban folyik ilyen oktatás, eddig mintegy 150-en szerezték meg az érettségi vizsga keretében a „közgyűjtemény-kezelői” képesítést is. A tapasztalatok arról tanúskodnak, hogy a gimnáziumi képzés eredményes lehet, ha a helyi könyvtárak saját utánpótlásuk bázisának tekintik, és ennek megfelelő kapcsolatban állnak vele. Miskolcon például mind a megyei, mind az egyetemi könyvtár gyümölcsözőnek ítéli az általa a gimnáziumi oktatásnak nyújtott segítséget; Budapesten a Szabó Ervin Könyvtár gyümölcsözőteti e képzési forma lehetőségeit. Persze nem lenne nehéz az ellenpéldák megnevezése sem.

A gimnáziumi könyvtárkezelő képzés jövőjét alapjaiban — és megítélésem szerint: kedvezően — érinti a kötelező fakultációs rendszernek a közeljövőben történő bevezetése. Lehetőség nyílik arra, hogy a könyvtárkezelő képzés önálló tantárggyá szerveződjék, éspedig a jelenleginél magasabb óraszámban és kedvezőbb szervezési feltételek között. A lehetőségek valóra váltása szakmánkon is múlik.

A már munkában állók részére a könyvtárkezelői képesítés megszerzésének eszköze a nagyobb könyvtárak, hálózati központok által szervezett tanfolyam lesz. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ már kidolgozta a tanfolyam tervét: szervezési szabályait és programját — szakkönyvtári és közművelődési könyvtári változataival együtt —, és kiadta a *Könyvtárkezelői ismeretek* című ideiglenes tankönyvet is. A tanfolyamok akkor indulhatnak, amikor a jogi szabályozás a végzetteknek a „Szakalkalmazott III.” kategóriába történő besorolását lehetővé teszi. A könyvtár-

kezelő — ezt hangsúlyoznunk kell — mindig képzett könyvtáros mellett dolgozik, és nem végez érdemi állománygyarapítói, tájékoztatási, olvasáspedagógiai munkát. Az egyszemélyes könyvtárak (például a községi könyvtárak) könyvtárosai részére a főiskolai képzettség megszerzése kívánatos. Amíg azonban ennek feltételeit a képzőintézmények tömegmérétekből nem tudják megteremteni, az egyszemélyes könyvtárak minden dolgozója számára lehetővé kell tenni a könyvtárkezelői képesítés megszerzését, kiegészítve azt az adott munkakörnek megfelelő alapfokú állománygyarapítási, tájékoztatási stb. ismeretekkel. Ez „Szakalkalmazott III.” besorolást és a jelenleginél (az alapfokúnál) nagyobb tudást nyújt, de nem mentesít a főiskola későbbi elvégzésének kötelezettségétől.

Végül egy terminológiai kérdés. A jövőben — a leírtak szerint — a „könyvtárkezelő”, a „főiskolai végzettségű” és „egyetemi végzettségű” meghatározások lépnek a mostani „középfokú”, „felsőfokú” stb. kategória-meghatározások helyébe.

A kevés néha több a soknál

Annak idején — azt hiszem — Sallai István írta le először, hogy Magyarországon több „könyvtárat” tartunk nyilván, mint az Egyesült Államokban, és az egymillió lakosra jutó könyvtárak számában is a világsúcstartók közé tartozunk. Nos, az egymillió lakosra jutó könyvtárosképző helyeket számítva (ha azt tekintjük ilyen helynek, amely a szakképzettségi besorolást is módosító bizonyítványt ad) szintén világsúcsot tartunk. És egy fordított rekorddal is dicsekedhetünk: az egy-egy képző intézményre jutó oktatók *alacsony* számával.

Magyarországon a könyvtárosképző helyek száma nem túl kevés, hanem túl sok. Ezt az állapotot könyvtárosképzésünk permanens nyomorúsága szülte. Mikor a szaktanfolyamok helyébe a magasabb oktatási keretbe illeszkedő tanítóképző intézeti képzés lépett, vele párhuzamosan meg kellett tartani a szaktanfolyamokat is, mert a képzők kapacitása alacsony volt. Amikor a tanítóképző helyett a magasabb szintű főiskola vállalta az oktatást, a tanítóképzős könyvtáros-népművelés szakot is meg kellett tartani, mert a főiskolák kapacitása is alacsony volt. Így az újak mellett tovább élnek a már meghaladott formák is, alig áttekinthető tarkaságban. Könyvtárosképző bázisaink szinte osztódással szaporodnak. Nagyságrendjük sem nagyon haladja meg a sejtékét. (Ebben az osztódási folyamatban csak az egyetemi képzés volt kedvező kivétel.)

Ehhez járul még a levelező képzés egészségtelenül magas aránya. A levelező forma túlbürjanzása egyrészt okozata, másrészt oka képzési bázisaink szétforgácsoltásának. A kihelyezett konzultációs központok magas száma ugyanis tovább aprózza oktatásügyünket. Ráadásul a tények fanyar iróniája, hogy miközben a képzési kapacitás növelése érdekében mind több és több képzési helyet hozunk létre, a képzettek aránya évről évre csökken:

A tanácsí könyvtárak könyvtárosi munkakörben alkalmazott főfoglalkozású dolgozóinak képesítés szerinti megoszlása (százalékban)

Év	Képesítés nélkül	Középfokú képesítéssel	Felsőfokú képesítéssel
1972	42,6	42,2	15,2
1973	44,4	40,8	14,8
1974	45,1	39,6	15,3
1975	47,8	38,6	13,6
1976	49,1	38,7	12,2

Képzési erőink fokozatos szétaprózódásának folyamata megállíthatatlannak látszik. Pedig nem az. Összehasonlításképpen: az NDK-ban a lipcei „Erich Weinert” könyvtárosképző főiskolán (ez megfelel a mi szombathelyi, nyíregyházi vagy a budapesti SZOT-iskolai könyvtárosi tanszékünknek; ott is három főiskola működik) a főfoglalkozású tanárok száma 34. Nálunk, a felsorolt három tanszéken, átlagosan 5.

Miért tartom fontosnak ezt a kérdést? Azért, mert csak a kellő létszámú tantestület teszi lehetővé a tanárok specializálódását, elmélyülését egy-egy tantárgyban,

annak szakmai és didaktikai kérdéseiben. Csak megfelelő létszámú tantestületekben alakulhatnak ki a szaktárgyi munkaközösségek, amelyek képesek a szaktárgy metódikájának és oktatási eszközeinek, mindenekeelőtt tankönyveinek kidolgozására. A magyar könyvtárosképzés taneszközellátásának mostohaságát véleményem szerint nem utolsósorban az okozza, hogy nincsenek igazi főiskolai oktatási műhelyeink, oktatói munkaközösségeink. (Az említett lipcei főiskola taneszközellátása ideális, túlnyomórészt a tanárok munkája nyomán.)

Mindezekből pedig az következik, hogy a magyar könyvtárosképzés gondjait nem újabb és újabb képzési helyek megnyitása oldja meg, hanem néhány bázis hathatós megerősítése.

A gazdag szegénysége

Magyarországon könyvtárakban Budapest a leggazdagabb, könyvtárosképző intézményeinek skálája azonban a legszegényesebb.

Igaz, hogy az ELTE könyvtártudományi tanszéke Pesten működik — az egész országra kiterjedő feladatokkal. S ezzel szinte végére is jutottunk az iskolarendszerű képzési lehetőségek felsorolásának. Budapesten vannak az ország legnagyobb és legfontosabb szakkönyvtárai, de nincs a fővárosban egyetlen oktatási intézmény sem, amely részükre főiskolai vagy könyvtárkezelői szinten könyvtárosokat képezne. A magyar könyvtárosképzés legkiáltóbb ellentmondása a budapesti szakkönyvtárosképzés megoldatlansága. Ha van égetően sürgős feladat képzésünkben, akkor ez az.

Nem mintha a közművelődési könyvtárosok képzése véglegesen megoldódott volna. A SZOT-iskola ugyan vállalta azt az áldozatot — s ezért a könyvtárügy részéről minden köszönet megilleti —, hogy ideiglenesen gondoskodik a szakszervezeti és az FSZEK könyvtárosok képzéséről. Oktatói is kiváló szakemberek. Csakhogy ebben a keretben nincs lehetőség a nappali képzés megvalósítására, márpedig — hadd utaljak az előző gondolatmenetre — a nappali képzés az a szolid bázis, amelyre minden más forma épülhet.

Am az élet megy tovább, a könyvtárak élete is, és ha nincs központi könyvtárosképző intézmény Budapesten, az egyes könyvtárak, illetve hálózatok maguk kénytelenek gondoskodni saját dolgozóik nem egyetemi képzéséről. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ kénytelen volt a szaktanfolyamokat folytatni, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ szinten — óriási nehézségekkel birkózva —, a Honvédség nemrég indított Pesten középfokú tanfolyamot stb. Végeredményben Budapesten összességében nem kevesebb, hanem több gondot, energiát, szellemi erőforrást köt le a könyvtárosképzés, mintha csak egyetlen központi oktatási bázis működne. Olyan a helyzet, mintha a 20. században a textilgyárak helyett minden kisebb-nagyobb közösség felállítana egy-egy szövőszéket, hogy saját szükségletét kielégítse.

Ha megjelenne előttem ama mesebeli tündér és a három helyett csak egyetlen szakmai kívánság teljesítését ígérné (a könyvtárügyben a tündérek is szegények), azt kérném: kapjon Budapest egy olyan — főiskolai szintű — központosított könyvtárosképzési bázist, ahol a szakkönyvtárak, a tájékoztató intézmények és a közművelődési könyvtárak dolgozóit közös alapokra épülő, differenciált tanterv alapján képeznék — elsősorban nappali, de ezt arányosan kiegészítő esti és levelező formában is —, könyvtári és tájékoztatói ismereteiket egy másik szakterület (vagy szakterületek, nyelvek) oktatásával, illetve ismeretével bővítve, vagy építve a már megszerzett szakképzettségükre.

Az Y-modell

Amikor „budapesti utópiámban” a szak- és a közművelődési könyvtárosok közös alapról induló, de differenciált programú képzését említettem, a könyvtárosképzésnek egyik, világszerte vitatott kulcskérdéséhez értem.⁶

A szakkönyvtárosok (és méginkább: az informátorok) képzése mindjobbán az informatika és alapoó tudományainak irányába fejlődik, a közművelődési könyvtárosoké pedig a szociológia (intézményszociológia, olvasásszociológia) és annak alapoó tudományai felé halad. A divergencia, a szétágazás a képzés mind nagyobb területelt

érinti, s egyre mélyebben hatol az alapozásig is. Néhány éve még elfogadható kompromisszum volt az „egyetemes” könyvtárosképzés a szakkollégiumok által nyújtott szakosodási lehetőséggel. Ma már ez az „egyetemes” képzés gyakran álcázott közművelődési képzés, vagy „se hús, se hal” praktikum, mely egyik követelménynek sem felel meg igazán.

Bonyolítja a helyzetet, hogy egyidejűleg és nem kisebb erővel jelentkeznek az ellentétes irányú igény is. A szakirodalom újabb termékei a konvergencia igényéről tanúszkodnak: a könyvtárügy (esetenként: a könyvtár- és tájékoztatásügy) egységének megőrzéséről vagy újratereztetéséről. Van olyan szocialista ország, ahol most egyesítették az eddig külön intézményekben folyó szak- és közművelődési könyvtárosképzést. Máshol igen alapos munkafényképezéses vizsgálatok mutatták ki, hogy még mindig a közös munkamozzanatok (s az ezekhez szükséges közös ismeretek) vannak túlsúlyban.

Ebben az ellentmondásos helyzetben jelenleg a képzés úgynevezett Y-modellje kínálja a legjobb megoldást.

Az Y „képíleg” a közös alaptól egy adott ponton kétfelé ágazó vonal. Nem közömbösek az arányok sem: a rendelkezésre álló helynek körülbelül kétharmadát tölti ki a közös alap, s mintegy harmadát a kétirányú elágazás. Nem szorul magyarázatra, hogy a közös alapba — természetesen — a minden könyvtártípus számára szükséges alapismeretek tartoznak (például a dokumentumleírás), és a szakosodás után válnak el a jellegzetesen szakkönyvtárosi, illetve közművelődési könyvtárosi ismeretek. (Az egyszerűség kedvéért beszélek itt csak a szak- és közművelődési könyvtárakról; valójában a kérdés bonyolultabb: a könyvtárosképzés—informátorképzés problémája is hasonló.)

Talán sikerült érzékeltetnem, hogy az új modellben lényegesen többről és minőségileg is másról van szó, mint a szakkollégiumok adta hagyományos differenciálódási lehetőségről. Az új modell előnye a rugalmasság, a fejleszthetőség: úgy tűnik, hogy az új igényeket az egység megőrzésével tudja kielégíteni. Nem mondható el ugyanez a hagyományos képzési formáról. Láttunk rá példát, hogy az egységnek hitt képzési rendszer váratlanul kétfelé hasadt (Lengyelország⁷). Az egység megőrzésének valódi biztosítéka: a szakosodás erősítése.

A végső paradoxon

Azt, hogy milyen lesz egy ország könyvtárügye, nem kis mértékben könyvtárosképzésének színvonala határozza meg.

Azt pedig, hogy milyen ma egy ország könyvtárosképzése, nem kis mértékben könyvtárügyének állapota határozza meg. A könyvtárosképzés a könyvtárügy egyetemes feladata — a szombathelyi tanszékvezető, *Tóth Gyula* gyakran hangoztatott szavait idézve.

Minden könyvtárügy olyan könyvtárosképzést kap, amelyet megérdemel. A miénk azért a mostaninál jobbat érdemelne.

Katsányi Sándor

J E G Y Z E T E K

1. Az informátor-, a szakkönyvtáros és a közművelődési könyvtárosképzés. Szakirodalmi Szemle. Bp. 1978. OSZK—KMK. 86 l.
2. Könyvtárosképzés a szocialista országokban. Tudományos konferencia, Jarocin, 1978. május 28—31. Dokumentumai orosz, német és lengyel nyelven láthatók meg a KMK szakkönyvtárában. — A tanácskozáson kikristályosodott nézetek közül többet írásomban is felhasználtam.
3. Könyvtáros iskolák normatívái 1976. (IFLA standard). Ismerteti Vadász Ferencné. = Könyvtári Figyelő, 1977. 5—6. sz. 543—547. l.
4. *Futala Tibor*: Szakmai koncepció a könyvtárosképzés rendszerének továbbfejlesztésére. = Könyvtári Figyelő, 1973. 1. sz. 19—32. l. — *Szabó Sándor*: A könyvtárosi szakképzést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái. Uo. 50—56. l. L. még *Szepesváry Tamás* tanulmányát a szakkönyvtárosok képzéséről uo. — Ezekre a máig érvényes alapidokumentumokra különösen szeretném felhívni a kérdéssel behatóbban foglalkozni kívánók figyelmét.
5. *Urosevics Daniló*: A tanítóképző főiskolákon folyó könyvtárosképzés. = Könyvtáros, 1978. 4. sz. 206—207. l. — Hozzászólás 7. sz. 405. l.
6. A kérdés sokoldalú elemzését l.: Az informátor-, a szakkönyvtáros és a közművelődési könyvtárosképzés. (1. sz. jegyzet) — Írásomban az informátorképzés szerteágazó problémájával nem foglalkozom, csak utalok létezésére.
7. *Urosevics Daniló*: Beszámoló az 1977. évi lengyelországi tanulmányútról. Kézirat. Bővebben l.: Plany studiow i programy nauczania... Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Warszawa, 1976. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa, 218 l.

Van-e igény szakképzett könyvtárosokra?

A címben megfogalmazott kérdésre a könyvtárigazgatók, a fenntartók bizonyára harsány igennel válaszolnának, ha összehívnák őket egy képzeletbeli fórumra. Talán meg is sértődnének azért, hogyan lehet ilyet kérdezni! A végzős főiskolai — és bizonyára az egyetemi hallgatók is — viszont lehángolt sóhajtással mondanának nemet. S az oktatók? A tanulmányi idő négy — az egyetemen öt — éve alatt ki tudja hány-szor biztatják hallgatóikat — korábbi tapasztalataikra építve —: igyekezzenek, mert a szakma (hivatás?) nagyon várja az új szakembereket... Végül pedig úgy tavasz táján kénytelenek egyetérteni tanítványaikkal.

Mi az oka a felemás, mindkét félre nézve lehangoló helyzetnek? Hiszen valójában mindenkinek igaza van! Megpróbálok erre a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tapasztalatai alapján válaszolni.

Ha sommás választ kellene adni, akkor így felelhetnénk: a képzés keretei és a szakma szükségletei, a könyvtárügy igényei és az elhelyezkedés rendje között nincs összhang, hiányzik az egyeztetés. E megállapítás igazolására lássuk a tényeket.

A korábbi népművelő-könyvtáros szakos képzést (továbbá mindinkább a szak-tanfolyamit is) az elmúlt években a tanári szakkal összekapcsolt főiskolai képzés váltotta fel. (1972-ben Szombathelyen, 1975-ben pedig Nyíregyházán kezdődött ez a fajta képzés.) A tanítóképzők tudatosan közművelődési könyvtári irányultságú képzése helyébe (ha tantervi szempontból nem is hibátlanul) *a valamennyi könyvtártípusra „jogositványt” nyújtó tanárképző főiskolai képzés* lépett. (Bővebben l. Könyvtáros, 1975/4. sz.) Aki egy kicsit is járatos a könyvtárügy személyzeti kérdéseiben, tudja: senki sem gondolhatja komolyan, hogy a két főiskola a maga évfolyamonként 60—70 fős nappali hallgatói létszámával kielégítheti az igényeket. Ráadásul a diplomaosztás időszakára ez a létszám különböző okokból csökken. Nyíregyházán csak 1979-ben végez az első évfolyam, s a tanári szak miatt azzal is számolni kell, hogy nem mindegyik végzős helyezkedik el könyvtárban.

Merész a fogalmazás, de vállalom: *a főiskolai képzés* mind hallgatói létszámát, mind szakpárosítását illetően valójában *a könyvtárügy érdekeitől függetlenül, a két főiskola lehetőségeinek megfelelően alakul*. A könyvtárügy országos vezetése nem érvényesíti (nem tudja?!) a szakma igényeit az Oktatási Minisztériumnál. Ha úgy tetszik: nem él — legalábbis kellő eredménnyel — az 1956-os és 1976-os törvényerejű rendeletekben kodifikált jogával. Bizonyíték? Még az 1978-as felsőoktatási tájékoztatóban (Magyar felsőoktatási intézmények. Tájékoztató 1978.) is ilyenek olvashatók: „A tanárképző főiskolák nappali tagozatán... — elsősorban *kis településekre* — tanár és *közművelődési* (könyvtáros, népművelő) szakembereket” [kiemelés tőlem, T. Gy.] képeznek. (184. l.) Ugyanez érvényes lényegében a levelező tagozatra is. (243. l.) Az Oktatási Minisztérium — kényszerhelyzetben — erőteljesen csökkentette a levelező tagozat létszámát, s elsősorban a képesítés nélküli pedagógusokra van tekintettel. De hát a könyvtárakban nincsenek képesítés nélküliek? A tájékoztatóból úgy tűnik, hogy kevesen vannak, mert ők csak kerülő úton, külön procedúra árán jelentkezhettek: „Más pályázók jelentkezése csak abban az esetben fogadható el, ha a munkaadó szerint illetékes országos főhatóság február 28-ig ezt az Oktatási Minisztériumtól külön kéri és a minisztérium engedélyezi.” (18. l.) A következtetést az olvasóra bízom!

De térjünk vissza a címben megfogalmazott kérdéshez, s vizsgáljuk meg az elhelyezkedés rendjét. A kormányhatározat — népgazdasági érdekből — 1977-től irányított munkavállalást írt elő a friss diplomások számára. Ennek módjáról az oktatási miniszter 4/1976. (XI. 20.) rendelete intézkedik. Ennek 4. § (1) bekezdésében a következő olvasható: „E rendelet szempontjából pályakezdő pedagógus az, aki bármely felsőoktatási intézmény nappali tagozatán 1977. január 1-e után pedagógiai képesítést, ill. *pedagógiai képesítést is* szerez, a felsőfokú szakismereteinek gyakorlati alkalmazását igénylő munkakörben eltöltött három évig.” (Művelődésügyi Közlöny, 1976. 23. sz.) Mi következik ebből? A könyvtár, a népművelés stb. szakos három évig nem könyvtáros, illetve népművelő, hanem pedagógus. Pontosabban: az álláshelyeket számukra is az Oktatási Minisztérium hirdeti meg, a pedagógusokkal közös füzetben.

Az igényt az illetékes miniszter és a megyei tanácselnök jelentheti be, s az OM engedélyezheti a meghirdethető pályázati felhívások számát — a végzők számának és összetételének figyelembevételével. (Uo.)

Bár azóta némileg finomították a lebonyolítás rendjét, az előbb idézett részek változatlanok maradtak. S az eredmény? Az 1977-ben és 1978-ban a főiskolások számára meghirdetett álláshelyek között nem találunk mást, mint tanácsi közművelődési és iskolai könyvtárit (illetve 1977-ben 4 helyet meghirdetett a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat is). Mindez érthető, hiszen az Oktatási Minisztérium a tanácsok révén gyűjti össze az igényeket. Minthogy a közoktatás számára elsősorban a kistelepek és Budapest iskoláinak megerősítése a legsürgetőbb feladat, az OM értehetően kivetíti ezt a könyvtárügyre is (nem feladata a könyvtárügy más törekvéseit ismerni!), ezért egy-két megyei vagy városi-nagyközségi könyvtár mellett főleg a kis-községi közművelődési és iskolai könyvtári álláshelyeket teszi közzé.

Nem szándékozunk az olvasót részletes adatokkal terhelni (aki a részletekre kíváncsi, utána nézhet az említett füzetekben!), ám annyit feltétlenül közölni kell, hogy 1977-ben a 34 szombathelyi végzős számára 43 álláshelyet hirdettek (köztük a 4 könyvterjesztőt), 1978-ban pedig a 26 végzős 25 — köztük 2 középiskolai (könyvtárosi, 3 művelődési otthon vezetői, 1 napközis tanári és egy úttörőházi könyvtárosi — állás között „választhatott”. Mindkét évben 10 megye és Budapest hirdetett állás(oka)t. Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Heves, Nógrád, Szabolcs-Szatmár, Szolnok és Tolna megye egyik évben sem tartott igényt könyvtárszakos munkatársra. (Hajdú-Bihar és Somogy megye „csak” 1978-ban nem hirdetett állást!)

Vajon az említett megyékben nincsenek üres vagy a munkakörhöz szükséges szakképesítéssel nem rendelkezőkkel betöltött állások? S a szak- és a szakszervezeti könyvtáraknak, a felsőoktatási intézmények könyvtárainak sincsenek igényei? A Művelődésügyi Közlönyben, a Könyvtárosegyesület havi tájékoztatójában — és néha a Könyvtárosban — megjelent álláshirdetések vagy a szóban és levélben a főiskolához fordulók példája nem ezt bizonyítja. Mi hát a baj?

Véleményünk szerint a Kulturális Minisztérium *nem egyezett a szakma igényeit az Oktatási Minisztériummal — vagy fordítva*. A munkáltatók nem ismerik a jogszabályokat, s a megyék sem kísérik figyelemmel a területükről felvett hallgatók sorsát. Ám bizonyára vannak más okok is...

Bevallottan indulatos (de a szakma és hallgatóink érdekében indulatos) írásom olvasója joggal replikázhat, hogy a végzetek egy része nem könyvtárban helyezkedett el, vagy nem azokban a könyvtárakban, amelyek állást hirdettek. Ez valóban igaz. Tény, hogy 1977-ben arányaiban kevesebb végzett hallgató kezdte meg munkáját könyvtárban, mint 1976-ban, s 1978-ban még tovább romlik a helyzet. Viszont azt is tudjuk, hogy közülük nem kevés akart könyvtáros lenni, de a kínált állások nem feleltek meg szakmai érdeklődésének vagy földrajzilag meghatározott családi, emberi kötődésének. Aztán volt köztük olyan is, aki többszöri érdeklődésre sem kapott „jövendő” munkaadójától világos választ: melyik fiókkönyvtárban dolgozna, mi lenne a munkaköre. Így visszalépett, s ezt meg kell érteni. Azt is érzékelték a hallgatók, hogy jó néhány álláshely kínálkozott volna, amit nem hirdettek meg (nem egyszer a munkahely hibáján kívül), s a bátrabbja kedvezőbb kínálat után nézett, illetve arra várt.

Végül is meg kell állapítanunk, hogy mind a könyvtárszakosok, mind a könyvtárügy érdekeitől idegen ez az elhelyezkedési rend. *A jogszabály azonban nem szentírás, tehát bizonyosan javítható*. A könyvtárosképzés oly fontos felülvizsgálata talán az itt érintett gondokon is segít. Ehhez azonban az kell, hogy az érdekelték is hallásuk szavukat (mi ezt kívántuk tenni!), az illetékesek pedig mielőbb intézkedjenek. Enélkül féltő, hogy az ezután végző évfolyamok tagjaiban még nagyobb lesz a kiábrándultság, s az oktatók erőfeszítései, hivatástudatra nevelő törekvései hitelüket veszítik. Nem szabad belenyugodni abba, hogy a végzősök java része — így vagy úgy — úgyszólván könyvtáros lett vagy lesz, mert nem bizonyos, hogy ott, ahol az a legsürgetőbb volna. Akkor lehetünk csak nyugodtabbak, ha a könyvtárügy érdekeit az egyéni ambíciókkal, érdeklődéssel is minél jobban egyeztetni tudjuk.

Tóth Gyula

Jó-e, s hogyan jó a központi ellátás?

Igaza van *Weisz Gábornak* abban, hogy a központosítás eszméje a „levegőben van”. Sőt, amint *Varga Béla* és *Simon Zoltán* beszámolóí mutatják, már megtalálható itt a földön, a „magyar valóságban” is. (A cikkünkben érintett gondolatok forrásairól az írásunk végén közölt irodalomjegyzék tájékoztat, az említések sorrendjében.) A kísérletező gyakorlat mellett az elméleti érdeklődés is a központosított ellátás felé fordul. A téma iránti érdeklődés bizonyítéka az a figyelem, amellyel a Szovjetunióban és más országokban zajló központosítási kísérleteket figyeli a magyar szakirodalom. E közleményeket, beszámolókat, tanulmányokat és tervezeteket olvasva figyelem én is hol bizalommal, hol kételkedéssel a központosítás eszméjének hazai pályafutását. Hogy miben bizakodom és miben kételkedem, ezt szeretném most elmondani.

Rövid könyvtárosi pályafutásom alatt már megértem egy lelkesítő program fölfelé ívelését, aztán csöndes elhunytát. A hatvanas években szervezett *körzeti*, pontosabban *kiskörzeti* könyvtárakra gondolok. A kisközséges megyék bíztak e szervezeti forma lehetőségeiben, s a megvalósulás hónapjaiban-éveiben nem illett a derűlátókat a buktatókra figyelmeztetni. Tudom, hogy nem etikus dolog már lefutott vitákra, s különösen e vitákban hangoztatott saját érvekre hivatkozni, mégis megteszem. 1971-ben egy vitacikké vált írásomban ezt írtam: „A körzeti könyvtárak létesítésének anyagi feltételei a közeljövőben egyáltalán nem látszanak biztosítottak... A meglevő járási és városi könyvtárak aránylag kevesebb anyagi befektetéssel fejleszthetők olyan, magasabb szintű szolgáltatást nyújtó könyvtárakká, amelyek a várost és vonzási körét az igényeknek megfelelően kielégítene. (Adottságaik: állomány, szakember stb. jobbak.)” És még ezt: „Félreértés ne essék, nem a körzeti könyvtárak eszméjét helytelenítem, vagy szélsőségességüket vitatom, de mindaddig, amíg a jelenlegi könyvtári rendszer már létező, kipróbált és bevált egységeit (megyei, városi, járási könyvtárak) nem fejlesztjük a kívánt szintre, nincs értelme a szellemi és anyagi erőket tőlük elvonni, és a jelenlegi állapotot konzerválni.” Úgy látom, hogy 7 évvel ezelőtti sejtésem — sajnos — igazolódott. A világegyet sem állítom, hogy csodás elméleti előrelátással megjósoltam, hogy a körzeti könyvtárügy nem úgy alakul, ahogy elterveztük. A földhözragadt, makacs tapasztalat tett kételkedővé, s tesz most is azzá.

Új rendszer — régi gondok?

Mert mi is most a baj a körzeti könyvtárakkal? Hogy drágák! A szakmában már közhely, hogy a »tanácsosítás« előtti letéti ellátási rendszer azért nem tudott eredeti rendeltetésének megfelelően működni, mert „hiányoztak ennek személyi és tárgyi feltételei”. A falusi könyvtárak tanácsi kezelésbe adása nagy fejlődést eredményezett, de ma már — különösen a kisebb helyeken — kevés a beszerzési keret, sok az elavult, kihasználatlan könyv, kicsi a választék, akadozik a Könyvtárellátó szolgáltatása stb. A körzeti könyvtárak sokat tettek az ellátás javításáért, de sokuk — mint *Varga Béla* írta — „a működési feltételek szűkös volta miatt a helyi tevékenység ellátására sem alkalmas”. S most jön a központi ellátás, amely szintén semmi garanciát nem kínál arra, hogy a személyi és tárgyi feltételek a kor követelményeinek megfelelően alakulnak. Két évtized alatt négy szervezeti alakulat, a mostanival együtt három alapos változás, 5—8 évenként „új szerelem”. Sokallom egy kicsit. S mind-egyik kritikájának sarkalatos pontja, hogy „sem a személyi, sem a tárgyi feltételek” nem alakultak megfelelően. Nálam idősebb könyvtárosok tudják, hogy ezek a változások micsoda energiákat kötöttek le, mennyi futkosással, átleltározással, gépeléssel, szállítással stb. jártak. A kisebb könyvtáraink alapvető látékoztatási eszközeinek, a katalógusoknak zilált állapota is jórészt erre vezethető vissza.

És most engedtessek meg egy kis lírai kitérő: akik mindezt végigcsinálták, tiszteletet érdemelnek szívósságukért, ötletességükért, munkakedvükért, optimizmusukért. Az, hogy e szervezeti forma fölött olyan hamar eljárt az idő, nem az ő bűnük. Kezdeti lelkesedésükből és energiájukból egy ideig futotta, aztán megfelelő anyagi támogatás híján kifulladásra, megfelelő beszerzési keretre, raktárra és szállító járműre támaszkodhat, nem fejlődhetett volna saját keretei között tovább? S ha ma a köz-

ségi és a körzeti könyvtárak többsége megkapná a szükséges fenntartói támogatást, szükség volna-e gyökeres változtatásra? Varga Béla leírja a kísérlet feltételeit, Weisz Gábor a jogi szabályozást, a „B”-típusú könyvtárak megerősítését sürgeti, Janó János a gazdaságosság mellett is hangsúlyozza a központosított ellátás igényeit. A gazdaságosság egyébként a művelődésügy területén, nálunk is, nem a viszonylag kis költségeket, hanem a nagyobb hatékonyságot kell hogy jelentse. Ezért tartom veszélyesnek, amit *Simon Zoltán* ír: „Az új rendszer bevezetésének teljes költsége 284 000 Ft. Ez az összeg fele annak, amit a veszprémi tervezet egy-egy ellátási központ kialakítására előírányoz.” Hozzáteszi ugyan, hogy a „megtakarítás mindenekelőtt abból adódik, hogy a mi rendszerünkben nincs szükség művelődési autó beszerzésére és működtetésére”, mégis attól tartok, hogy a következő „takarékos” kolléga már negyedréz költséggel is kialakítja az új rendszert, s végül a többségnek „ingyen” kell megcsinálnia. Azért fogalmazok ilyen élesen, mert a „B”-típusú könyvtárak nagy többsége még a helyi tevékenység ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételekkel sem rendelkezik, s ha most valamilyen központi döntés úgy intézkedne, hogy viszonylag rövid időn belül meg kell valósítanunk a központosított ellátást, éledező helyi és a vonzás-körzethez irányuló szolgáltatásainkat az adminisztrációba és csomagolásba fullasztaná. Tapasztalataim szerint jelenleg csak a „B”-típusú könyvtárak egytizede képes nagyobb fejlesztés nélkül megvalósítani a központosított ellátást. A többiben nincsenek belső tartálékok, mert a munka minőségét lehetne ugyan javítani, de ez bőven elkel még a saját házuk táján. Tévedés nem essék: a veszprémieknek és a debrecenieknek joguk van meghatározni, hogy egy ellátási rendszert a helyi sajátosságoknak megfelelően mennyiből valósítanak meg, de óva intem könyvtáros társaimat (és különösen a fenntartókat!), hogy a példákat — a költségigény tekintetében is — szolgáiban másolják, mert nem lesz jó.

Bármelyik jó lehet

A másik dolog: a rendszerek változatosságának védelme. Nem állította senki, hogy valamelyik forma az egyedül üdvözítő, mégis fontosnak tartom újra leírni, hogy egyetlen járason belül is lehetséges többféle: központi ellátás, önálló könyvtár, körzeti könyvtár, mozgóellátás stb. *Szente Ferenc* a „hátrányos helyzetű” települések ellátására három különböző típusú megoldást ajánl. A nemzetközi gyakorlatban az erőteljesen jelentkező központosítási törekvések mellett vannak ellentétes irányzatok is: Lengyelországban például az 1973. évi közigazgatási átszervezés után az olsztyni vajdaságban a járási könyvtárak tehermentesítésére megerősítették a községi könyvtárakat. Az NDK-beli Potsdam megye tapasztalata szerint a városi-járási könyvtárakat annyira megterheli a falvakba küldendő könyvek cseréje, hogy nem tudnak a járás igazi központi könyvtáraivá válni, ezért ott a körzeti könyvtárak rendszerének továbbfejlesztésére törekednek. *V. Szerov* a Szovjetunióban végrehajtott központosított ellátás még meglevő gátjairól tájékoztat. Magyarországon is örvendetesen terjed a *mozgóellátás*, amelyik bármely ellátási szervezetben hasznos kiegészítő szerepet játszhat. Végül ne feledkezzünk meg arról, hogy minden ellátási rendszernek csak egyik — igaz, hogy alapvetően fontos — kérdése az állomány, mert túllépve a helyi dokumentumbázison a szolgáltatások körét jóval többre kell kiterjesztenünk.

*

A központosított ellátási rendszert hasznosnak tartom, amelyet más rendszerek (elemek) egészítenek ki, tesznek teljessé, esetleg — a helyi körülményektől függően — helyettesítenek. Ám tisztában kell lenni azzal, hogy a szervezeti változtatásnak csak akkor van értelme, ha megvannak a színvonalas megvalósításhoz szükséges feltételek. Aggályaim és kételyeim oka is az, hogy nem látom biztosítottnak a központosított ellátás feltételeit. Úgy érzem, a jelenleginél sokkal erőteljesebben kellene hangsúlyoznunk, hogy a magyar könyvtárügynek a könyvtári törvényerejű rendeletben is szavatolt, sőt szorgalmazott szervezeti megújításához a személyi és a dologi ellátottság lényeges javítására van szükség. Nem elvi megfontolásokról vitatkozunk már, hanem a megvalósításról. Engem nem az átalakulással kapcsolatos szakmai kérdések izgatnak elsősorban (központi katalógus, kötetkatalógus, állománycsere, adminisztráció stb.), hanem az, hogy sikerül-e a társadalmunk jelenlegi fejlettségének megfelelő színvonalú könyvtári rendszert kialakítani, illetve a jelenlegiből továbbfejleszteni. Ehhez pedig szakember, beszerzési keret, raktár, szállítóeszköz, gépesítés stb. kell. A sorrend nem cserélhető fel: előbb a feltételeket kell megteremteni, azután következhet az új szervezet kialakítása.

Tuba László

- Wesz Gábor:** Készülünk fel a központosításra. = Könyvtáros, 1977. 9.
- Varga Béla:** Kísérlet a kisközségek újfajta könyvellátására Veszprém megyében. = Könyvtáros, 1976. 6.
- Simon Zoltán:** A kisközségek könyvtárainak központi ellátása Hajdú-Biharban. = Könyvtáros, 1978. 4.
- Janó János:** A központosított könyvtári ellátás. = Könyvtáros, 1977. 4.
- Futala Tibor:** A szovjet könyvtárügy „új hulláma” a könyvtári párthatározatot követően hivatalos fejlesztési program lett. = Könyvtáros, 1974. 12.
- Mezei György:** Integrációs törekvések az NSZK könyvtárügyében. Győr, Kisfaludy Károly Könyvtár, 1974.
- Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban. 1—2. köt. Szerk. Szinainé László Zsuzsa, Közread. az OSZK KMK. 1976—1977.
- Halász Béla:** Egy megye központi könyvtári ellátásának hazai lehetőségei NDK-beli tapasztalatok alapján. = Könyvtári Figyelő. 1976. 4—5.
- Tuba László:** Körzeti könyvtárak, klubkönyvtárak, járási és városi könyvtárak. = Könyvtáros, 1971. 6.
- Szente Ferenc:** A „hátrányos helyzetű” települések könyvtárai. = Könyvtári Figyelő, 1974. 6.
- Burakowski, Jan:** Próba realizacji modelu gminnego bibliotek na wsi w województwie olsztyńskim. = Bibliotekarz. 1974. 7. Ref.: Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. 1975. 295.
- Schumann, Ilse—Kraft, Jürgen:** Die Stadt- und Kreisbibliothek. = Der Bibliothekar. 1975. 12. Ref.: Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. 1976. 516.
- Szerov, V.:** Kísérletből következetes rendszerré válik az állami közművelődési könyvtárak központosítása. Tömörítette: Kövendl Dénes. = Könyvtári Figyelő. 1974. 6.

Integráció — hol és hogyan ?

Tolna megyei tapasztalatok

A magyar művelődésügyben a széttagoltság a kis településeken jelentkezik a leg súlyosabban. Ezért is kíséri nagy figyelemmel a hazai könyvtáros társadalom a szovjet könyvtárügy központosítási törekvéseit. Hazánkban Veszprém megyében folynak a leginkább figyelemre méltó kísérletek a kisközségek központi könyvellátására. Ez érthető is, hiszen Veszprém tipikusan kisközséges megye, s a tanácsi könyvtárhálózat legsebezhetőbb területe a kisközségek könyvtárügye. Az apró falvak könyvtárai nem tudnak megfelelni a társadalmi követelményeknek, nem képesek a magasabb színvonalú szolgáltatások nyújtására.

A településrendszerből fakadó gyengeségek ellenszerét több megye az utóbbi időben a közoktatási és a közművelődési intézmények szervezeti összevonásában, teljes integrációjában vélte megtalálni. Erre szakmai alapot a Kulturális Minisztérium és az Oktatási Minisztérium 1977 januárjában megjelentetett közös irányelvi nyújtának, melyek a kis települések kulturális ellátásával és a komplex intézmények létesítésével foglalkoznak. (L. a Könyvtáros elmúlt évi 3. számában.)

Az irányelvekkel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy ezek a szervezeti összevonást az alapellátást nyújtó, területi tevékenységet nem végző intézmények esetében javasolják. Az összevont intézmény hatóköre az országos településhálózat-fejlesztési koncepcióban meghatározott *alsófokú körzetre* terjed ki.

Az irányelvek megjelenését követően Tolna megyében is intézmény-összevonások történtek a különböző nagyságú és típusú településeken.

Iskolai—községi könyvtári, illetve községi—iskolai könyvtári ellátás

Nagymányok nagyközség háromezer lakosú alsófokú településközpont, amelyhez két „egyéb település” is kapcsolódik. A tanács először az iskolát, majd a művelődési házat, végül a könyvtárat körzetesítette, 1976 júliusában pedig egyesítette az iskolai és a községi könyvtárat.

Az összevont, 11 000 kötetes könyvtár az iskola épületébe költözött, amely az ut-cáról is megközelíthető. Az irányításról, a működési feltételek megteremtéséről az iskola igazgatója gondoskodik. A könyvtár alapterülete csak 75 m², noha a „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” című dokumentum előírásai szerint 200 m²-nek kellene lennie. Bővítésére azonban a közeljövőben sor kerül.

Az összevont intézményben két főhivatású könyvtáros végzi a munkát, s heti öt alkalommal, 31 órában kölcsönöz. A könyvbeszerzési keret az összevonás után 27 000-ról 40 000 forintra emelkedett. Ugyanez mondható el az olvasók és a kölcsönzött köte-

tek számának alakulásáról is. Míg 1975-ben 743-an (a lakosság 24,3 százaléka) 30 578 kötetet kölcsönöztek, addig 1977-ben 817-en (26,4 százalék) 36 513 kötetet.

Ki kell emelni, hogy az általános iskolás olvasók száma is lényegesen, 14 százalékkal emelkedett (44-ről 58 százalékra). Arányuk valószínűleg még magasabb, mert a nevelők által a szaktantermekben kezelt könyvek olvasói nyilvántartása pontatlan, hiányos.

A bonyhádi járásban még két helyen (Aparhant, Cikó) történt összevonás, csak „fordított előjellel”, ugyanis a községi könyvtárba olvadt be az iskolai könyvtár. Ez a megoldás tartalmában is mást jelent. Tulajdonképpen különvált a nevelői és az ifjúsági könyvtár, s az iskolai könyvtár funkcióit osztálykönyvtárak látják el.

Az ezer lakosú *Aparhant* (részleges alsófokú központ) iskolai és községi könyvtárának összevonására 1976 szeptemberében került sor. A 70 m² alapterületű könyvtár a művelődési házban működik, részfoglalkozású könyvtárossal. A kölcsönzési idő minden hétfőn és csütörtökön 14-től 20 óráig tart. Ebből a gyermekeknek heti 4 óra jut, s ez nagyon kevés. A könyvbeszerzésre fordított összeg — 16 000 forint — megfelelő.

Az iskoláskorú gyermekek aránya az olvasótáborban 46,2-ről 62,5 százalékra emelkedett, az összes olvasók száma viszont csökkent.

Cikón (1200 lakos) is megtörtént az összevonás 1976-ban. A könyvtár a községi tanács épületében, két helyiségben működik, 60 m²-en. Ebben az évben még egy szobával bővítik a könyvtárat. A könyvbeszerzésre csekély összeg, mindössze 8000 Ft jut. A nyitvatartási idő heti két alkalommal 3—3, összesen 6 óra. A könyvtáros a tanács adóügyi előadója, aki érettségivel és alapfokú könyvtárosi vizsgával rendelkezik. Az összevonás után sem az egész olvasótábor, sem az iskolás korú gyermekek számát tekintve nincs emelkedés!

A szekszárdi járásban két helyen (Bátaszék, Bába) szüntették meg az iskolai könyvtárat, és adták át az ifjúsági állományt a községi könyvtárnak. Azonkívül, hogy az átadott állománnyal gyarapodott a községi könyvtár anyaga, nem sok történt.

A megyében találkoztunk olyan megoldással is, hogy a községi könyvtáros munkaideje egy részében átjár kölcsönözni az iskolai könyvtárba (Fadd). Bonyhádron azt tervezik, hogy a városi könyvtár az iskolával szemben levő pedagógus szolgálati lakásból olyan fiókkönyvtárat hoz létre, amely az iskolai könyvtár funkcióit is el látja.

Komplex intézmények

A szekszárdi járásban *Tengelicen* és *Kölesden* (alsófokú központok) azzal kísérleteznek, hogy a közművelődési szolgáltatásokat és tevékenységeket az iskola szervezetében oldják meg. Az iskola, a művelődési ház és a könyvtár szervezetenként (igazgatásilag, gazdaságilag) komplex intézményt alkot, bár külön épületben működik. Az iskolák igazgatóhelyettesei egyben a művelődési házak igazgatói is.

Mindkét helyen a könyvtár a művelődési házban van elhelyezve. A főfoglalkozású könyvtárosok tulajdonképpen két könyvtárat vezetnek, mert külön van az iskolai könyvtár, amely külön állománnyal, könyvbeszerzési kerettel, kölcsönzési idővel működik. *Tengelicen* a könyvtár bővítését tervezik.

Az eddigi tapasztalatok szerint ez a szervezet segíti a legjobban a falu közoktatási-közművelődési tevékenységét. Az iskolás korú gyermekek 70—80 százaléka használja a könyvtárat. Mindkét közművelődési intézmény nyitottabbá vált, s egymás közötti kapcsolatuk is jobban szolgálja a falu művelődését.

„Közművelődési intézmények igazgatósága”

A 13 000 lakosú *Pakson* (középfokú központ) és a 10 000 lakosú *Dunaföldváron* (részleges középfokú központ) új típusú intézményt hoztak létre, amely szervezetenként, gazdaságilag magában foglalja a településen működő közművelődési intézményeket. *Pakson* a nagyközségi-járási könyvtárat, az ifjúsági és úttörőházat, valamint a művelődési házat, *Dunaföldváron* a könyvtárat, a művelődési házat és a várat, amelyben múzeum működik. Az intézmények egymástól távol helyezkednek el. Gazdálkodásuk bruttó rendszerű.

Az összevont közművelődési intézmények irányítása *Pakson* az *igazgatói tanács*on (igazgatók nélkül!) keresztül történik. Tagjai az egész szervezet igazgatója, valamint a gazdasági vezető, továbbá a művelődési központ és a könyvtár vezetője —

igazgatóhelyettesi rangban. A működési szabályzat szerint: „Az igazgatóság vezetője az összevont intézmények igazgatója, távollétében a művelődési központi igazgatóhelyettes helyettesíti.”

A munkaköri leírás szerint az összevont közművelődési intézmények egyszemélyi felelős vezetője kinevezi a helyetteseit (művelődési ház, könyvtár, ifjúsági ház), és gyakorolja az egyéb munkáltatói jogköröket (kinevezés, fegyelmi ügyek, áthelyezés, kiténtetés, jutalmazás stb.). A könyvtárvezető igazgatóhelyettesnek véleményezési joga van a bérfejlesztési, személyi és a munkaügyi kérdésekben, a beszerzési és a felújítási keret felhasználásában. „A könyvtár költségvetésében jelentkező dologi kiadásokból 1000 forintot meg nem haladó összeg erejéig utalványozási és költségvállalási joga van, ezt a jogát azonban a jutalmak és fizetési előlegek esetében nem gyakorolhatja.”

Dunaföldváron a könyvtár vezetője — mint az egész intézmény igazgatóhelyettese — hetente egy napon az intézményegyüttes igazgatója!

Az épülő 4600 m² alapterületű dombóvári városi művelődési központ esetében — amelyben benne lesz a városi könyvtár is, mégpedig 600 m² alapterületen — hasonló elképzelések vannak. Itt a tervek szerint a könyvtárosok ügyeleti feladatokat is ellátnak.

Tapasztalatok, tanulságok

Az elmondottakból egyértelműen kitűnik, hogy az integrációs törekvések sokrétűek, de nélkülöznek minden egységes szempontot. Legtöbbször nem is az objektív adottságok szülik egyik vagy másik modellt, inkább a személyi feltételeken, „hozzálláson” múlik, hogy milyen modellt alakítanak ki. Ezért az összevont intézményekben alig van mód a meglévő intézményi lehetőségek jobb kihasználására. Mondanunk sem kell, hogy mennyivel egészségesebb lenne, ha egy-egy modell alkalmazása előtt a módszertani központok szakembereinek közreműködésével megvitatnák, milyen szervezeti keretben működjék az új intézmény.

A Tolna megyei tapasztalatok szerint az összevont könyvtári ellátás akkor jó, ha a könyvtár az iskola épületében kap helyet, és irányítása az iskola igazgatójához tartozik (Nagymányok). Ellenkező esetben a megszüntetett iskolai könyvtár funkcióit a községi könyvtár képtelen átvenni, esetleg csak a könyveket leltározza át! Ezt viszont nem szabad engednünk. A tiszteletdíjas, minden végzettség nélküli községi könyvtáros a két könyvtár funkcióival egyedül nem tud megbirkózni.

A kis településeken létrehozott komplex intézmények kellő tárgyi-anyagi és személyi feltételek mellett hatékonyan elláthatják a közművelődési alapfeladatokat. Arra kell törekedni, hogy a település lakosságának és a tanulóknak könyvtári igényeit egyetlen könyvtári bázisról elégítsék ki. Ilyen esetben különösen nagy figyelmet kell fordítani a kötelező olvasmányok kellő példányszámú beszerzésére.

Középfokú központokban nem célszerű összevonni a közművelődési intézményeket (Paks, Dombóvár). A jelenleg érvényes jogszabályok ezt nem is engedik meg! Ha új művelődési ház és benne könyvtár épül (Dombóvár), a funkcionális egység érdekében helyes az igazgatói tanács létrehozása, de a könyvtárigazgató jogkörét meg kell hagyni. A könyvtárigazgató intézményi igazgatóhelyettesé történő visszaminősítése „megszünteti” a könyvtárat is, mint önálló intézményt. (Természetesen ha egyazon épületben működik a két intézmény, gazdaságossági szempontból célszerű a közös gazdasági csoport és a gondnokság.)

Az egyetlen igazgatás támogatói, az összevont intézmények igazgatói (mindenhol a volt művelődési házak vezetői) azzal érvelnek, hogy ebben a szervezetben több pénz jut a könyvtáraknak a bérré, a könyvbeszerzésre, dologi kiadásokra stb. Az eddigi tapasztalatok valóban ezt mutatják, s azt is, hogy a könyvtárak a pénzt gyümölcsözőbben tudják elkölteni, mint a művelődési házak. Ebből viszont nemcsak az az egy megoldás kínálkozik, hogy a „szegényebbet” be kell olvasztani a „gazdagabb” intézménybe, hanem az a követelmény, hogy arányosabb, a valós szükségleteknek inkább megfelelő költségvetési tervezésre és elosztásra kell törekedni.

Mindenfajta modell esetében felvetődik az általános, a szak- és a módszertani felügyelet kérdése. A szakfelügyeletet jelenleg három külön szervezet végzi, egymástól eltérő célokkal, tartalmakkal, módszerekkel. Az integrált intézmények esetében a szakfelügyeletnek is integrálódnia kell, legalábbis az érintkező területeken. Ehhez viszont módosítani kell az iskolai, a művelődési otthoni és a könyvtári szakfelügyeletről kiadott utasításokat. A közös könyvtárak módszertani gondozását pedig — véleményünk szerint — a legerősebb megyei módszertani központra, a megyei könyvtárra kell bízni.

Pacsai László

Visszatértünk a betűrendes felállításhoz

A Könyvtáros Fórum rovatában már több véleményt olvashattunk a gyermekkönyvtári műfaji-tematikus bontások problémáiról (1977/8., 1978/2., 5., 8. számok). A csaknem húszéves rendszer tapasztalatait tüzetesebben kellene megvizsgálni. Több gyermekkönyvtár új kezdeményezésekkel, a rendszer továbbfejlesztésével próbálja kiküszöbölni a műfaji-tematikus bontás okozta nehézségeket.

A bicskei Vajda János Nagyközségi-Járási Könyvtár gyermekkönyvtárában 1975 óta új felállítási rendben találhatók a felső tagozatos általános iskolás gyermekek részére kialakított állománycsoportok. Az addig használt műfaji-tematikus bontást megszüntetve, a gyermek- és ifjúsági szépirodalmat (gyermekregények, kalandos, történelmi, fantasztikus, életrajzi regények, válogatás a felnőttek irodalmából) közös mechanikus betűrendbe soroltuk be. Az ismeretterjesztő és szakkönyvek az ETO szerinti csoportosításban találhatók. Az alsó tagozatos iskolás gyermekeknek szánt állományban továbbra is külön csoportosítjuk a meséket és meseregényeket, a képeskönyveket és a gyermekvers-köteteket.

Az állomány felállításának átszervezését hasonló indokok alapján végeztük el, mint a *Bánhegyi Gyuláné* által írt cikkben olvashatjuk. Csaknem hároméves tapasztalataink arról győzték meg bennünket, hogy a gyermekolvasóknak nem okoz nehézséget az eligazodás a szerzői betűrend szerint csoportosított szépirodalmi könyvek között. Az életkori sajátosságaiuknak megfelelő műveket önállóan is ki tudják választani. Téma szerinti kereséskor a könyvtáros segítségét kérik, így önként adódik az a lehetőség is, hogy több gyermek tartson igényt a könyvtáros ajánló tevékenységére, míg a tematikus bontás esetében a könyvtáros segítségét egy személytelen eligazító színcsik „helyettesíti”. Természetes, hogy a mechanikus betűrendbe sorolás több figyelmet követel a könyvtárostól. Ezt a többletet — úgy érzem — bármelyik gyermekkönyvtáros szívesen vállalja, mert sokkal több lehetősége kínálkozik a gyermekek megismerésére, olvasási szokásaik felderítésére, az olvasóvá nevelésre.

A gyermekkönyvtári állományban való eligazodást a feltáró eszközök is segítik. Könyvtárunkban a műfaji-tematikus állománybontás megszüntetésével egyidőben átalakítottuk a *katalógusok rendszerét* is. Betűrendes katalógusunk az egész állományt áttekinthetővé teszi, csoportképzéses szakkatalógusunk pedig kiemelésével igazodik a gyermekkönyvtári sajátosságokhoz. A két alapkatalóguson kívül az állománykiemelésekhez alkalmazkodva mese-, vers- és színműkatalógus egészíti ki a gyermekkönyvtári feltáró eszközöket.

A legfontosabb sorozatokról is készítettünk — kartoték formában — *mutatót*. A feltáró eszközök rendszerének kiépítésében igazodtunk a felnőttek könyvtári katalógusrendszeréhez. Gyermekolvasóink már a gyermekkönyvtárban jártasságot szereznek a katalógusok használatában, tehát nem idegenkednek majd a felnőttkönyvtár feltáró eszközeitől.

Az elmondottakhoz kapcsolódik, hogy a csoportos foglalkozásokat, verseny- és pályázatszerű könyvtári játékaikat témájukban és feldolgozásukban úgy alakítjuk, hogy mindezek a tudatos könyv- és könyvtárhasználat kifejlődését szolgálják. A csoportos és az egyéni foglalkozás jó alkalom arra, hogy a gyermekek megismerjék a könyvtár rendjét, a feltárás eszközeit, továbbá, hogy megtanulják, miként lehet a könyv az ismeretszerzés eszköze. Munkánk során ezeket a feladatokat az életkori sajátosságokhoz igazítva oldjuk meg, és figyelembe vesszük a gyermekek eltérő értelmi és érzelmi világát is. Célunk az egyéni ismeretszerzés segítése sajátos könyvtári környezetünkkel és eszközeinkkel.

A gyermekkönyvtárból a felnőttkönyvtárba való „átkerülés” nem okoz törést akkor, ha egységes szervezetben és szoros kapcsolatban áll a két részleg egymással. Tapasztalataink szerint a gyermekkönyvtárból átiratkozott fiatal olvasók épp olyan otthonosan mozognak a felnőttkönyvtári környezetben, mint a gyermekkönyvtárban, hiszen az állomány elrendezése, a feltáró eszközök megegyeznek a gyermekrészlegben megismertekkel. A felnőttkönyvtárban történő könyvkiválasztást, a fiatal olvasók segítségét és tájékoztatását nagyon gondosan végezzük, olvasmányajánló tevékenységünket a fiatal olvasók igényeihez, eddigi tapasztalataikhoz és nevelési feladatainkhoz igazítjuk.

Ötven év a nemzeti könyvtárban, katalógus és bibliográfia vonzásában

Beszélgetés Goriupp Alizzal

„Könyvtáros, sajtótörténész, bibliográfus” mondja róla a Magyar irodalmi lexikon. A meghatározás pontos, de nem teljes. A könyvtárostesterség minden ágában tudós Goriupp Aliz pályája során a legtöbb munkórát, a legnagyobb energiát a katalógusmunkának, a könyvtári feldolgozásnak szentelte. A húszas évek második felétől ő az első modern magyar katalogizálási szakember, évtizedekig a munkaterület első szaktekin-télye, máig is hatályos első magyar címléirési szabványunk megalkotója, az Országos Széchényi Könyvtár 1936. évi nevezetes belsőmunka-reformjának gyakorlati szervezője és végrehajtója.

1894-ben született, tehát legidősebb könyvtárosaink közé tartozik. 1918-tól 1969-ig dolgozott a nemzeti könyvtárban, az utolsó kilenc évben már nyugdíjas-ként. Bár egészsége törékeny, és otthonából csak ritkán

mozdul ki rövid sétára, derűje a régi. Kedves könyvtáráról, régi munkahelyéről látogatóitól hall: néhány — kevés — kortárstól és több fiatalabb tanítványtól, egykori munkatárstól.

— Kedves Aliz, a riporter a milliomostól azt kérdezi először is, hogy miként lett azzá. Mi azt kérdezzük: hogyan lett könyvtáros? Tanulmányai ösztönözték erre a pályaválasztásra?

— Midőn Temesvárott — leánygimnázium nem lévén — magántanulóként tettem érettségét, anyám már nem élt. A családi körből kilépve saját lábamra kellett állnom: Kolozsvárra, kollégiumba kerültem, s beiratkoztam az egyetemre magyar—német szakos bölcsésznek. Korán szoktam önállósághoz és korán elhatároztam: nem leszek tanár, és Pestre törekszem. A könyvtáros pálya választása ekkor még nem szerepelt terveimben. Az egyetemen akkoriban kevés volt a nőhallgató, és esélyeik is jobbára csak tanári állások elnyerésére voltak. Bár tanulmányaim során elsősorban a német irodalommal foglalkoztam — egyetemi éveim végén egy ideig az egyetemen német lektorként is működtem —, mégis, egy véletlen folytán, Zolnay Gyula professzoromtól kaptam disszertációs témát és így „Döbrentei Gábor nyelvújítása” című dolgozatommal doktoráltam, 1916-ban. Ezután egy évet tölthettem Lipcsében német filológiai tanulmányokkal. Ez a tanulmányút az első világháború kései szakaszában korántsem jelentett gondtalan munkát és normális viszonyokat. Máig sem felejtettem el a szűkös német ellátás egyre visszatérő fogásait, a hajdinakását, a cukrozott kefirte. Hazatérve, itthon sem várt valami bőség. A Magyar

Nemzeti Múzeum felé orientálódtam, ott akartam elhelyezkedni. Választásom tehát eredetileg nem is okvetlenül a könyvtárnak, hanem a nemzet múzeumának szólt.

— Segítette-e valaki, hogy felvegyék?

— A nőket akkor a Múzeumban sem fogadták nagy örömmel. Először is várni kellett a lehetőségre, ezért is fogadtam el a német tanulmányutamat. Sok volt a pályázó, és a férfiakat választották szívesebben. Én úgy jutottam be végül is 1918 végén, Melich János segítségével, hogy az előttem felvett Pukánszky Béla — a német nyelv és irodalom későbbi debreceni professzora — nem foglalta el helyét, hanem egyetemi pályát választott. Ez a hely, amit megkaptam, nem állás volt, még csak gyakornokság sem. Egyszerűen megengedték, hogy dolgozzam. Akkoriban — legalábbis a kezdők számára — nem voltak státusok.

— Igen, a Könyvszemlében közölt beszámoló jelentés adatai szerint csak 1919 decemberében nevezték ki „fizetéstelen gyakornoknak”, 1922 júniusában pedig „fizetési segédörnek”.

— Szóval beléptem, és megtudtam, hogy a könyvtárban fogok dolgozni. A hírlap-csitzályon jelölték ki munkámat: elem tettek egy nagy halom újságot és folyóiratot, rendezésre. És ez napról napra megisméltődött. Csakhamar átéltem a könyvtáros kezdeti csalódását: „értelmes” feladatot vár, és igen sokszor rengeteg mechanikus munkát kap. Hosszabb vagy

rövidebb időbe telik, amíg ebbe beletörődik. Majd rájön, hogy a technikai, a mechanikus elem a könyvtáros munkájából egészen soha sem küszöbölhető ki, csak csökkenthető. Majd eljön az az idő, midőn a könyvtáros megszereheti a látszólag kevésbé értelmes munkát, megismeri mégis csak meglevő értelmét: azt, hogy az a továbblépés feltétele. Talán a könyvtárosmesterség titka az aprómunka megbecsülése. Így lettem könyvtáros.

— Ezen az axiómán, a könyvtáros alázatán elgondolkodhat — és akár vitakozhat is — mai fiatal könyvtáros-nemzedékünk. És milyen élet folyt az akkori Nemzeti Múzeumban és könyvtárban?

— Az akkori Nemzeti Múzeumban a könyvtár nem volt túlságosan megbecsült, a muzeális gyűjteményeknek a köztudatban nagyobb volt a tekintélyük. Ez annál is inkább ellentmondásos, mert Széchényi Ferenc könyvtáralapítása jó néhány évvel megelőzte a múzeumi gyűjtemények keletkezését. De a könyvtári és a múzeumi gyűjtemények között a határok sok tekintetben el is mosódtak.

Személyekről beszélve: Fejérfalva László volt a főigazgató, Melich János, a kiváló nyelvész a nyomtatványtár vezetője, majd a megbízott, végül kinevezett könyvtárigazgató. Szinyei már nem élt. Isoz Kálmán, Rédey Tivadar a könyvtár nagy tekintélyű munkatársai. Gulyás Pál is itt dolgozott 1919-ben. Előtte jött a könyvtárba, később a kéziratárba Bartók Emma, akivel azután meleg barátságot is kötöttem. Kezdi könyvtárosi éveimre nagy-nagy szeretettel gondolok vissza.

— Hogyan teltek napjai a hírlaposztályon?

— A napokból évek lettek, és ezekből nagyjából csaknem tizenöt esztendő lett. Mit csináltam? Mindent, amit kellett: rendeztem, céduláztam, kartotékot vezettem, a periodikumokat kötetésre előkészítettem, fedőlapoztam azt, amit nem lehetett kötetni, raktárt költöztettem, folyószámoztam. Kezeltem — sokáig — a „XVIII. századi”, a „negyvennyolcas”, a „tizennyolc-tizenkilences”, az „emigrációs” hírlaptári gyűjteményeket. Nagy kitüntetésnek éreztem, hogy rábízta a Hellebrant-féle magyar irodalomtörténeti repertóriumnak — az akkori idők magyar irodalomtörténeti szakbibliográfiájának — készítését. Ezt talán négy vagy öt évig végeztem. Bár a munka akkor is tengernyi volt, maradt idő kutatásra is: a *Könyvszemlében*, a *Bibliofil Szemlében*, a *Könyvbarátok Lapjában* jelent meg néhány sajtótörténeti, illetve hírlapbibliográfiai tanulmányom.

— Ebben az időben a könyvtárosok már ismerték a Fővárosi Könyvtár szabóervini

hagyományait. Mi volt a vélemény ezekről a Széchényi Könyvtárban?

— Jó véleményünk volt a Fővárosi Könyvtárról. Egy kicsit azonban amatőröknek tartottuk őket: ők viszont — nyilván — minket tartottak konzervatív amatőröknek. Pedig a két könyvtár között ezekben az években — a húszas évek elején — szoros együttműködés alakult ki például a bécsi magyar emigrációs irodalom beszerzésében. A Széchényi Könyvtár akkori vezetői is — a Széchényi Ferenc által megfogalmazott elvnek megfelelően — elsőrendűen fontosnak tartották a külföldi magyar és magyar vonatkozású kiadványok beszerzését.

— Ez tehát a hungarika-beszerzés és nyilvánartartás kérdése, mely ma is alapvető probléma. Vajon a hungarika-fogalom hogyan változott az idők folyamán?

— Bizonyosan változott időről időre, annak megfelelően, hogy ki hogyan értelmezte. A lényeg azonban — mondhatni — változatlan maradt. A külföldi hungarika megszerzése nem az elvekhez vagy szándékokhoz, hanem inkább a kapcsolatok állásához és az anyagi lehetőségekhez képest alakult az idők folyamán kedvezőbben vagy kedvezőtlenebben.

— Kedves Aliz, személyét a Széchényi könyvtári és a budapesti könyvtáros-hagyomány nem annyira a hírlaptárhoz, mint inkább a könyvfeldolgozó osztályhoz kapcsolja. Hogyan került át a hírlaptárból oda?

— Ahogy mondani szokás, „rendet csinálni” helyeztek át a hírlaposztályról az akkor nyomtatványtárnak nevezett nagy osztály élére. Ez magába foglalta a gyarapítást a kötelempéldány-begyűjtéssel együtt, a könyvek katalógizálását és szakszabását, az olvasószolgálatot és a könyvraktárak felügyeletét is. A „rendcsinálás” azonban váratlanul nagyszabású feladattá bővült. A harmincas évek derekán ugyanis az új főigazgató, Fitz József, átfogó reformokra határozta el magát.

— És ezeknek a reformoknak a gyakorlati kidolgozója és végrehajtója Goriupp Aliz lett.

— Fitz széles látókörű, kiváló szakember volt, aki a könyvtárvezetés gyakorlati iskoláját Pécsset járta ki, hét esztendeig állt az ottani egyetemi könyvtár élén és egy reform-koncepciót teljes sikerrel meg is valósított a pécsi könyvtárban. A Széchényi Könyvtárba a mélyreható reformok szándékával jött, és közvetlen munkatársainak olyan könyvtárosokat keresett, akikben elhivatottságot látott. Megvolt benne az igazi vezető azon jó tulajdonsága, hogy a részletekben a döntést az azokhoz leginkább értő szakemberekre bízta.

— Mégis mi volt a Széchényi Könyvtárban 1936-ban bevezetett reforminté-

kedések legfőbb indítéka, és mik voltak ennek a reformnak a legfontosabb elemei?

— A nagy multú, régi könyvtárakban a csőd, akár csúcsforgalmi időszakban a közlekedési dugó, egyszerre sokféle ok együtthatasából következik be. Így volt ez a Széchényi Könyvtárban is, már az első világháborút követő években. Megteltek a raktárak, lehetetlenné vált a szakrendi raktározás, egyre nehezebben kezelhetővé a katalógus, restanciák gyűltek fel. Ebben a csőd-helyzetben megoldást kerestek már Fitz elődei is, de egységes koncepció mégsem született, pénz sem volt hozzá. A könyvtáros munkája elmélet és gyakorlat együttese. Furcsa módon a Széchényi Könyvtár elavult rendszerének megreformálását Fitz akkor dolgozta ki minden összefüggésében, midőn egy újságkiadóhivatalokban használatos címírógépek, az Adremának a német könyvtárakban való sikeres felhasználásáról olvasott. Közölte velem, kiküld Németországba, hogy a gép használhatóságáról magam győződjem meg. Ki is utaztam, és végigjártam több német egyetemi várost. Beszámolóm, főleg pedig göttingeni kedvező tapasztalataim nyomán a gépet megvásároltuk, és 1936. március 16-án üzembe állítottuk. Ezzel a géppel bevezettük a nemzetközi méretű katalógus-kartonok sokszorosítását és általános alkalmazását, új olvasói és szolgálati katalógust indítottunk, bevezettük az Egyetemes Tizedes Osztályozást és megindítottuk katalógusát, a könyvek szakrendi felállítása helyett áttértünk a raktári folyószámozásra. Az Adrema-gép legjobb tulajdonsága az volt, hogy a fémlemezekre préselt címleírások segítségével bármikor, bármilyen célra tetszés szerint állíthatunk elő másolatokat. Akkoriban hasonló eredményeket csak egy jól felszerelt saját nyomdával lehetett volna elérni.

— A reformnak azonban munkaszervezési oldala is volt. A munkamozzanatok ésszerű sorozatának a kialakításával megindítottuk a könyveknek mintegy „futószalagon” való feldolgozását. Fitz a „futószalag” kapacitását úgy tervezte meg, hogy azon körülbelül fele-fele arányban lehessen egyrészt valamennyi új beszerzésű könyvet, másrészt régi, újra feldolgozandó raktári könyveket „indítani”. Így vált lehetővé a reform másik alapvető mozzanata, a rekatalogizálás. 1936-tól kezdve a feldolgozás futószalagján a Széchényi Könyvtár jó néhány százezer kötete kapott új, modern címleírást, és került be az új katalógusokba.

— És hogy fogadták ezt az akkoriban idehaza úttörőnek számító reformot a könyvtár munkatársai?

— Vegyesen. Volt, aki gúnyolódott a címírógép beállításán. Sokakat viszont

megnyert a bármikor használható lemez-tár és a jól áttekinthető, biztonságos raktárjegyzék. Kiténő partnerem lett a reform munkálatainak megindításában *Dezsényi Béla*. Egy ideig helyettesem volt *Halász Gábor*, aki az általános olvasóterem első korszerű segédkönyvtárát állította össze. 1936-tól kezdve sok könyvtáros, köztük számos, akkor a könyvtárban dolgozó fiatal tudós tanulta nálunk a katalogizálást és a szakozást. Így lett a nyomtatványtár a Széchényi Könyvtárban a szakképzésnek valóságos házi gyakorlóosztálya. Olyan kiváló szakkönyvtárosok is indultak innen, mint például *Vécsey Jenő* zeneszerző, a zeneműtár későbbi vezetője.

— Nagy szükség is lehetett erre a gyakorlati képzésre, hiszen szervezett könyvtárosoktatás ebben az időben nem volt. A felszabadulás előtt mindössze két felsőfokú tanfolyamról tudunk.

— Az akkori Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete rendezte ezt a két tanfolyamot 1937-ben és 1938-ban. Szervezésükben részt vettem. Ezt a hagyományt újította fel a felszabadulás után az Országos Könyvtári Központ két tanfolyama. Mindezeknek egyik előadója voltam. Ilyen előzmények után hívtak meg *Varjas Béla*, majd *Haraszthy Gyula* előadónak az egyetemi könyvtárosképzésbe. A tanfolyamokon katalogizálást oktattam, az egyetemen a bibliográfia-elmélet és bibliográfia-szerkesztés tantárgyát bízták rám. Ezek unalmas órák lehettek, mert az előadók nem tehet mást, mint, hogy a kész bibliográfiát boncolja. A pozitív oldalt, a bibliográfia-építést aligha lehet másként, mint a gyakorlatban érzékeltetni.

— A Fitz-féle reformnak volt egy bibliográfiai vetülete is, a Magyar Könyvészet éves kötetének a megindítása 1936-tól. Hogyan kapcsolódott ez a katalogizáláshoz?

— A nemzeti könyvtár kötelempéldánybegyűjtése és a nemzeti bibliográfia közötti kapcsolat a már természetes. Akkoriban ez új gondolat volt, hiszen a XIX—XX. századi nemzeti bibliográfia korábbi előzményei még egyaránt támaszkodtak könyvkiadói és könyvtári forrásokra. A megoldás Kolumbusz tojása: együtt van a kötelempéldány-gyűjtemény, ebből megszerkeszthető a nemzeti bibliográfia. Csak a legmegfelelőbb szerkesztésmódot kellett megtalálni. Ebben a kiténő *Droszt Olgának* voltak érdemei. Sőt Fitz gondolt a hiányzó, 1920 utáni bibliográfiai ciklus pótlására is. A rekatalogizálás keretében már akkor bibliográfiai cédulák készültek az 1921—1935-ös időszak tételeiről. Ennek a cédulaanyagának a felhasználásával jelenik majd meg — remélhetőleg mielőbb — a

Horthy-korszak retrospektív nemzeti bibliográfiája.

— *És hogyan kapcsolódnak ezek a felszabadulás előtti nemzeti bibliográfiai előzmények az 1946-ban megindított Magyar Nemzeti Bibliográfia és a Magyar Folyóiratok Repertóriumra füzeteihez?*

— A Magyar Könyvészet megjelenése a háborús gondok közt lelassult. A felszabadulás után, 1946-ban vált újra lehetővé, most már havi megjelenéssel, egyrészt a könyvek, másrészt, új kezdeményként, a folyóiratcikkek bibliográfiájának a közreadása. *Dezsényi Béla* és én voltunk a két kiadvány „felelős kiadói”. A Magyar Nemzeti Bibliográfia a Széchényi Könyvtár számára készített katalóguscímleírást közölte, általában rövidítve. Mindkét kiadvány nyomdai úton készült, és ez mindig nagy késést okozott. A benyújtott kéziratot általában fél év múlva vették először kézbe a nyomdában.

— *Közben átugrottunk egy világtörténelmi korfordulót: a második világháború időszakát. Hogyan alakult könyvtári élete és munkája a háború legnehezebb, utolsó szakaszában?*

— Amint a főváros bombaveszélybe került, legértékesebb állományrészeinket helyben törekedtünk menteni, a Nemzeti Múzeum pincéiben. Végig azt vallottuk, hogy a szállítás, a kitelepítés nagyobb kockázattal jár, mint a helyben való biztonságba helyezés. Mégis, az utolsó hetekben a nyilas Kultuszminisztérium éppen legnagyobb értékeink egy részét Nyugatra szállíttatta. Csupán véletlen, hogy mégis mindent visszakaphattunk. Íthon csak zeneműtárunkat érte súlyos veszteség. Az ostrom heteit magam is a Múzeum épületében töltöttem, majd részt vehettem a rendteremtésben, a könyvtár új életének a megindításában.

— *És a könyvtár élete a felszabadulást követő években?*

— Sok minden változott. A könyvfeldolgozó osztályon régi és új, idősebb és fiatalabb munkatársak együttese dolgozott tovább. A régiekből *Szarvasi Margitot*, későbbi helyettesemet: *Nagy Károlynét*, a rólam ma is gondoskodó *Harsányi Margitot*, az akkori fiatalabbak közül a nyelvész *Hajdú Pétert*, a költő *Jékely Zoltánt* és az irodalomtörténész *Gerédy Rabánt* említeném. A felszabadulás után került a könyvtárba *Veregy Gyula*, aki a szakkatalógus munkálatainak az irányítását vette át. A könyvtár életében egyébként az első lényeges változást a Magyar Nemzeti Múzeum keretéből való kiválás, az „önállósulás” hozta 1949-ben. Ettől kezdve lehet számítani a könyvtár modern szervezeti és funkcionális fejlődését. Az ezt követő években vetődött fel először az új épületbe költözés gondolata. Hosszú évek teltek el, míg — sok más épület-kombináció után — az ötvenes

évek végén megoldásként a Budavári Palota került előtérbe.

— *Ekkoriban kezdődött el a könyvtárban az új épületbe költözés teendőinek a tervezése. De ez már a könyvtár történetének legújabb korszaka.*

— Igen, egyben aktív szolgálatomnak utolsó egy-két esztendeje is. Ezzel az időszakkal kapcsolatban *Sebestyén Géza* nevét szeretném említeni, aki a könyvtár sok belső, szakmai-ügyviteli kérdésében dolgozott ki újszerű elképzeléseket, és közülük sokat meg is valósított. Ezekben az években már többen fontos beosztásban dolgoztak a könyvtárban azok közül is, akiket az egyetemen tanítottam.

— *Nyugdíjazása után is, csaknem egy évtizedig a könyvtár munkatársa maradt. Mit csinált ezekben az években?*

— Először azzal foglalkoztam, hogy egybegyűjtsem, „kodikáljam” a könyvtár katalógizálásában az új címleírási szabvány életbe léptétől bevezetett változásokat, módosításokat. Ezzel mintegy lezárni kívántam az általam előzőleg huszonöt évig kézben tartott munkát. Azután pedig részt vettem a Magyar Könyvészet 1945 és 1960 közötti ciklusának szerkesztési munkájában. Ez kellemes, nyugodt munka volt, és örültem az egymás után megjelenő köteteknek.

— *És az „igazi nyugdíjas” időszaka, 1969-től?*

— Köszönöm, nem telik rosszul, ha egészség van; de terhes, ha az ember beteg. Az „igazi nyugdíj” első néhány évében az utazás volt egyik kedves időtöltésem. Nem kell ezúttal nagy utazásokra gondolni: ős-balatoninak éreztem magam az északi parton. Tavasszal az első, ősszel az utolsó fürdőzők közt tartottak számon. Életem korábbi szakaszaiban nem a víz, hanem a hegy vonzott. Sokat túrázhattam az osztrák és a svájci Alpokban.

— *Kedves Aliz, egész életét a kultúra és a nemzeti művelődés szolgálatában töltötte. Mi az, amit ebben a kultúrában a legközelebb állónak érez? Tudja-e egy-egy író vagy költő nevét kiemelni az, akinek a kezén száz meg százezer kötet ment keresztül?*

— A kedves olvasmányok valóban felsorolhatatlanok. Nem vagyok lírai lélek, mégis Balassi és különösen Ady áll hozzám közel. A legújabb magyar irodalmat, sajnos, nem ismerem eléggé. De nem elég csak olvasmányról beszélni, ide tartozik a zene is. Az otthoni házimuzsika régésrég-múlt kora óta szeretem a kamara-zene mestereit, Bachot, Beethont. Nagyon szeretem Kodályt és törekedtem megérteni a modern magyar zenét is.

— *Köszönjük kedvességét, köszönjük a beszélgetést és jó egészséget kívánunk!*

Komjáthy Miklósné —
Pajkossy György

Bemutatjuk

a Rádió és a Televízió könyvtárát

Mint világszerte, nálunk is véglegesen kialakult napjainkra a tömegkommunikációs intézmények, illetve eszközök rendszerbe szerveződése. Ezen azt kell érteni, hogy „nem zavarják” egymást. Sajtó — rádió — televízió; nem rangsorolhatók, egyik sem „jobb” a másiknál, ám mostanra mindegyikük megtalálta sajátos funkcióját, feladatkörét, azt, amit a legjobban, a leghatásosabban képes el látni.

S fogyóban vannak — nálunk legalább is — a televízió kezdeti, látványos előretörése nyomán felröppent borongós jóslatok is. Már nem temetik a könyvet, az emberi gondolat évezredes foglalatát és hordozóját... A könyvtáraknak pedig ma már kialakult módszereik vannak arra, miként állíthatják az irodalom, az olva-

sás népszerűsítésének szolgálatába a képernyőt is. Ismeretes: egy-egy irodalmi mű tévé-adaptációja nyomán magasra csap az olvasási láz...

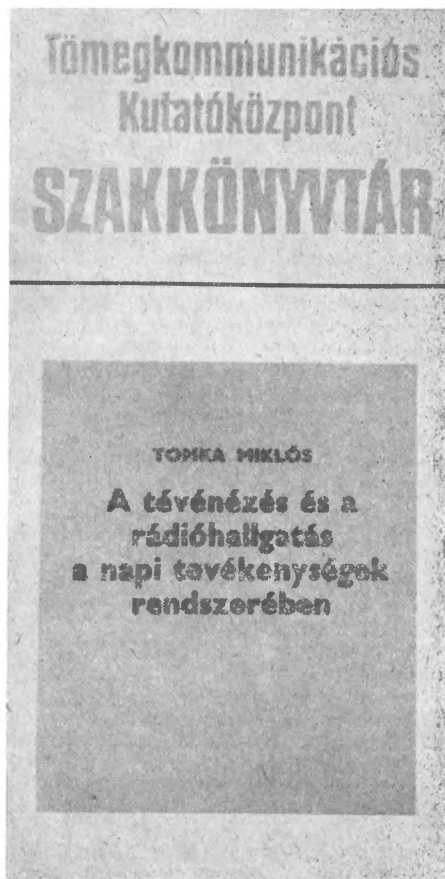
Ajándék a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól

A Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épületének IV. emeletén található könyvtár 1947-ben született: ekkor ugyanis a Rádió a faszizmus felett győztes szövetséges hatalmak hazánkban működő ellenőrző szervétől 2000 kötetből álló könyvajándékot kapott, hogy belőle könyvtárt létesítsen az intézmény dolgozóinak. Ez a viszonylag kis — akkor bizonyára nagy értéknek számító — könyvgyűjtemény vetette meg az alapjait a jelenleg 75 ezer kötetes szakkönyvtárnak.

A kezdeti gyűjtemény rendszeresen gyarapodott, és 1956-ra már mintegy 18 ezer kötetesre nőtt. Igazi fejlődésnek azonban csak a későbbi években indult, amikor már kialakult pontosan megjelölt profilja és feladatköre, amely szerint „legfontosabb feladata a műsorkészítés és műsorszerkesztés közvetlen és közvetett segítése tanácsadással, könyvek kölcsönzésével és információk nyújtásával. Ugyanakkor közművelődési tevékenységet is folytat, támogatja a Rádió munkatársait a tanulásban, politikai és szakmai fejlődésükben, általános műveltségük gyarapításában és szabadidejük tartalmas felhasználásában” — miként ez egy 1972-ben készült könyvtári fejlesztési terv bevezetőjében olvasható.

Mielőtt közelebbről szemügyre vennénk, miféle sajátos feladatokkal s ezek szolgálatában milyen — *csak itt* — fellelhető könyvtári sajátosságokkal találkozik a szakmabeli látogató a Rádió könyvtárában, néhány adattal jellemezzük helyzetét. A könyvvállomány 65 százaléka szép-irodalmi alkotás, a többi népszerű ismeretterjesztő és gyermekirodalom. (A rádiózás műszaki irodalmát külön szakkönyvtár gyűjti.)

A hajdani két könyvtárosból álló munkatársi „gárda” megduplázódott, *Jámbor András* könyvtárvezető irányításával négy szakképzett könyvtáros tevékenykedik a könyvtárban. Valamennyien írásba rögzítve megkapták munkaköri feladataik pontos leírását, ezek — ha összesítenénk szövegüket — „kiadnák” a könyvtárban

folyó sokrétű tevékenység teljes képét. (Helyesbítünk: csak annak foglatatát, hiszen a számtalan és váratlan igényről, amelyből néhány óras ottlétünk idején is bőséges ízelítőt kaptunk, nem készült és nem is készülhet munkaköri leírás.)

Milyen könyvtári enteriőr tárul a belépő szeme elé?

„Enteriőrrel” szó sincs. Amit elsőnek regisztrál a szem, az a zsúfoltságának a könyvtárakban, sajnos, oly jól ismert, zavaró képe. A könyvtár által elfoglalt teljes alapterület 130 négyzetméter. Ezen kellene elférnie 75 ezer kötetnek — per sze nem fér el; egy része távoli raktárakban hever, s ez olykor akadályozza is az azonnali „szolgáltatást”. És természetesen erre a területre szorították be a könyvtárosok munkahelyét is.

Ismervén a Rádió elhelyezési gondjait, az örökös építkezést, mellyel — reménytelenül bár — azt próbálják megoldani, hogyan lehet egy négyzetméterből kettőt varázsolni, jelentékeny területbővülésre egyhamar nem is számíthat a könyvtár. A tervek mindenestre készen vannak, s megvalósításuktól elvileg az illetékesek sem zárkoznak el.

Könyvbeszerzésre 160 ezer forintjuk van, és ez elegendő is; ám ha úgy alakulna a helyzet, hogy föbbre volna szükségük, azt is megkapnák. Az irodalmi főosztály, melynek szervezetében tevékenykednek, világosan látja könyvtárának fontosságát, igényeket is támaszt vele szemben, főleg a „naprakésztséget”, de erről, mint a könyvtár arculatának egyik, talán éppen legjellemzőbb vonásáról, még lesz szó.

Mit mond az írás?

Az előtér a kézikönyvtaré, és itt helyeztek el néhány széket, kisasztalt is a helybenolvasóknak. Körülbelül ötezer kötet sorakozik a polcokon, általános és szaklexikonok, köztük a *Brockhaus*, az *Encyclopaedia Britannica*, a *Larousse* és más alapvető kézikönyvek kötetei. Az átlományt a magyar és a világirodalom klasszikus alkotásainak — elsősorban drámáknak és verseknek —, valamint szöveggyűjteményeknek, antológiáknak egy-egy példánya is növeli. Mindig a legkésőbbi (ha van, a kritikai) kiadásoké.

Jelképesen szólva — és a valóságban is — még csak a könyvtár előterében vagyunk, s máris „tetten érjük” az annyiszor emlegetett helyi sajátosságot. Itt ugyanis — nem túlzás — a kézikönyvtár fontosabb részét a szépirodalmi művek alkotják.

Miért éppen azok?

Néhány szobával odébb, valamelyik stúdióban vagy próbateremben hevesen vitázik egy rendező és egy színész: va-

jon ez vagy az a szócska szerepel-e a költő versében. S mert nem tudják meggyőzni egymást, így szólnak: lássuk, mit mond az írás? S máris cseng a telefon a könyvtárban...

És természetesen számtalan más esetben is. A Rádió munkatársai műsoraik összeállításakor a könyvtárhoz fordulnak felvilágosításért. Nemcsak adatokat kérnek, hanem gyakran javaslatot is, melyik irodalmi alkotás milyen részletével illusztrálják előadásukat, mit érdemes dramatizálni. A külpolitika napi eseményei is számtalan információs kérdést vetnek fel. Ezeket a könyvtárnak felkészülten kell várnia.

Allandó nyomás nehezedik a könyvtárra a műsorszerkesztők, a munkatársak, a riporterek részéről abban is, hogy a könyvújdonságokat lehetőleg még a kereskedelmi megjelenés előtt, de legalább azon a napon kapják meg, amikor a könyvesboltok kirakatában megjelennek. A rádiósok szinte minden készülő műről tudnak. Nem csoda, hiszen benne élnek az irodalom, a könyvkiadás világában, írók, lektorok társaságában forognak (vagy maguk is azok), előre tudják, melyik előkészületben levő munka fog nagy visszhangot kelteni, netán vitát kiváltani a szakma vagy az olvasók körében. Állandóan jelzéssel „bombázzák” a könyvtárt: rövidesen megjelenik XY fró izgalmasnak ígérkező kötete — igényt tartanak rá. Az efféle előzetes igénybejelentések mindennaposak.

Nyernek két hónapot

Csoda-e, ha ilyen körülmények között a könyvtár nem vár a Könyvtárellátó megrendelőjegyzékére, s főleg arra, hogy kibonthassa a megrendelt könyveket tartalmazó csomagot? Ez az út nem járható számára. Azért, hogy — amennyire egyáltalán lehetséges — a leghamarabb kézbe adhassa az újdonságokat, le kellett mondania mindazokról az előnyökről, amelyekkel — minden zökkenő ellenére — ma is szolgál megrendelőinek a Könyvtárellátó. Mert a könyvkereskedés, amellyel évtizedes, a kölcsönös előnyökön nyugvó üzleti kapcsolatban áll a könyvtár, természetesen nem „felszerelten” küldi a könyveket. A teljes feldolgozás, a szakozástól a tasakragasztásig, a könyvtárosokra hárul.

Az olvasóktól kapott nagyszámú információ sem pótolja a szakszerű tájékozódást. S a könyvtárosok nem is mulasztják el: a kiadói terveket, tájékoztatókat rendszeresen tanulmányozzák csakúgy, mint a nemzeti bibliográfia füzetét. Mert azért nem akad fenn minden új kiadvány az önkéntes figyelők még oly sűrű szövésű hálóján sem...

Van ára tehát — nem kevés munka-többlet — annak, hogy például az *idei könyvhét harmadik napján* — egybeesett látogatásunkkal, meggyőződünk róla — már a könyvheti újdonságokkal a kezükben lávozhattak a könyvtár asznapi látogatói. Sőt a *Gyorstájékoztató* nevű sokszorosított füzet is rendelkezésükre állt, amely a teljes könyvheti kiadványter-mésről áttekintést nyújtott.

Ezt kiugró teljesítménynek véltük, ám megtudtuk, hogy számításaik szerint általában két hónapot nyerne az általuk követett úton, ennivel hamarabb tudják kielégíteni olvasóik igényeit. Két hónap pedig hosszú idő, különösen a Rádiónál.

Tengerentúli letéti könyvtár

A központi könyvtár az osztályokon, szerkesztőségekben az ott folyó munka sajátos szükségletei szerint összeválogatott letéti könyvtárakat tart fenn, s letéti könyvtárakkal segíti a vidéki stúdiók (Győr, Pécs, Szolnok, Nyíregyháza, Miskolc) munkatársainak tevékenységét is. Nem kevés törődés, gondosság szükséges ahhoz, hogy állandóan frissen tartsák ezeknek a kihelyezett, kisebb-nagyobb (akad köztük két és fél ezer kötetes is) könyvgyűjteményeknek az anyagát.

Némelyik könyvcsomag a többinél hosszabb útra indul: átlépi az országhatárokat, sőt egyik-másik átkel az óceánon is. A Rádió állandó külföldi tudósítói részére ugyanis székhelyükön — Berlinben, Prágában, Varsóban, Moszkvában, illetve New Yorkban — ugyancsak letéti könyvtárt létesített a könyvtár kézikönyvtári művekből. Így az éveken át ott tartózkodó tudósítók sem kénytelenek nélkülözni a munkájukhoz szükséges legújabb hazai kiadványokat. Látogatásunk napján éppen egy New Yorkba induló könyv-szállítmányt csomagoltak. Többek között — említettük már, hogy éppen a könyvhét napjaiban voltunk — a Gulyás-féle írói álnév lexikont, a Magyarország történetének hetedik kötetét, A világ politikai pártjai című kiadványt fedeztük fel a csomagban.

Végül hadd említsünk meg még annyit, hogy a könyvtárnak jól szerkesztett és gondozott, naprakész katalógusai vannak, hogy naponta 11-től 16.30-ig, szombaton 11-től 12.30-ig látogatható (noha zárt jellegű, intézményi könyvtár, „külsők” is felkeresik, mert itt előbb hozzájuthatnak az újdonságokhoz, mint sok „nagykönyvtárban”), hogy a napi könyvforgalom 100—120 kötet. s választ adnak 45—50 kérdésre. Erdemes megemlíteni, hogy rövidesen kapnak egy Savin-típusú japán gyorsmásoló gépet is.

S még annyit, hogy Jámbor András könyvtárvezetőnek nincs három kívánsá-

ga, csak egy: új könyvtárhelyiség — megfelelő alapterülettel és tételrendezéssel. Igaz, ebben az egy kívánságban benne foglaltatik az összes többi is...

Skorpió-felvétel a gyermekosztálynak

A Televízió könyvtárának 40 és fél ezer kötetes könyvállományát a város három pontján tárolják, s még jó, hogy egyik sincs túlságosan messze a Szabadság téri központtól. Ennyi „információ” is elárulja, hogy a legifjabb tömegkommunikációs intézmény könyvtára sem rendelkezik a szükséges méretű helyiséggel. Sok a rokonvona s a két intézmény könyvtárában, szerencsére nem csak a szűken mért könyvtári alapterület rokonítja őket. *Józsa Anna* és három, főiskolát végzett munkatársa szintén olyan könyvtárban tevékenykedik, ahol összefonódnak az intézményi szakkönyvtári feladatok a helyi dolgozók közművelődési könyvtári ellátásának feladataival. A televízió 2600 dolgozója közül 800-at, azaz csaknem 31 százalékot mondhatnak rendszeres látogatójuknak. Évente mintegy 2000 kötetet kifejezetten információszerzés céljából kölcsönöznek az olvasók, s további 8000-et a kölcsönzés céljának megnevezése nélküli ugyan, ám feltehetően ezek nagy része is a munkához kapcsolódó tájékozódást szolgálja. Gyakran felkeresik a könyvtárt természetesen azért is, hogy valamilyen kérdésben eligazítást kapjanak, adatok után kutatnak. Évente 3000 kérdésre válaszolnak a könyvtárosok.

Tudjuk, ami a rádióban hang, az a televízióban a látvány, a kép. Nem csoda hát, hogy a könyvtárnak számolnia kell a képes kiadványok iránti fokozott igényről. Számol is velük, s létrehozott egy 4000 kötetes részleget (önálló könyvtárként fog működni, amint főfoglalkozású könyvtárosi állást szerveznek működtetésére — erről a döntés már megszületett), amelynek állományát a díszlet- és jelmeztervezők, grafikusok munkáját segí-

tő, főleg képzőművészeti kiadványokból állították össze.

Am ezeken kívül is fel kell készülniük a legkülönbözőbb vizuális tájékozódási igényekre. Úgyiszólván mindennapos eset, hogy valamely műsor keretében városképre, utcarészletre van szükségük a műsor készítőinek. S nemritkán egész különleges kérések is elhangzanak: egy gyermekműsorban az egyik meseállat például skorpió volt, a „modellt” — persze képen — a könyvtárnak kellett szállítania.

A szakkönyvtári jelleget mutatja az is, hogy a rendszeres olvasók vagy — itt inkább helyénvaló a kifejezés — a használók 60 százaléka közvetlenül részt vesz a műsorok készítésében.

Nyolc éve elkezdték a *forogatókönyvek* gyűjtését is, ezek mindkét fajtáját, az úgynevezett irodalmi, illetve az ezek alapján készített technikai forogatókönyveket is megőrzik. Újabban már mikrofilmre rögzítik szövegeket (van olvasókészülékük), így kevesebb helyet foglalnak el.

A látogató itt is elsőknek a kézikönyvtár állványait pillantja meg, s a helyben-olvasásra szolgáló *hat* ülőhelyet, valamint — félkörben — a katalógusokat. Ez utóbbiak — örömmel tapasztaltuk — itt is példásan rendezettek, a szakkatalógus céduláin annotációk is segítik a tájékozódást.

Az olvasótérből (inkább csak sarok) nyílik a mintegy 120 négyzetméter alapterületű szabadpolcos könyvkiválasztó. Az állványok — kényszerűségből — a szabványosnál magasabbak, a felső polcok csak létrával érhetők el. Az említett 40 ezer kötetből mintegy 15 ezer található itt meg, ám a választék jobb, mint ahogy a számok mutatják, ugyanis elsősorban a másodpéldányokat tárolják a két — az Aulich, illetve a Csokonai utcai — külső raktárban. De a kinti könyveket is megkapja az igénylő két napon belül, sőt, ha műsorkészítéshez kéri őket, azonnal.

Az állomány 60 százaléka itt is szép-irodalom, az ismeretterjesztő művek közül a televíziózás elméleti, esztétikai, szociológiai szakirodalmát a *Tömegkommunikációs Kutatóközpont* (kiadványait 1977 januári számában mutatta be a *Könyvtáros*) könyvtára gyűjti, míg a tévé-műszaki kérdéseivel foglalkozó könyveket a Televízió műszaki igazgatóságán létesített szakkönyvtárban találja meg az érdeklődő.

Másik kép kell a Szajna-partról

Állománygyarapításra 150 ezer forint áll rendelkezésre: ez az összeg fedezi is a kiadásokat. — És most ismét el kellene mondanunk mindazt, amit már a Rádió könyvtárával kapcsolatban is hangoztat-

tunk, hogy tudniillik — mivel a Televízió munkatársai legalább annyira „türelmetlen” olvasók, mint Bródy Sándor utcai kollégáik — a Televízió könyvtára is könyvesboltból vásárolja a könyveket. Mert csak így képes naprakészen szolgáltatni olvasóit, végső soron az intézményben folyó munkát. (Az indokokat előbb már felsoroltuk.)

Van helyi hálózata is. Minden főszerkesztőségen az ottani tevékenység jellegének megfelelően összeállított kézikönyvtárt helyeztet el, s gondoskodik arról, hogy ezekből a gyűjteményekből soha ne hiányozzanak a legújabb kiadványok.

A könyvtárba 50 féle külföldi és 64 féle hazai folyóirat jár. A napisajtó termékei közül csak az országos lapok (a megyei lapokat a szerkesztőségek kapják). Az évfolyamokat bekötteti és megőrzi a könyvtár.

Rökönszenves vonás: az intézmény kiterjedt könyvtárközi kapcsolatot épített ki. A könyvtárosok vallják, s mindennapi tevékenységükben is igyekeznek az új könyvtári törvény alap gondolatát érvényesíteni: alkossanak a könyvtárak egy nagy családát, segítsék egymást. Évente mintegy 100 művet kölcsönöznek más, nagyobb könyvtáraktól, így többek között az Országgyűlési Könyvtártól, az Akadémiai Könyvtártól, a Pécsi Egyetemi Könyvtártól, s természetesen partneri kapcsolatban állnak a Rádió könyvtárával is, úgyszintén a kiadókkal (azonfelül, hogy tájékozódni tudnak a kiadói tervek-ről, olykor a beszerezhetetlen, „hiány” könyveket is megkapják tőlük).

A szorító helyiségdomb foglalkoztatja itt is a könyvtárosokat, ha a jövő kerül szóba. Távolabbi elképzelés: felépül majd egy irodaház, s ott végre méltó elhelyezéshez jut a könyvtár is. Közlebbi s talán valósabb terv: a jelenlegi helyén olvasóteremmel bővülne.

Említettük, milyen nagy igény mutatkozik az olvasók részéről a kép mint „szolgáltatás” iránt. Ez a sajátos használói igény adta az ötletet, hogy *képkatalógus* kellene szerkeszteni, olyat azonban, ami magát a képet mutatja meg, természetesen kis fényképfelvételen. A csak szöveges katalóguscédula itt nem nyújt elegendő információt, sőt olykor megtévesztő és fölösleges munkát okoz. Előfordult: kívánságra felkutatott egy, a Szajna-partot ábrázoló képet, ám a keresőnek nem az kellett. Nem lesz ez kis munka, előbb meg is kell teremteni a személyi és tárgyi feltételeket, de megcsinálják. Mert a Televízió könyvtárában — csak úgy, mint a „tömegkommunikációs társintézmény”, a Rádió könyvtárában — azt vallják: a könyvtárnak azt kell nyújtania, amit használói elvárnak tőle.

S i m a y N o r b e r t

Ifjúsági klubok Szolnok megye könyvtáraiban

Szolnok megye könyvtáraiban az 1960-as évek közepétől kezdve sorra alakultak könyvtári klubok, hol több, hol kevesebb sikerrel. Azok a közösségek, melyeknek munkája rövid időn belül formálissá vált, vagy amelyekben a könyvtáros (klubvezető) személye megváltozott, illetve amelyek munkájában a fiatalok nem vettek tevékenyen részt, lassanként feloszlottak, fokozatosan elhaltak. De hasonló sorsra jutott a rossz anyagi és tárgyi feltételek között működő klubok jó része is.

Voltak azonban korábban olyan klubok is a megyében, amelyeknek évek hosszú során át igazi közösséget sikerült összekovácsolniuk; ezek a helyi kulturális élet egyik centrumává váltak, s a megyei, sőt az országos klubélet értékes színterületei lettek. Közülük a legkiemelkedőbbek: a karcagi ifjómunkás klub, a rákóczi József Attila irodalmi klub, a jászapáti Jász klub és a jászkiséri ifjúsági klub. A karcagi ipari tanulókból és fiatal munkásokból, a többi vegyesen, tanuló és dolgozó fiatalokból állt. Az említett klubok vezetői mindenütt könyvtárosok voltak. Gazdag programjuk, demokratizmusuk, a tagok aktivitása, a vezetőség rugalmassága, ötletessége bebizonyította, hogy az ifjúság formálásában fontos szerepet tölthet be a klubmozgalom.

Megyénkben az említettek kivül számos városi és községi könyvtárban is szerveződtek klubok, de munkájuk szinte a megalakulás után megakadt, elaludt. Az okok egész láncolatot alkotnak: klubszervezést — bárki legyen is a kezdeményező — nem lehet elindítani körültekintő munka, igényfelmérés, helyismeret, alkalmas személy kiválasztása nélkül. Ezt kell követnie egy hosszabb távú, a személyi, az anyagi és a tárgyi feltételeket szem előtt tartó tervezésnek. Eleve bizonytalan a könyvtári klub jövője, ha nem akad alkalmas, rátermett vezető, ha nem gondolnak a helybeli fiatalok igényeire, ha a könyvtár nem tud adni nekik megfelelő barátságos, csoportos foglalkozásra alkalmas helyet, berendezést és felszerelést. E hiányosságok magyarázzák például az öcsödi vagy a kunszentmártoni ifjúsági klub megszűnését. Az egy ideig jól működő klubok közül számos személyi okok miatt szűnt meg. Vagy eltávozott a könyvtáros, vagy „kiöregedett”, illetve nem győzte megőrizni feladatai mellett a klubmunkát is. De gyakori eset, hogy a klubtagok, kike-

rülvén az iskola padjaiból, fokozatosan elmaradoznak a könyvtárakból is.

A könyvtári klubok szerepének, tartalmi munkájának elemzését az idén ismét napirendre tűztük. Vizsgálódásainkat személyes tapasztalatokra, beszélgetésekre, kérdőíves tájékozódásra alapoztuk. Négy városi, egy nagyközségi-járási, két községi könyvtári és három klubkönyvtári ifjúsági klub életéről sikerült képet kapnunk. E közösségekből hét általános jellegű, az önművelést, kulturált szórakozást szolgálja — Jászberény, Jászapáti, Tiszaderzs, Tiszaigar, Tiszaörs, valamint Mezőtúr két klubja —, egy zenei jellegű (Kisújszállás), egy a középiskolai magyar irodalmi tanulmányokat segíti (Jászfényszaru), egy pedig könyvtári ismereteket nyújt (Kunszentmárton).

Ki a kezdeményező?

A 9 településen működő 10 könyvtári klub közül csak egy, a mezőtúri Petőfi Sándor ifjúsági klub dicsekedhet hosszabb és tartalmas múlttal. A többiek „életkor” szerinti megoszlása: kettő hároméves, kettő kétéves, öt pedig egyéves. A klubtagok száma átlagosan 15, a legkisebb 10 főt, a legnagyobb 25 főt számlál. A látogatók 15—20 éves fiúk és lányok; két klubnak — a zenei és a könyvtárismereti klubnak — azonban csak lány tagjai vannak. Két klubba csak gimnazisták járnak, kettőbe pedig csak szakmunkástanulók, a többi klub vegyes; dolgozó és tanuló fiatalokból tevődik össze.

Megnéztük azt is, hogy a klubok létrehozását ki kezdeményezte. Elgondolkodtató, hogy a könyvtárak, illetve a klubvezetők a kérdőíveken a könyvtárost, a

könyvtár vezetőjét jelölték meg a kezdeményezőnek, egyetlen klub, a tiszaiagari választott ügy, hogy a könyvtáros és a tagság közösen indítványozta a klub megszervezését. Feltűnő a fiatalok, a KISZ-szervezetek, a szocialista brigádok igényeinek hiánya különösen ott, ahol csoportos szórakozásra, önművelésre szinte nincs is egyéb lehetőség. De felvetődik a kérdés, hogy megfelelőképpen népszerűsíti-e szolgáltatásait az a könyvtár, amely egyébként a szükséges személyi és tárgyi feltételekkel rendelkezik.

Arra a kérdésre: mi a tagság célja, törekvése, ilyen válaszokat kaptunk: szórakozás, önművelés, a tanulás segítése, művészeti, politikai, egyéb ismeretek szerzése, a szabad idő közös eltöltése. Mivel azonban csaknem kizárólag a könyvtáros kezdeményezésére indult meg a klubok szervezése, feltételezzük, hogy a klub célja, a programok témaköre nem mindig tükrözi a tagok eredeti érdeklődését; inkább a kezdeményezők beállítottsága és a könyvtár szűkebb vagy tágabb szolgáltatási köre volt a meghatározó.

A klub vezetőjének, a vezetőség tagjainak egyéniségén, képzettségén sok múlik. Jól példázta ezt a jászapáti vagy a rákóczi falvi községi könyvtár, ahol a berendezés szegényes, ütött-kopott, a lehetőségek korlátozottak. Ennek ellenére mindkét helyen évekig jól dolgozó, kiváló klubok működtek.

A vizsgált klubok vezetői általában fiatalok. Találtunk közöttük két tanárt, képesítés nélküli nevelőt, könyvtárosokat, klubkönyvtárvezetőt, pénztárost és diszpécseret is. Kettes egyetemet, hárman tanítóképzőt (népművelés-könyvtár szakot) végeztek, öten érettségivel rendelkeznek. Hatan végeztek közülük klubvezetői tanfolyamot.

Fel kell figyelnünk a klubok működésének rendszeressége, a tagok számának alakulása, valamint az anyagi és tárgyi feltételek közötti összefüggésre is. A tiszaderzsi kivételével egyik klub sem rendelkezik önálló helyiséggel: többségük a

könyvtárakban kap helyet. Ha a berendezés teljességét, illetőleg hiányosságait nézzük, már nagyobb a „szóródás”. A tíz vizsgált klub közül ötnek jó vagy kielégítő a felszerelése (Mezőtúri két klubja, Jászberény, Jászapáti, Tiszaörs), közülük három (a Mezőtúri fiatal utazók klubja, a jászberényi és a tiszaiörsi) rendszeres anyagi támogatásban részesül. A berendezéssel rendelkező öt klub átlagos taglétszáma 20, a hiányos vagy egyáltalán nem felszerelt kluboké ezzel szemben 8 fő. Az anyagi támogatásban rendszeresen részesülő klubok létszáma átlag 23, az alkalmi pénzüsszegekhez jutó kluboké 17, ott pedig, ahol semmiféle anyagi támogatást nem kap a klub, az átlagos létszám 10.

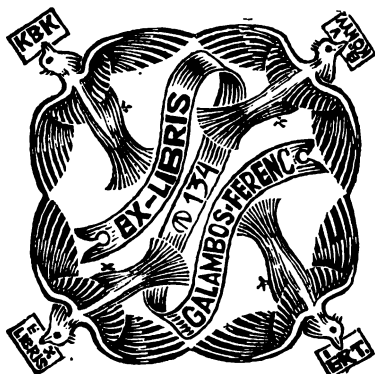
A klubfoglalkozások gyakoriságát vizsgálva is hasonló képet kaptunk. Ahol jó, megfelelő a felszerelés, hetente két alkalommal találkoznak a tagok, ahol nincs, illetve hiányos a felszerelés, havonta, kéthetente, ritkán hetente tartanak közös foglalkozást. A rendszeres anyagi támogatásban részesülők heti két alkalommal, az anyagi segítségben nem részesülők havonként, illetve kéthetente találkoznak.

Igazán jó felszerelése csak a mezőtúri fiatal utazók klubjának van. A klubok egyébként a következő tárgyakat sorolják fel szükséges és hiányzó eszközként: episzópok, írásvetítő, lemezek, fejhallgatók, rádió, táskarádió, magnó és különféle játékok.

Választ kerestünk arra is, mit ad a könyvtár a természetes, minden olvasónak nyújtott szolgáltatásain kívül, de arra is, hogy mit kap ezekért cserébe. Az általános könyvtári ismeretek mellett főleg a klubélethez szükséges irodalmat, segédeszközöket nyújtja. A klubtagok többsége otthonosan mozog a kézikönyvek, katalógusok, folyóiratok birodalmában, ismeri — és kiismeri magát — a könyvtári, technikai és adminisztrációs munkákban is. Bármikor használhatják a könyvtár lemezeit, vetélkedők alkalmával a lehető legnagyobb segítséget kapják, rendszeresen tájékozódnak az újonnan megjelent könyvekről, a „Kell a jó könyv!” olvasómozgalomba való bekapcsolódásukat megkülönböztetett gonddal segíti a könyvtáros.

Mit kap a könyvtár a tagságtól?

A vizsgált klubok felétől semmit. A másik hányad azonban értékes társadalmi munkával járult hozzá a könyvtárak szépítéséhez, elsősorban ajtók, ablakok festésével, különféle szerelési munkák elvégzésével és parkosítással. Több klub tagsága minden nagyobb, fizikai munkát igénylő raktári munkában részt vesz,

egy-két klubtag gyakran segít a kölcsönzésben is.

Végül elemeztük a klubok programjait és a rendezvények fogadtatását is. A két év során 821 programot bonyolítottak le, s ezek a következő főbb területekre, illetve témákra terjedtek ki: 754 általános ismeretek bővítését, a szórakozást, az oktatást és az önművelést segítette, 16 a zenei ismeretek bővítését szolgálta, kirándulás 43 volt, és végül 8 könyvtári, könyvtárosi ismereteket nyújtott.

A statisztikák elemzése azt mutatja — és ez természetes is, hiszen fiatalokról

van szó —, hogy a szórakozást kínáló rendezvényeket (ide számítva a vetélkedőket, kirándulásokat stb. is) részesítették előnyben. Feltűnő és az elkövetkező évek munkájában, terveiben figyelembe veendő azonban, hogy igen gyenge volt az érdeklődés az egészségügyi, a pályaválasztási kérdések iránt, és kevesen látogatták a munkára nevelés vagy a családi élet problémáival foglalkozó rendezvényeket. Egyébként a tagok 75—80 százaléka vett részt a klubfoglalkozásokon.

Lengyelne Molnár Klára

Egy könyvtár — sok klub

Edelény 13 300 lakosú nagyközség, járási központ Miskolctól 25 kilométerre. Egyik legfontosabb közművelődési intézménye az 50 000 kötetet és 3045 olvasót nyilvántartó nagyközségi-járási könyvtár. Munkatársai arra törekcsenek, hogy a kölcsönzésen kívül is kapcsolatokat építsenek ki az olvasókkal, s a törekvésnek jó eszközei a könyvtárban működő *könyvbarátkörök*.

A gyermek-könyvbarátkört

1964-ben szervezték meg általános iskolásokból, főképp alsó tagozatosokból. Harminc-harmincöt gyerek jár a körbe rendszeresen, de mellettük minden pénteken akad húsz-huszonöt alkalmi résztvevő is. A foglalkozásokat *Krajnyák Bertalanné* könyvtáros vezeti. Az éves munkaterv összeállítása előtt ismerteti javaslatait, s kéri a tagok ötleteit. A kör célja: bővíteni az iskola nyújtotta irodalmi tájékozódást, önművelésre és könyvtárlományban való biztos eligazodásra nevelni, segíteni a szabad idő érdekes és hasznos eltöltését. Ennek érdekében a körtagok segítségével minden hónapban bemutatják az új gyermekkönyveket; emlékeznek nagy írókra, jeles évfordulókra, az idén például a százéves Molnár Ferencre, a százötven esztendősné Vernére, a felszabadulásra, a Nagy Októberre. Ezenkívül mesét mondanak és hallgatnak, irodalmi és zenei lemezeket forgatnak le, versmondóversenyt rendeznek, író-olvasó találkozókra, a könyvhétre verssel készülnek, diát és hangosfilmet vetítenek, társasjátékokat játszanak, posztóból kivágtott figurákkal („Mese-posztócska”) meséket dramatizálnak. Szívesen vetélkednek, s a témákra (évfordu-

lók, II. Rákóczi Ferenc, Ki tud többet hazánkról? stb.) maguk kereste irodalomból készülnek fel. Ehhez viszont meg kell tanulni a katalógusok és a kézikönyvek használatát: 1978-ban tehát „Keress a könyvtárban!” címmel két könyvtárhaználatt foglalkozást is tartanak. Itt, a központi könyvtárban 706 gyermekolvasó van, minden tizedik tagja ennek a klubnak.

Az ifjúsági könyvbarátkör

— másik nevén a *Kozmosz* — a munkaterv szerint a KISZ-korosztályé, szerintem az általános iskola és a katonaság közötti középiskolásoké és szakmunkásképzősöké. Van társadalmi vezetőségük, a könyvtár részéről pedig *Lahman Zita* segíti a klubot. (Középiskolás korában maga is négy évig a *Kozmosz* tagja volt.) A tizenhárom éve alapított körnek most 30 állandó látogatója van, s mindegyikük egy vendéget is hozhat magával a klubestekre. A gyermekkörnél leírt művelődési-nevelési célok erre a csoportra is érvényesek, természetesen a koruknak megfelelő magasabb szinten. A kultúra megközelítésére itt a *komplexitás* jellemző; az irodalom, az olvasás áll a központban, de a színház, a film, a képzőművészet, a zene (a *könnyű* mellett a *komoly* is), a honismeret, a politika, a más népek megismerése szintén helyet kap a programban.

Az uralkodó alapelv: az *önállóságra nevelés*. Kis szerep jut ebben a körben a kívülről hozott előadók fellépésének, a fiatalok maguk tartanak kiselőadásokat, egy-egy témát különböző oldalról megközelítő referátumokat, amelyeket beszélgetés, vita követ. Jó alkalmak a komplexitás meg az önállóság érvényesítésére

az ún. országjáró estek. Képzelt utazások ezek: a könyvtár kincseinek segítségével „utazták be” az idén Japánt és az Amerikai Egyesült Államokat. Diafilmmel, muzsikával, vers- és prózarészletekkel illusztrálva szóltak a két ország történelméről, városairól, népéről, mindennapi életéről, irodalmáról, művészetéről.

Ebbe a sorba következőként Magyarországot illesztették be. (Nem egészen értem, miért: talán csak nem kezdték el hazánkat is bemutatni átfogóan, sokoldalúan, de szükségeszerűen madártávlatból, és kicsit futólag-felszínesen? Nem inkább valamely jellegzetes *tájunk* múltját, földrajzát, népművészetét, szocializmust építő jelenét kellett volna főlvázolni szóval, képpel, zenével, kedvet ébresztve a *valóságos* országjáráshoz?) Valóságos utazást egyébként hiába keres az ember a július-augusztusi programban: nincs. Pedig ha szeretünk könyvekből országot, világot járni, ki kellene próbálni, hogy néz körül a Dunántúlon, az Őrségben vagy akár egyik szomszédos országban a *főlkészült* szem.

Jó alkalom az egyéni hajlamok és vonzódások érvényesítésére a *lányok estje*, a *fiúk estje* meg „Az én estém”. Mind-egyiken egy-egy klubtag a házigazda, ahogy ők mondják, a „főfiú”, a „főlány”.

Hogy konkrét címeiket mondják a klub irodalmi tájékozódásából: egy gimnazista bevezetőjével vitáztak *Dürrenmatt* drámairól művészetéről, megemlékeztek *Zoláról*, vendégül látták a megyében élő *Fecske Csaba* és *Hajdú Gábor* pályakezdő írókat, idézték a 150 éves *Ibsen* szellemét, hangulatos volt a költészet napja s egy héttel utána egy klubszínpadi est. Meltatták — szintén az évforduló kapcsán — *Lev Tolsztojt*, *Krúdy Gyula* és *Reinitz Béla* művészetét.

Erénye a Kosmosznak, hogy a komoly tartalom mellett (de nem annak rovására) megfelelő teret ad a *szórakozásnak is*: volt az évben szakácsverseny, fejtörő, vídám találkozó a ruhagyárban dolgozó lányokkal, élménybörze, „Ádám-tól — Éváig” est, magyar népi játékok estje, mikulásest, rongyosbál, szilveszter. Ezek nélkül az iskola megtelése, klubéletnek álcázott ismeretterjesztés volna, amit csinálnak. Ami persze a maga helyén nem rossz, de a klubélet más: a tagság érdeklődésére és öntevékenységére alapozott közös, aktív művelődés és szórakozás. A Kosmosz valóságos klubélettel él.

Minden tevékenységből és teryből kimarad azonban valami: az edelényi Kosmoszban a *társadalom- és természettudományos* művelődést egész estendőben egyetlen téma képviseli: „Rossz útra tévedt fiatalok, kriminálpszichológiai vita.” Ez — bármennyire becsülöm is a klub-

nak azt a törekvését, hogy művészeti élményeket akar nyújtani — azért kevés. Könyvtárról lévén szó, az is föltűnik, hogy a könyvek mellett a *folyóiratoknak* szinte semmi szerepük: „Időszerű nemzetközi kérdések. Tallózás a Magyarországi című folyóiratban.” Ez egyetlen alkalom, több utalást hiába keres, akinek ez a szempont eszébe jut.

A kertbarátok

Harmáncan járnak el a könyvtárba, vezetőjük *Vozár Lajos* kertészmérnök, s mellette mindig itt van *Slezsák Imre* könyvtárigazgató is. Értelmiségi, bányász, vegyész, tsz-tag, szinte mindenféle foglalkozású ember akad itt. Korra főképp idősebbek, de vannak — növekvő számmal — fiatalok is. Az ismeretszerzés fő — egyetlen — területe: a *szőlő- és gyümölcsstermesztés*. Ez a kör téli-tavaszi és őszi szemeszterre tagolva, havi két összejövetelt tart immár harmadik esztendeje. Az idén ezek a témák: borkészítés, borbetegségek, mezőgazdasági rendeletek, bogyós gyümölcsök, oltás-szemzés-dugványozás, tavaszi munkák, metszés, növényvédelem, a talaj élete, talajművelés, betakarítás, a gyümölcsös téli védelme, az év termelési tapasztalatai. A kertbarátok éves terve — akár a többi köré is — sajnos, szűkszavúan csak a *témát* jelöli meg. Jó lenne a kicsit részletesebb *pedagógiai* körvonalazás, a *módszer*, az eszközök, az irodalmi kapcsolódások pontosabb kimunkálása.

Lányok, asszonyok (néhai) klubja

1974-ben szervezték meg, három évig ment is szépen, de az 1977–78-as idényben már befagyott. Az ok: az új ifjúsági ház is szervezett hasonlót, s átcsábította az itteni nőtagokat. (Hány ifjú és felnőtt lány, asszony élhet a községben? Három-négyezer bizonyosan, de az ifjúsági ház éppen ezt a *huszonötöt* akarta kiművelni, aki a könyvtárba járt. Nem lehetett volna munka- és közönségmegosztásban meg-egyezni?) Mi volt eddig a program? Szabás-varrás, hímzés, hidegtálcakészítés. Bevallom, mindezeket nehezen tudom elképzelni könyvtárban. A varráshoz szabóasztalok és varrógépek szükségeltetnek, meg nagy tábla, a hideg ételek készítéséhez konyha, sok-sok eszközzel, edénnyel, zsirt, krémet stb.-t elviselő munkaasztallal, mosogatási lehetőséggel. Ilyesmire talán mégis a művelődési ház és az ifjúsági ház alkalmasabb. A könyvtár adjon helyet inkább a szóbeliségre, az együttlétre alapozott, *nem eszközigényes* beszélgetésnek, *szórakozásnak*, melyhez természetesen (és diszkrétan) kapcsolódik

a könyv. Éltre vaíó ötlet például, a *kis-mamaklub*, amelyet gyermekgondozási szabadságon levő fiatal anyáknak indítának 1978 őszétől. A terhes nő életmódja, az újszülött, a csecsemő és a kisgyermek táplálása, gondozása, betegségeinek megelőzése, valamint az, hogyan művelődjék, szórakozzék az ifjú anya: lesz itt téma elég. Természetesen az idevágó könyveket és szakcikkeket bele kell építeni a klub életébe.

Hatások

Számos népművelő szerint köröket, klubokat fenntartani „a művelődési házak dolga”. Bármilyen művelődési szándékú csoport jön létre egy intézményben, annak élete, munkája, ha akarják, ha nem, kapcsolódni fog az olvasáshoz. Edeleányban legalább száz fiatal és felnőtt mást és másképpen olvas, mint régebben,

a rendszeres könyvtárbajárás, az otthonos környezet, az írőkkel, költőkkel, könyvtárosokkal, előadókkal, és nem utolsósorban a többi művelődő emberrel folytatott eszmecsere új szemléletet alapoz, új szokásokat, új szükségleteket sugalmaz. Az edelenyi könyvtárosok nem várják, hogy ugrásszerűen emelkedik a mezőgazdasági és az általánosabb ismeretterjesztő könyvek forgalma: ezek a kötetek olcsók, s amire az embernek gyakran, visszatérően szüksége van, előbb-utóbb megveszi. Hogy ebben a vásárlásban a könyvtárnak mekkora szerepe van, semmiféle statisztika nem mutatja ki, de a könyvtárosok tudják, s ez elég. A klubokba járó, az intézményben otthonosan mozgó olvasók érzékenyen fölfogják, fölérősítik és szétsugározzák Edeleányban a betű, a szép és hasznos irodalom, a kultúra egyre többeknek szóló üzenetét.

(sz. e.)

Lapozgató

- A RÁDIÓ ÉS TELEVÍZIÓ SZEMLE idei első számában vitacikket olvashatunk: Tomka Miklós „A tévé és a könyv világa” című írásában Kamarás István cikkének kapcsán (*Ezt a könyvet a tévében láttam* = MRT Szemle 1977/3.) fejti ki véleményét. Nézetei remélhetőleg további hozzászólásokra ösztönzik a könyv-olvasás kérdéseivel és a tömegkommunikációs hatáskutatással foglalkozó szakembereket.
- A MAGYAR KÖNYVTÁRAK BIBLIOGRÁFIAI TERVEI 1978 címmel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megjelentette Urosevics Daniló összeállítását az idei évre tervezett kiadványokról, amelyek között nemcsak bibliográfiák szerepelnek, hanem például életrajzi kataszterek és eseménytárak is. Az összeállítás erősen feghíjas — a könyvtárak hibájából —, mivel a KMK által adatközlésre felkért 220 tudományos, szak-, valamint közművelődési könyvtár közül csupán 156 (71 százalék) válaszolt; közülük 64 szándékozik az idén bibliográfiát készíteni, mégpedig 274-et.
- PFEIFER IGNÁC ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA (1867—1941) címmel a Magyar Vegyészeti Múzeum 1000 példányban, gazdagon illusztrált kötetben kiadta Móra László tudománytörténeti munkáját. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetőjének ez már a harmadik életrajzi kötete: korábbi művei a Budapesti Műszaki Egyetem kémiai technológia tanszékének két másik kiválóságáról, Wartha Vince és Varga József professzorokról szóltak, életműüket mutatták be. Pfeifer Ignác a víz, a tüzelőanyagok technológiájával, energetikai kérdésekkel foglalkozott; a földgázra vonatkozó kutatási eredményeit ma is számon tartják a szakkörök.
- A HORIZONT-nak, a Veszprém megyei Tanács negyedéves közművelődési tájékoztatójának 1978/2. számában egyetlen könyvtári tárgyú írás olvasható: A zirci „Reguly Antal” műemlékkönyvtárt mutatja be Kovács József, az intézmény igazgatója.

Tizenöt év egy járás és egy könyvtáros életében

NYUGDÍJBA KÉSZÜLÖK. Életem annak idején úgy alakult, hogy a pedagógus pályát húsz évi szolgálati idő után felcseréltem a könyvtárossággal. Miskolcra kerültem a megyei könyvtárba. Az itteni kezdés nehéz volt, mert menet közben kellett elsajátítanom a könyvtárosi ismereteket. Háromévi megyei szolgálat után 1962-ben a miskolci járási könyvtár megszervezésével és vezetésével bíztak meg. Viharos, nehéz és megpróbáltatásokkal terhes évek következtek. Mégis kedvvel, a könyvtár iránti odaadással láttam munkához. Meggyőződésem volt, hogy nemes ügyet szolgálók.

Tizenöt évi járási könyvtárigazgatói munkakörből készülök most nyugdíjba. Ennek a másfél évtizednek készítettem el a mérlegét, hogy magammal vigyem a jól végzett munka örömét és kedves emlékeket embe-
rekről, munkatársakról, közösségekről.

A KÖNYVTÁROS SZEMÉLYE nagyon fontos meghatározója a sikeres könyvtári munka végzésének. Mindig azt vallottam, hogy rajta áll vagy bukik a könyvtár sorsa! A miskolci járásban 1962-ben még csak egy főhivatású könyvtáros működött, ma már tízre emelkedett számuk: minden nagyközségben főhivatású könyvtáros tevékenykedik. A többség — szám szerint 43 — tiszteletdíjas. Tizenöt év alatt összesen 130-an vállaltak rövidebb-hosszabb ideig tiszteletdíjas könyvtárosi megbízatást.

Ahol és amikor csak tehettem, minden fórumon felleptem a könyvtárosok erkölcsi és anyagi megbecsüléséért. Boldog vagyok, hogy eddig tíz könyvtáros részesült a Szocialista kultúráért kitüntetésben. Nem kevés azok száma sem, akik pénzzalomban részesültek; 1977-ben például 25 000 forintot fordítottunk ilyen célra. Sajnos, mind ez ideig nem sikerült megállítani a tiszteletdíjas könyvtárosok cserélődését: évenként 10—15 százalékuk megy el. Minden törekvéssel azon voltam, hogy a könyvtár ügye iránti áldozatos, lelkes szolgálatra buzdítsam őket. Megértést, segítőkészséget tanúsítottam nehézségeik iránt, s úgy érzem, hogy a jó munkatársi kapcsolat terén nem maradt törleszteni való adósságom. Ezt még akkor is vallom, ha közbe-közbe voltak viták, meg nem értések közöttünk. Az őszinte hivatástudat hordozói közül hadd említsem meg néhányuk: *Juhász Ferenc* volt alsózsolcai, *Csöry Zoltán* sajtóvamosi, *Soltész Aladárné* sajtóügyi és *Lenkey Sándor* kistokajai könyvtáros nevét.

A TÁRGYI ÉS MŰKÖDÉSI FELTÉTELEK kedvező alakulása a könyvtári munka másik fontos meghatározója. Ezen a téren is nagy a fejlődés: 1962-ben járásunkban csak Sajtószentpéter könyvtárának volt önálló helyisége, ahol szabadpolcos kölcsönzés folyt; ma már a 47 könyvtár több mint felében korszerű könyvtári körülmények alakultak ki.

A korszerű könyvtári viszonyok megteremtéséhez elsősorban a tanácsok vezetőit kellett megnyerni; ez akkor nem is volt olyan egyszerű feladat. Úgy kezdődött, hogy a járási vezetők egyetértésével tapasztalatcsere-látogatást szerveztünk tanácselnökök, titkárok, könyvtárosok részére: elvittük őket más járások szép könyvtáraiba. Elmondhatom, hogy igen hasznosak és eredményesek voltak ezek a látogatások: rövidesen egymás után avattunk járásunkban is új könyvtárakat. Ma a járás legszebb könyvtáraiként emlegetjük a felsőzsolcai, a hernádnémeti, a gesztelyi, a kisgyőri, az ongai, az ónodi, a parasznai községi könyvtárat, ahol 15 évvel ezelőtt igen mostoha körülmények voltak. Ezzel azonban nem ért véget a korszerűsítés, mert még ma is 23 könyvtár vár a jobb körülmények megteremtésére.

A KÖNYVELLÁTOTSÁGOT is a működési alapfeltételek között kell említenem, ez járásunkban évek óta kedvezőtlenül alakult. Igaz, hogy 1962-ben egy lakosra 0,74 kötet könyv jutott, és ma 2,3, de ezzel az átlaggal változatlanul az utolsó helyen állunk járásaink sorában. Az e téren elért eredményt mégsem szabad lebecsülni. Ha az egy lakosra jutó könyvbeszerzési összeg minden évben 10,6 forint volna — mint 1977-ben volt —, akkor a hátrány gyorsan eltűnne. A könyvellátás mennyiségi és minőségi mutatói egyébként törvényszerűen kihatnak az olvasók számának, kor és foglalkozás szerinti megoszlásának alakulására is. És az is köztudomású, hogy a rendszeres olva-

sás, a műveltség fejlődése és az izlés pallérozódása felébreszti vagy fokozza az olvasókban a társadalmi kérdések iránti érdeklődést is. E cél megvalósítása érdekében javítottuk a könyvtári propaganda színvonalát, többet foglalkozunk a gyermek- és a felnőttolvasókkal, és gazdagítottuk a könyvtári rendezvények különféle formáinak tartalmát és tartalmát. E munkák végzésében találtam meg könyvtárosi munkám értelmét és minden szépségét. A tizenöt év alatt megtartott rendezvények statisztikája a következő: író-olvasó találkozó 146, olvasói fórum 12, könyvünkét 69, műsoros irodalmi est 56, irodalmi vetélkedő 36, egyéb rendezvény 35. Tehát összesen 345 rendezvényt tartottunk, amelyen csaknem huszonötezen vetek részt.

A MEGHÍVOTT ÍRÓK, költők, szakírók között olyan személyiségek nevét jegyezhetjük fel, mint *Darvas József, Fekete Gyula, Fábrián Zoltán, Csák Gyula, Boldizsár Iván, Fehér Klára, Szabó Magda, Jókai Anna* író, továbbá *Mátyás Ferenc, Baranyi Ferenc, Horgas Béla, Kalász László, Papp Lajos* költő, valamint *dr. Karsai Elek, dr. Gonda Irén, dr. Szabó László, J. Horváth László* szakíró. Az előadóművészek közül is felsorolok néhány nevet: *Tompá László, Zoltán Sára, Péva Ibolya, Virágh Ilona, Szelei Zoltán, Győrvári János, Dariday Róbert*.

Néhány nagyon emlékezetes rendezvényt is megemlítek: A mocsolyási kisiskolások kérése az írókhoz, költőkhöz: a *Járjon e tarisznya kézről kézre* nevű mozgalom megyei ankétja, amelyen száznál több résztvevő jelent meg Budapestről, Tokodról, Salgótarjánból, Leányfaluról, a megyéből, és természetesen a miskolci járásból is. Ugyancsak kedves élményeket adtak az Ongai napok, a sajószentpéteri Léway napok stb. Valamennyit lehetetlen volna felsorolni egy cikk keretében. Nem hagyhatom viszont ki Tompa László önálló irodalmi műsorai közül: a *Minálunk vannak fenyvesek* és a *Rendeltetés hitével* című összeállításokat, amelyeket nem lehet elfeledni.

EGY-EGY KÖZSÉG TANÁCSHÁZÁN tizenöt év alatt sokszor megfordultam. Kezdetben több helyen is nem szívesen látott vendégként fogadtak. Később mind több tanácselnök szemléletében következett be kedvező változás. Ma már a tanácsi vezetők felismerték a könyvtárak szerepét és helyét a közművelődésben, és a jó gazda gondosságával törődnek a kedvezőbb feltételek megteremtésével. Csak néhány nevet említek ezek közül a „jó gazdák” közül: *Ersők Istvánné* (Bükkaranyos), *Macsuga János* (Felsőzsolca), *Mázik Ferenc* (Onga), *Csabai József* (Onod). De még másokat is említhetnék. Sajnos, a miskolci járásban is akad még olyan vezető, aki a könyvtár ügye iránt fájdalmas közömbösséget tanúsít. Szeretném hinni, hogy egyre kevesebb lesz az ilyenek száma.

Igen nagy érdeklődéssel vettem részt az olyan testületi üléseken, ahol a tanács a könyvtári munkát tárgyalta meg. Összesen 124 ilyen tanácskozáson találtam arra lehetőséget, hogy elmondjam véleményemet a könyvtár munkájáról. Mindig szívesen emlékszem vissza a bükkaranyosi, a harsányi, a gesztelyi, a kistokaji, az ongai, a szirmabesnyői ülésekre, ahol a tanácskozás a könyvtárügynek nagy hasznot hajtott.

A MÓDSZERTANI MUNKARÓL is szólni kívánok. Mindig nagy érdeklődést tanúsítottam e munka iránt. Szerettem, mert gazdag programot kínált. Köztudomású, hogy a könyvtárosok munkája igen sokrétű, idő- és munkaigényes. Azt is tudjuk, hogy — főleg a tiszteletdíjas — könyvtárosok szakmai ismeretek nélkül kezdik el a munkát, tehát menet közben kell őket megtanítani a könyvtárosi teendőkre. Kezdetben egyedül láttam el a vezetést mellett a módszertani munkát is. Később sikerült először egy, majd még egy részfoglalkozású járási munkatársat instruktorként foglalkoztatnom. Sok időnek kellett eltelnie, amíg a két főhivatású járási munkatárs önálló munkakörként átvette tőlem a hálózati-módszertani tennivalókat. Soha nem éreztem fárasztónak a községi könyvtárak felkeresését, mert a személyes kapcsolatot, a gyakorlati munkának a helyszínen történő figyelemmel kísérését nem pótolhatja semmi. Tizenöt év alatt 1500 kiszálláson voltam, egy könyvtárban átlag 30 esetben jártam.

A könyvtári munka során szerzett tapasztalataimat sokszor írásba foglaltam, és számos cikkem látott napvilágot a könyvtári szaklapokban.

A járás területén folyó könyvtári munka részletes értékelését külön *Módszertani Tájékoztató*ban adtuk közre. A könyvtári kiadványok közül említést érdemel még a Csokonai Vitéz Mihály születésének 200. évfordulójára összeállított: *Csokonai emlékre* című kiadványunk, amely iránt még külföldi igény is jelentkezett.

Azt hiszem, ha sikerül a könyvtárügynek továbbra is megnyernie mindazokat, akiknek elsősorban kötelességük cselekvően hozzájárulni ahhoz, hogy a központi járásban (a miskolci járásban) jobb könyvtári szemlélet alakuljon ki, akkor a könyvtárügy hivatott művelői és gondviselői a még nem olvasók megnyeréséért is eredményesebben tudnak majd dolgozni. Amit szívből kívánok mindenkinek!

Serfőző János
a miskolci járás könyvtárigazgatója

TÖBB MINT MÁSFÉLSZÁZ FÖLDRAJZINÉV-GYUJTÓT köszöntöttek július 27-én Kalocsán abból az alkalomból, hogy az ország legnagyobb megyéjében, Bács-Kiskunban is befejezték a gyűjtés első szakaszát, a terepmunkát.

A helynevek összegyűjtése két esztendővel ezelőtt indult meg a Hazafias Népfront Bács-Kiskun megyei Bizottságának szervezésében, a Megyei Tanács anyagi támogatásával és a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének elvi útmutatásával. A gyűjtés központja a Katona József Megyei Könyvtár volt, s az marad az ellenőrzés és feldolgozás idején is.

A párt- és állami szervek, társadalmi szervezetek és tudományos intézmények magasrangú képviselőinek részvételével megrendezett hangulatos ünnepségen tizennyolc gyűjtőt a *Kiváló társadalmi munkás, Lisztes Lászlót*, a megyei könyvtár igazgatóját a *Szocialista kultúráért* kitüntetéssel jutalmazták, *Bognár András* tudományos munkatárs pedig *Csüry Bálint emlékéremet* kapott. (K. L.)

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROSOK és orvostanácsadók VII. tájérkezését június végén Szolnokon rendezték meg. A kétnapos tanácskozás több mint ötven résztvevője az orvosi szakkönyvtárak helyzetét és időszzerű feladatait vitatta meg.

FUTALÁNE WIESINGER PIROSKA hosszantartó, súlyos betegség következtében július 23-án elhunyt. 44 éves volt, mégis több mint negyedszázados könyvtárosi múlt állt mögötte: 1951-ben az Országos Könyvtári Központban kezdődött könyvtárosi pályafutása, majd ennek, illetve utódintézményének, a Népkönyvtári Központnak megszűnése után az Országos Széchényi Könyvtárba került. Nevéhez több, ma-

radandó értékű bibliográfia és repertórium fűződik: A 60-as években, amikor rövid ideig a Testnevelési Főiskola könyvtárában dolgozott, gyarapodási jegyzéket készített, később, a Széchényi Könyvtárban mikrofilmjegyzékeket állított össze (egyik ilyen munkája még ezután fog megjelenni); továbbá társ-szerzője volt a Könyvtáros két, tíz-tíz esztendő ciklusát feldolgozó repertóriumnak, s hosszú idő óta ő készítette évi tartalomjegyzékeinket is. Két megbízásunkat már nem tudta teljesíteni: azt, hogy az elmúlt évben összegyűjtött sajtókiadvatok alapján értékelést készítsen a magyar könyvtárügyi kérdések sajtóbeli tükröződéséről, és összeállítsa 1978-as tartalommutatókat. Az idei mutatókhoz még hozzáfogott: az év első öt hónapjának közleményeiről elkészítette a cédu-lákat...

A FENNÁLLÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁT ünneplő Salgótarjáni Kohász Művelődési Központban jún. 22—23-án országos tanácskozást tartottak a vasszakszervezet könyvtárosai. A 27 intézményből

érkezett résztvevők az első napon a művelődési központ 25 ezer kötetes könyvtárának tevékenységével ismerkedtek meg, majd a szakszervezeti nevelő munka időszzerű feladatairól hallgattak előadásokat, a második napon pedig a szakszervezeti és a vállalati szakkönyvtárak együttműködésének kérdéseit vitatták meg.

SÚLYOS BETEGSÉG UTÁN ELHUNYT DR. B. NAGY ERNŐ, a Kulturális Minisztérium tudományos koordinációs títkárságának vezetője. Az eredetileg magyar—történelem szakot végzett tanár pályáját 1958-ban a Székesfehérvári Megyei Könyvtárban kezdte, majd 1962-től 1970-ig a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárában dolgozott, s osztályvezetői beosztásból került a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályára, ahol 1977-ig tevékenykedett. Az elmúlt években fontos szerepet játszott a könyvtárügyi jogszabályok előkészítésében és kidolgozásában, különösen a törvényerejű rendelet és a hozzá kapcsolódó végrehajtási jogszabályok szerkesztési és egyeztetési munkálataiban. A fiatalon, 43 éves korában meghalt B. Nagy Ernő nevével nemcsak a Könyvtárosban és a Könyvtári Figyelőben találkozhattak a könyvtárosok: a Napjainktól a Jelenkoron keresztül az Élet és Irodalomig és a Valóságig a folyóiratok egész sorában jelentek meg írásai.

A JÚNIUS 22-I BÉKÉSI FÖLDRENGÉS következtében súlyosan megrongálódott a művelődési központ épülete, amely a Békési Városi Könyvtárnak is otthont adott. A közelmúltban teljesen újjáalakított és tavaly november 25-én ünnepélyesen felavatott könyvtárt (fényképeit májusi számunk belső borítóoldalán közöltük) be kellett zárni.

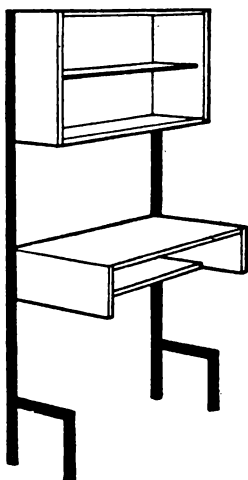

A TANÉRT AJÁNLATA

A közművelődési és az iskolai könyvtárak alapfeladatainak és bővülő funkcióinak figyelembevételével készülnek a

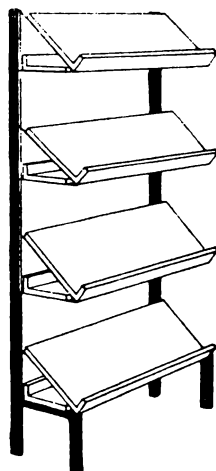
MERABONA könyvtári bútorkcsalád

tagjai. Az egyes darabok alkalmasak művelődési otthonok, iskolák, kollégiumok többcélú helyiségeinek berendezésére is. A mintegy 22 féle MERABONA bútordarab közül szíves figyelmükbe ajánljuk a következőket:

EGYSZEMÉLYES OLVASÓASZTAL

Írányára: 2390,- Ft

FOLYÓIRATÁLLVÁNY

egyoldalas vagy kétoldalas. Ára a magasságtól függően folyóméterenként változik.

KÖNYVTÁRAK TELJES BERENDEZÉSÉT DÍJTALAN HELYSZINI FELMÉRÉS ÉS TERVEZÉS ALAPJÁN ROVID HATÁRIDŐVEL VÁLLALJUK. KÍVÁNSÁGRA KATALÓGUSOKAT KÜLDÜNK.

Megrendeléseiket várja az
ORSZÁGOS TANSZERGYÁRTÓ
ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT
bútorkereskedelmi főosztálya
1088 Budapest VIII.,
Szentkirályi u. 8.

Levél cím: 1428 Budapest, pf. 2.
Telefon: 136-038

Merre tart a szovjet könyvtárügy?

Hatékony szervezet, korszerű technika

Mikor lapunk idei áprilisi számában megindult a külföldi könyvtárügyi törekvéseket, irányzatokat az utóbbi évek szaksajtójának alapján ismertető — rejtett — sorozat, Csüry István indító cikkének ezt a címet adta: Merre tart a könyvtárügy? És mindjárt a legelején ezt a szellemes, paradox választ adta: „Semerre sem tart, világban vergődik, s ha egyes üllőkön tán kovácsolódik is a jövő, éppen a szaksajtó csengése-bongása teszi azt alig kivehetővé.”

Így „füstölgött” magában a szerző, és ezek után hét nyomtatott oldalon kitűnő áttekintést adott a világ könyvtárügyének leglényegesebb vagy — talán mondhatnám úgy is — leginkább neuralgikus pontjairól. Csüry István cikke után lapunkban már megjelent néhány áttekintés egy-egy ország könyvtárügyéről, mégpedig részben a szakfolyóiratok alapján (Sz. Nagy Lajos *Finnországról* írt az 5. számban, Futala Tibor pedig *Csehszlovákiáról* adott ismertetést a 6. számban), részben élményekben is gazdag útibeszámoló formájában (Papp István *Japánban* szerzett könyvtárügyi benyomásait örökítette meg a 7. számban).

Mikor azt a feladatot kaptam, hogy a szovjet szaksajtó alapján válaszoljak arra a kérdésre: „Merre tart a szovjet könyvtárügy?”, igen nagy bizakodással kezdtem a munkához. Elsősorban azért, mert tudtam, hogy — egy országról lévén szó — a nyelvismeret korlátai kevésbé gáfolnak, és a szükséges dokumentumok is bőségesen rendelkezésre állnak, elsősorban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában, de számos más országos központi gyűjteményben is. (A szovjet szaksajtó termékein kívül természetesen egyéb külföldi könyvtártudományi és tájékoztatástudományi irodalom is megtalálható ezeken a helyeken.)

A legfontosabb folyóiratok

Áttekintésem elején talán érdemes röviden ismertetni a Magyarországon hozzáférhető legfontosabb és legjellemzőbb szovjet folyóiratokat. Közöttük is elsősorban a *Bibliotekar'* című havonta megjelenő lapot, amelynek alcíme: A könyvtárügy elméletének és gyakorlatának havi folyóirata.

A *Bibliotekar'* a szovjet könyvtárügy történetében nagy hagyományokkal rendelkezik. 1923-ban indult, első szerkesztője *Krupszkaja* volt. A folyóirattal foglalkozik az 1974-es párthatározat is, megállapítván: a *Bibliotekar'*-t össz-szövetségi lappá kell fejleszteni. Az elmúlt években a lap profilja egyre inkább tükrözi ezt a célkitűzést: cikkei, tanulmányai valóban kiterjednek az egész Szovjetunió könyvtárügyére. Egyébként ezt az országos hatókört mutatja a lap *kétszázézer példányszáma* is. Ez — akár-hogyan számoljuk — viszonyítva is magasabb a szocialista országok hasonló helyet elfoglaló könyvtári lapjainak példányszámánál. A Szovjetunió számos könyvtáros-képző intézménye a folyóiratot — az oktatás céljaira — elég sok példányban rendel meg. (Az egyetemek 20—30, de kisebb intézmények is 10—15 példányban.) Ez egyébként azt példázza, hogy a *Bibliotekar'* az oktatásban is fontos szerepet játszik.

Tartalma, amint alcíméből is következik, igen változatos. Különösen érdekesek az egy-egy problémát részletesen ismertető és elemző cikkei (tárolóraktárak, könyvtáros-képzés, gépesítés stb.), és figyelemre méltóak vitacikkei. Külön rovata — vagy úgy is mondhatnánk: külön része — a lapnak az irodalompropagandát szolgáló *Krug cstenie* című fejezet, amely egy-egy szépirodalmi vagy ismeretterjesztő irodalmi témával kapcsolatban foglalkozik a legfrissebb kiadványokkal. A folyóirat előállítására igen színvonalas — többszínű nyomással készült oldalai is vannak.

A *Szovetszkoe Bibliotekovedenie* című folyóirat a Lenin Könyvtár kiadásában jelenik meg, és — leegyszerűsítve — úgy is jellemezhetnénk, hogy ez a szovjet könyvtártudomány orgánuma. 1952-ben indult (*Biblioteki SZSZR. Opüt rabotü* címmel), országos jelleget 1973-ban kapott, amikor a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma jóváhagyta a Lenin Könyvtár központi szerepkörét lényegesen kibővítő új alapszabály-

zatát. A folyóirat az utóbbi években rendkívül sokat foglalkozott Lenin és Krupszkaja könyvtári tevékenységével. Bőséges tájékoztatást nyújt a Szovjetunióban folyó könyvtártudományi kutatásokról, értékeli egy-egy nagykönyvtár szerepét és tevékenységét a kutatási munkában. Ugyancsak érdekesek az egy-egy területen folyó kutatásokról szóló híradásai is. (Például olvasáskutatás, gépesítés, a nemzeti könyvtárak szerepe a szocialista társadalomban, az ajánló bibliográfia problémái, állománygyarapítás és -alakítás, ezen belül a tároló raktárak kérdése.) A folyóirat recenziós rovata szintén gazdag és sokrétű.

A szakkönyvtárak országos folyóirata a *Naucsnuie i tehncseszkie biblioteki SZSZR* című havi folyóirat. 1968-ig csak a műszaki könyvtárak problémáival foglalkozott — címe addig Tehncseszkie biblioteki SZSZR volt —, most a műszaki könyvtárakon kívül az orvosi és különösen a mezőgazdasági szakkönyvtárakra is kiterjed érdeklődése. Részletes és pontos információkat közöl a különféle tanácskozásokról, szemináriumokról, amelyek bőségesen foglalkoznak szervezeti és szervezési kérdésekkel, de gyakran szerepel napirendjükön egy-egy speciális probléma is (például a gépesítés). A lap visszatérő témája a könyvtárosképzés. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó cikkek jelentek meg az utóbbi években a *könyvtárosi hivatás* problémáiról is.

A *Szovetszkaja bibliografija* című, évente hatszor megjelenő folyóirat elsősorban a könyvészet elvi és gyakorlati problémáival foglalkozik — elég széles körben. Különösen recenziói érdekesek.

A tájékoztatásügy, az informatika folyóirata a VINITI kiadásában megjelenő *Naucsno-tehncseszskaja informacija*. A folyóirat 1967-től kezdve két sorozatban lát napvilágot. Az első sorozat a tájékoztató munka szervezetével és módszertanával kapcsolatos cikkeket és tanulmányokat közli, a második pedig a tájékoztatási folyamatokkal és rendszerekkel foglalkozik — főleg elvi, elméleti szempontból. Ez a nemzetközileg is számon tartott ikerfolyóirat teljes képet nyújt a Szovjetunió informatikai helyzetéről, és csak helyvel-közzel érint könyvtárügyi problémákat. Érdekes az utóbbi években megjelent néhány elméleti cikke a szovjet informatika problémáiról.

Végül meg kell említenünk a külföld könyvtárügyével foglalkozó folyóiratot (*Bibliotekovedenie i bibliografija za rubezsom*), amely évente hatszor jelenik meg, és tanulmányai, recenziói jó áttekintést adnak a világ könyvtárügyi irányzatairól. A lapban különös hangsúlyt kapnak a szocialista országok könyvtárügyi törekvései.

A szovjet könyvtár- és tájékoztatásügy megismerésének Magyarországon különösebb nyelvi akadályai sincsenek. Egészen kitűnő magyar nyelvű — és mindenki számára hozzáférhető — információforrások állnak az érdeklődők rendelkezésére: a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* negyedévi füzetei — gyors eligazodást szolgáló mutatóikkal — áttekintést adnak arról is, hogy a szovjet szakfolyóiratok mivel foglalkoznak. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* című folyóirata pedig elsősorban az informatikai, de a szűkebb értelemben vett könyvtári problémákról megjelent cikkeket is színvonalasan ismerteti. És ehhez az együtteshez csatlakozik a *Könyvtári Figyelő*, amelynek hosszabb-rövidebb cikkeiből, referátumaiból ugyancsak sokat megtudhatunk — magyar nyelven — a Szovjetunió könyvtárügyéről.

A magyar nyelven hozzáférhető információkat a szovjet folyóiratok legfrissebb számaiban megjelent írásokkal szembesítve kiderül, hogy a másodlagos magyar nyelvű irodalom (tehát az említett lapok referátumainak, ismertetéseinek összessége) rendkívüli mértékben napra kész, amellett valóban a leglényegesebb és legjellemzőbb témákkal kapcsolatos írásokat ismerteti. De megvizsgálva az elmúlt évi szovjet szakfolyóiratok számait, azt is megállapíthattam, hogy ezeknek a témaköre igen stabil. Amellett, hogy a könyvtártudomány és tájékoztatástudomány sok kérdésével — részletkérdéseivel is — foglalkoznak, a cikkek, tanulmányok zöme mégis a több mint négy évvel ezelőtti napvilágot látott *párthatározatban felvetett problémákat tárgyalja*. Ez a határozat, amelyet annak idején lapunkban is közöltünk (1974. 10. sz.), számos magyar nyelvű könyvtártudományi publikációban is erős visszhangra talált. (Pl. *Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban*, 1. kötet 1976, 2. kötet 1977, KMK.)

A Könyvtáros már a határozat közlése előtt foglalkozott a pártdokumentummal (Zircz Péter: Új hullám a szovjet könyvtárügyben 1974/3. sz.), majd ismertette és elemezte törekvéseit, rendelkezéseit (Futala Tibor 1974/12. sz.).

A határozat

Mindezek ellenére érdemes visszatérni a határozat lényeges pontjaihoz, elsősorban azért, mert ezek tükrözik a szovjet szakirodalom — és természetesen a szovjet könyvtárügy — legfontosabb tendenciáit is.

A párthatározatnak egyébként igen fontos előzményei voltak. A Szovjetunió kü-

lönböző területein — elsősorban az általános, közművelődési könyvtárak területén — már a hatvanas évek közepén kísérletek indultak az optimális szervezeti keretek kialakítására. 1966 januárjában a Lenin Könyvtár módszertani részlegének irányításával több helyen (Lipect, Nyiznyij-Tagil, Sahti) kísérletekbe kezdtek a központosított könyvtári ellátás formáinak kialakítására. A következő években több nagyobb várost kapcsoltak be a kísérletbe. 1969-ben Moldova, Lettország, Ukrajna és Észtország egyes városaiban létesültek kísérleti centralizált könyvtári rendszerek. (Ld. *Fogarassy Miklós* cikkét is a Könyvtáros 1976. évi júliusi számában.)

A határozat abból indult ki — az eddig megtett út és elért eredmények jelzése mellett —, hogy a szovjetországban a hatalmas fejlődés és az imponáló eredmények ellenére még sok könyvtár munkájának színvonala, a lakosság könyvtári ellátásának szervezettsége nem felel meg a párt XXIV. kongresszusán meghatározott feladatok által támasztott magas követelményeknek, a könyvtárak nem elégítik ki kellőképpen a dolgozók tudományos és kulturális igényeit. Ezután az általános megállapítás után leszögezi, hogy „a tudományos és műszaki, valamint a szakkönyvtárak állományának kihasználtsága alacsony”. Az okokat a határozat elsősorban abban látja, hogy a legkülönbözőbb hatóságok alá tartozó könyvtárak végül is egymástól elszigetelten dolgoznak. (Ezt a legjobban talán az állománygyarapítás gyengeségei tükrözik.) Tovább folytatódik a sok kis, a minimális működési feltételekkel sem rendelkező könyvtár szervezése, számos — főleg műszaki — könyvtár pedig szinte zárt körben működik. A könyvtári, tájékoztatási munka gépesítésében szintén elmaradás tapasztalható.

A gyakorlati tennivalók

A határozat egyik jellegzetessége az, hogy az elvi kérdések igen tömör felvázolása mellett — és után — a *gyakorlati tennivalókkal foglalkozik részletesen*. A párt javasolja a szövetségi és az autonóm köztársaságok minisztertanácsainak, a területi és megyei tanácsok végrehajtó bizottságainak, hogy 1974 és 1980 között hajtsák végre az állami közművelődési könyvtárak központosítását (szükség esetén összevonását), hozzanak létre a városok és járásek könyvtáraiból *egységes rendszert*, közös létszámkerettel és könyvvállománnyal, központosított állománygyarapítással és feldolgozással. A *Szovjetunió Kulturális Minisztériuma* dolgozza ki az állami közművelődési könyvtárak központosításának szabályzatát és a lakosság új rendszerű könyvtári ellátására való áttérés módszereit. Az átszervezéssel járó költségeket az *állami költségvetésben* a könyvtári hálózat fenntartására és fejlesztésére előirányzott összegből kell fedezni. A *miniszteriumok, a főhatóságok, a Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa* — figyelembe véve mind a tudományági, mind a tárcaközi centralizált rendszert, és pontosan meghatározva egymáshoz való viszonyukat — kötelesek kidolgozni az irányításuk alá tartozó hálózatok központosításával kapcsolatos intézkedéseket. A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottságnak, a minisztertanácsnak és a főhatóságoknak pedig növelniük kell az össz-szövetségi, a tudományági, a köztársasági és a regionális információs szerveknek és azok könyvtáraiknak szerepét, *s össze kell hangolniuk az egységes tájékoztatási állományok szervezésével összefüggő munkákat*.

A határozat hangsúlyosan foglalkozik az állománygyarapítás és állományalakítás problémáival is. Ezzel kapcsolatban egyik fontos tényezőként jelöli meg a *tárolókönyvtárak* létesítését. Az elmúlt évek könyvtártudományi szakirodalma ezzel a kérdéssel rendkívül sokat foglalkozik. (A Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományában e cikkek és dokumentumok közül egyébként a legfontosabbak magyar nyelven is olvashatók a következő fordítási (F) számokon: 4381, 4382, 4506, 4510, 4531, 4534, 4535, 4536.)

Hogy a párthatározat milyen nagy jelentőséget tulajdonít a tárolókönyvtáraknak, azt a megszövegezés egzaktsága is mutatja: „A tudományos és a megyei könyvtárak racionálisabb állománygyarapítása érdekében az ország gazdasági körzeteihez igazodva tárolókönyvtárakat kell létesíteni, és a kevésbé használt dokumentumokat — megjelenési évüktől függetlenül — ezekben kell tárolni. Valamennyi könyvtár főhatósági hovatartozásától függetlenül köteles a kevésbé keresett irodalmat a tárolókönyvtáraknak átadni. Abban az esetben, ha az olvasó a tárolókönyvtárakban elhelyezett dokumentumokat kéri, a *könyvtárközi kölcsönzés útján* eredetiben vagy másolatban hozzá kell jutnia.

A Központi Bizottság határozata javasolja, hogy a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottság, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége és a Szovjetunió Felső- és Középfokú Szakoktatási Minisztériuma hat hónapon belül hagyja jóvá a tervezett össz-szövetségi hatáskörű tárolókönyvtárak névsorát és az e könyvtárak segítségével kapcsolatos szabályzatot.

A szövetségi köztársaságok minisztertanácsai — a Szovjetunió Kulturális Minisz-

tériumával és a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottsággal egyetértésben — jelöljék ki a köztársasági és a megyei hatókörü tarolókönyvtárakat.”

Az 1974 májusában napvilágot látott határozatot *igen gyorsan követték az érintett állami szervek reagálásai*: 1974. június 7-én a Szovjetunió Kulturális Minisztériumának kollégiuma megvitatta és elfogadta a határozat megvalósításához szükséges intézkedési tervet, és a minisztérium — a Szovjetunió Pénzügyminisztériumával egyetértésben — 1975. február 3-án *rendeletben* foglalta össze a tennivalókat. Ez a két intézkedés az állami közművelődési könyvtárak problémáival foglalkozott. Hasonló dokumentumok születtek az ország más könyvtári hálózataival kapcsolatban is. A párt-határozat ugyanis a hatalmas ország egész könyvtárügyét érinti, mégpedig igen tág értelemben, amit a magyarra fordított cím is példáz: „A könyvtárak szerepének növelése a dolgozók kommunista nevelésében, valamint a tudományos és műszaki előrehaladásban.”

A határozat a könyvtárügy irányításának összehangolása céljából szükségesnek tartja az *Állami Tárcaközi Könyvtári Bizottság* létrehozását, amely a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma mellett működik. Ez a legfelsőbb koordináló szerv 1975 októberében alakult meg. 1976 júniusában tartotta első ülését, amelyen az ország vezető könyvtárainak módszertani osztályvezetői munkaszervezési kérdésekről tanácskoztak. 1977 januárjában az 1976—1980-as évek könyvtárügyi célkitűzéseit tárgyalták meg, és ugyanez év júniusában a könyvtárügy gépesítéséről és automatizálásáról folyt vita a bizottságban. Ezekről a tanácskozásokról a szovjet szakajtó terjedelmesen, helyel-közzel kommentáló módon számol be.

Könyvtártudomány — tájékoztatástudomány

Az 1977-es év szakajtójában természetesen nagy helyet kapott a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója. Az ünnepi megemlékezések mellett számos egyéb, figyelemre méltó elemző, történeti jellegű írás is jelent meg a szovjet könyvtárügy eddig megtett útjáról.

Az utóbbi évek szovjet szakirodalmát olvasva ki kell emelni azt a tényt, hogy igen sok cikk és tanulmány jelenik meg *Lenin és Krupszkaja* könyvtárügyi tevékenységével és írásaival kapcsolatban. Eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert dokumentumokat tesznek közkinccsé, és elemző tanulmányok foglalkoznak e dokumentumok ma is érvényes vonatkozásaival. Az elmúlt évben jelent meg a Lenin könyvtárügyi írásait magában foglaló kötet új kiadása. — Amit még meg kell jegyezni: ezek az írások nemcsak jubileumokkal kapcsolatban jelennek meg, hanem a Szovjetunió mostani, legaktuálisabb könyvtárügyi problémáival összefüggésben is.

Bár — mint említettem — a párt-határozat igen mértékartóan tartalmaz elméleti kérdéseket, a szovjet szakajtóban az utóbbi években rendkívül sok *elméleti cikk jelent meg a könyvtártudománnyal kapcsolatban* is. (Ilyen mértékben csak mintegy két évtizede jelentek meg hasonló jellegű írások; abban az időben a magyar szakirodalom is sokat foglalkozott a könyvtártudomány problémáival.) Itt csak kiragadott — de tipikusnak tartott — példákat említek meg.

A Bibliotekar' vitarovatában például 1976-ban jelent meg *A. Csernjak* cikke a könyvtártudomány problémáiról, s ez az írás még most is hivatkozások tárgya. A problémával egyébként szinte minden folyóirat foglalkozik — beleértve az informatikai folyóiratokat is. Csernjak a könyvtártudomány tárgyát a „könyv—könyvtáros—olvasó” viszonylat dialektikus összefüggésével határozza meg. Ezzel kapcsolatban számos cikk és vitairat jelent meg a Bibliotekar'-ban, de a többi folyóiratok hátsójain is. Meg kell jegyezni, hogy az említett cikket megelőzően is figyelemre méltó dolgozatok láttak napvilágot a könyvtártudomány meghatározásáról és problémáiról.

Mint jellemző példát ismertetem — kissé részletesebben — a *Naucsnyie i tehnicsezskie biblioteki SZSZSZR* 1974-es számában a leningrádi könyvtártudományi tanácsék munkatársainak cikkét a könyvtártudomány és az informatika viszonyáról. (Ezt a kérdést más lapokban a szerzők többnyire óvatosan megkerülték.) *Szokolov, Mankevic és Koltupina* cikkükben egyebek között leszögezik, hogy a könyvtártudománynak „múltja” van. Mivel azonban ez a tudományterület nem tudott lépést tartani a tudományos és technikai forradalom követelményeivel, az újfajta tájékoztatási szolgáltatások előtérbe kerülésével, a kutatások az informatikában teljesen függetlenül haladtak a könyvtártudományi területtől. Jelenleg az informatika végérvényesen elkülönült, és ott tartunk, hogy a két terület szakemberei már szinte nem is értik egymás nyelvét. Bár a tájékoztatási szolgáltatások rendszere más igényeket elégít ki, mint a könyvtári ellátásé, *funkcionális kapcsolatuk semmiképpen sem tagadható*. A szerzők végül is azt állapítják meg: rászorulunk egymásra. — A tájékoztatási és a

könyvtári tevékenység lényeges mozzanatait vizsgálva számos közös elem található például a gyűjtés, a feldolgozás, a megőrzés, a visszakeresés és a közlés területén. A szerzők szerint a „tudományos informatika” a jövőben magában foglalja majd az alkalmazott tájékoztatástudományokat; az informatika már ma is bizonyos fókig általános tudománya a könyvtártudományi és a bibliográfiai diszciplináknak. A szerzői hármias véleménye: a két terület nem olvad össze, de nem is függetlenedik egymástól. *Kapcsolatuk azonban nem mellérendelő, hanem hierarchikus lesz.*

Fonotov a Szovetszkaja bibliografija 1975. évi első számában igen élesen bírálta ezt a cikket, és ugyanennek a lapnak 1976/1-es számában jelent meg a viszontválasz. (Igaz, hogy a folyóirat szerkesztőségének Fonotov nézeteit támogató, nem teljesen meggyőző zárszavával.)

A könyvtártudomány problémáival foglalkozó cikkek közül még kiemeljük a Bibliotekar' 1975. évi számában megjelent írást, amely a *kutatómunka legfontosabb témáiként* — igen praktikus, de igen hasznos szempontból — a következőket jelöli meg: *falusi könyvtárak modelljei; hatékony olvasószolgálati módszerek; a könyvpropaganda komplex rendszere és a könyvtárak központosítása; milyen legyen a szakképzett könyvtáros a század harmadik harmadában; az ajánló bibliográfia rendszere a központosított hálózatban.*

Egyébként, hogy a könyvtártudomány problémáival kapcsolatos vita még mindig nyitott, A. N. Vaneev tanulmánya is bizonyítja (Szovetszkoe bibliotekovedenie, 1978/2. sz. 23—37. lap). Ez áttekintést ad az ilyen vonatkozású elvi és elméleti munka tendenciáiról, és röviden visszapillant az elmúlt évtizedek idevágó munkáira is. A tanulmány *a könyvtártudományt elsősorban a társadalomtudományok közé sorolja.*

A Szovjetunió tudományos és műszaki információs rendszeréről természetesen a VINITI említett folyóiratai adják a legrészletesebb tájékoztatást. (Ezeknek a lapoknak a cikkeit magyarul elsősorban a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* című folyóirat ismerteti, de a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalomban* is értékes tájékoztatást található az olvasó információs kérdésekről.)

Ilyenekről a legátfogóbb összefoglalás legutóbb egy nemzetközi folyóiratban (International Forum on Information and Documentation 1976. 4. sz.) jelent meg N. B. Arutjunov tollából, aki a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Tudományos és Műszaki Bizottság tudományos és műszaki információs igazgatóságának vezetője. Mivel a cikket teljes terjedelmében közli a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1977. októberi száma, itt a szerzőnek csak azt a megállapítást emeljük ki a tanulmányból, amely a már említett könyvtártudományi és tájékoztatástudományi elméleti cikkek szempontjából is különösen érdekes: „Az energiához és nyersanyagokhoz hasonlóan *a tudományos és műszaki információ is nemzeti erőforrás*, és mint ilyen, alapvetően fontos a nemzet társadalmi és gazdasági fejlődéséhez.” Arutjunov az elmúlt másfél évtized különösen erőteljes fejlődésével kapcsolatban megállapítja, hogy: „ebben az időszakban alapvető döntések és határozatok születtek, amelyek a Szovjetunió Országos Tudományos és Műszaki Információs rendszerének kialakítására és fejlesztésére szolgáltak. Ezek az irányelvek a szocialista társadalom előnyeit tükrözik, e társadalomban ugyanis a tudományos és a műszaki információ *a nemzeti vagyon eleme...*” (A kiemelések tőlem: B. P.)

Az elmúlt másfél évszázadban és mélyrehatóan foglalkozik a szaksajtó olvasás-szociológiai kérdésekkel. A cikkek gyakran pszichológiai és — az ifjúság olvasási szokásainak vizsgálatával kapcsolatban — pedagógiai elemeket is tartalmaznak. A szovjet folyóiratok az ifjúság könyvtári ellátásáról szintén sokat írnak. A gyermek- és az iskolai könyvtárak tipológiai sajátosságainak meghatározásán felül részletesen foglalkoznak a központosított rendszerekben kívánatos együttműködés elvi és gyakorlati kérdéseivel.

Az utolsó évek szakirodalmában kiemelt helyet foglal el az *automatizálás és a gépésítés*. A cikkek többsége ezeket a kérdéseket mindig szorosan hozzákapcsolja az egyes könyvtárak funkcionális problémáihoz. A folyóiratokban különös hangsúlyt kapnak az egymással kapcsolatban álló automatizált tudományos és technikai információs központok könyvtárhálózatának problémái, és velük kapcsolatban gyakran esik szó a nemzetközi együttműködésről is. A szovjetország legnagyobb könyvtárainak automatizálásával külön cikkek foglalkoznak.

Ez, a szovjet szakirodalom alapján készült — óhatatlanul eklektikus — szemle is mutatja talán, merre tart a szovjet könyvtárügy. Röviden — és ismét leegyszerűsítve — így összegezhethetném: a legcélszerűbb és leghatékonyabb szervezeti keretek között működő és a korszerű technikával ellátott könyvtári szervezet, könyvtárügy kialakítása felé.

Bóday Pál

Könyv — olvasás — könyvtár

Beszélgetések Bryan Luckhammel Manchesterben és ... Jászberényben (2. r.)

Kérdőív két nyelven

- Próbálja meg felidézni egyik közel-múltbeli olvasmányát, és ha lehet, szerzőjét, címét és tárgyát!
- Mit várt ettől a könyvtől?
- Miért éppen ezt választotta?
- Mit kapott ettől a könyvtől, milyen élményeket vagy ismereteket szerzett?
- Kapcsolódott-e a könyv témája valamely kedvenc olvasmányához?
- A múlt hónapban olvasott könyvek közül hány származott az itt felsorolt forrásokból?
megyei, városi, községi könyvtár
szakszervezeti könyvtár
munkahelyi szakkönyvtár
saját vásárlás
ajándék
baráttól, rokontól kölcsön
egyéb forrásból
- Becslése szerint a múlt héten mennyi időt töltött könyvolvasással?
munkájával kapcsolatban
társadalmi megbízatásaival kapcsolatban
tanulmányaival kapcsolatban
szórakozás, pihenés céljából
- Mely könyvtárnak, illetve könyvtáraknak tagja, használója?
- Emlékezete szerint megvitatta-e valakivel a múlt hónapban a pihenésként olvasott könyvet? Hány emberrel?
- Ezeket a beszélgetéseken Önök ketten vagy többen voltak jelen?
- Sorolja fel azokat a személyeket nevük kezdetbetűivel, akikkel olvasmányélményeit megvitatta, és nyílall jelölje, hogy közülük kik ismerik egymást!
- Az Önnel egy lakásban lakó személyeken kívül hány emberrel találkozott a múlt hónapban baráti összejöveteleken? Azokat számítsa bele, akik ott-hon felkeresték, akiket Ön keresett fel otthonában, akikkel együtt elment valahova, például baráti összejövetelekre, gyűlésre, eszpresszóba, labdarúgó-mérkőzésre, klubba, templomba.
- Részt vett-e az elmúlt évben a felnőttoktatás valamilyen formájában?
- Tarja-e valamilyen szervezetnek?
- Válasszon ki egyet az elmúlt évben olvasott könyvek közül! Vissza tud-e emlékezni, mi volt a legfontosabb választási szempontja ezzel a könyvvel kapcsolatban?
- Mielőtt elhatározta, hogy elolvassa, hallott-e róla? Honnan?
könyvismertetésből
könyvtárostól

baráttól
rokontól
más könyvből
rádióból
televízióból
hirdetésből
könyvesbolti eladótól
könyvbizományostól
munkatárstól
munkahelyi vezetőjétől
más személytől
postán kapott tájékoztatóból
más forrásból
véletlenül választotta

Ez a kérdőív is szerves része volt beszélgetésünknek, ez ugyanis az első angol—magyar összehasonlító olvasáskutatás adatfelvételi eszköze. A kérdezettek ott is, itt is nagyvárosi könyvtárakat használó felnőtt olvasók. Magyarországon miskolci, budapesti és kaposvári könyvtártagok. A kutató szándéka a kérdésekből, úgy vélem, kiviláglik. Annak a kutatássorozatnak vált — ott is, itt is — fogaskerekévé, amelynek keretében az olvasó—könyvtáros párbeszédet, a tájékozódást és tájékoztatást, az olvasók érdeklődési körét és annak a könyvválasztásban való megnyilvánulását, a különféle könyvbeszerzési források munkamegosztását, a könyvgyűjtési és olvasási szokásokat vizsgáljuk.

Beszélgetésünk tárgya ezzel a kutatással kapcsolatban elsősorban az olvasmányokkal kapcsolatos „elvárásokra” és az olvasás eredményére (vagyis ahogy angol kollégánk mondja: az olvasmány megvalósulására) egyaránt használható értelmezési szempontok. Mivel a magyar kutatók igény—hatás, beállítódás—viselkedés, ízlés kategóriái inkább csak az irodalmi művek olvasásával kapcsolatos jelenségkörre alkalmazhatók, átvettük Bryan Luckham értelmezési rendszerét, már csak azért is, mert 1) ez több ponton illeszkedik a magyar kutatók rendszereihez, 2) az olvasmányok szélesebb körében használható szempontokat tartalmaz, 3) mert megfelelőképpen alkalmazva a könyvtári gyakorlatban is használható.

Kifejezés és eszköz, érzés és értelmezés

Az olvasmány a legtöbb esetben egyben eszköz is és alkalom is az önkifejezésre, de adott esetekben — amikor egy bizonyos olvasó egy bizonyos könyvvel találkozik — vagy az eszközhasználat vagy az önkifejezés játszik fontosabb sze-

repet mind az elvárásban, mind a megvalósulásban. Amikor a könyv elsősorban (vagy kizárólag) eszköz, a legtöbbször egyszerre eszköze a tudás gyarapításának is és a cselekvésnek is. Esetenként többnyire eldönthető, hogy inkább az ismeretgyarapítás, illetve inkább a cselekvés eszköze-e, amint ezt Bryan Luckham is vallja. Amikor a könyv a tudás gyarapításának eszköze, az olvasók így válaszolnak a „Mit várt ettől a könyvtől?” és a „Mit kapott ettől a könyvtől?” kérdésekre: „elsőkézbe informálódni”, „madarak szokásairól”, „további információ”, „egy jó reference-könyv”, amikor pedig a könyv eszköz a cselekvéshez: „bizonyos pedagógiai probléma megoldásához”, „gyakorlati segítség a macskák tartásához”, „megtudni, hogyan lehetek számartánussá”, „növények azonosításához”, „a francia nyelv tanulásához”. Az olvasmány segítségével történő kifejezés angol kollégánk szerint lehet *érzelmi és értelmi*. Az előbbi esetről a „tetszett”, „kikapcsolódás”, „izgalom”, „jó könyv”, „érdekes”, „semmi különösét”, „humoros”, „szép történet”, az utóbbról pedig a „megismerni egy szerencsés ember történetét”, „a munkásság felemelkedéséről”, „az emberi viselkedés magyarázata”, „egy munkás-élet eszméje”, „mai társadalmi kérdésekkel megismerkedni” válaszok árulkodnak. Erről sokat vitatkoztunk. A kétféle válasszcsoport szerintünk inkább az elsajátítási aktivitás különböző szintjeit jelzi, mint „érzelmi” és „értelmi” beállítódást. Tény, hogy meg lehet különböztetni — másfélék mellett — érzelmi-azonosuló és a haszonelvű-rationális olvasói magatartásokat, de az utóbbit az előbbi fölé helyezni nem célszerű, márpedig úgy tűnik, ilyesmi történet angol kutatótársunk rendszerében. Nagyító alá téve több ezer „tetszett”, „érdekes”, „izgalmas”, „szórakozásból” és több ezer „magyarázatot kapni”, „megismerni”, „tájékozódni” választ, azt láthatjuk, hogy a megismerést és magyarázatot emlegetők olvasói magatartásában több a tudatos elem, nagyobb mértékű az elsajátítási aktivitás. Az *érzés és gondolkodás egységéből* kiindulva azonban legfeljebb „inkább érzelmi” és „inkább értelmi” kategóriákat lehetne javasolni, de még ennél is szerencsésőbb lenne az involváltság (a magam valamihez kapcsolása) különböző fokozatainak és tudatoságának megállapítása.

A „pillanatnak szóló” és a „távlatos” olvasás

Ha az érzést mint involváltságot, mint magam valamihez kapcsolását értelmezzük, akkor célszerű megkülönböztetni en-

nek pillanatnyi állapotát és folyamatos változását. Angol kollégánk megkülönbözteti a „pillanatnyi”, a pillanatnak szóló és a „távlatos” olvasást, az előző esetre az olvasással egyidejű kielégülés (vagy ennek igénye), az utóbbira az élmény lassú felszívódása, az olvasottak olvasás utáni gyakorlattá válása jellemző. A *pillanatnak szóló olvasásról* árulkodnak a „pihentető olvasmány”, „szórakozást és élvezetet jelentett”, „hogy valami lekösse a figyelmemet”, „egy jó szerelmi történet” kijelentések. A „távlatos” olvasás igényét és megvalósulását ilyen megnyilatkozások jelzik: „hogy jobban megérthessem szüleimet”, „hogyan használjuk a vizuális dokumentumokat a történelemtanításban”, „kiegészíteni az Indiával kapcsolatos, a tévéből nyert ismereteimet”, „angolságom javítása”. A „varrógépekről”, „szülővárosomról”, „segítsük a történelem tanításához”, „macskák alaposabb megismeréséhez”, „Lawrence enigmatikus jellemének megismerése”, „gyorsírástanuláshoz”, „a maja kultúráról”, „ismeretek a német hadijárművekről” meghatározott olvasói tervekről, illetve eredményükről tanúskodnak.

Meghatározott, általánosabb célú és felfedező olvasás

Konkrét könyvet nem lehet általában olvasni, mégis jól el lehet a meghatározott célú olvasást az általánosabb célútól különíteni. *Általánosabb célú és eredményű* olvasásra utalnak „az ember viselkedés magyarázata”, az „a politikai hatalom természetéről”, az „a vidéki életéről”, az „érdekes téma az afrikai helyzetéről”, az „arról, hogy mi mindenem megy keresztül egy fiatal lány” kijelentések. Bryan Luckham még egy harmadik lehetőséget is érez ebben a dimenzióban, a „felfedező olvasást”, mely egyszerre meghatározott és nyitott, mint a „kíváncsi vagyok, léteznek-e más bolygók az élőlények”, az „alaposabb tudást szeretni”, a „kíváncsi vagyok, mi az, ami a fiataloknak annyira tetszik ebben a könyvben”. Fontosnak érzem, hogy a meghatározott, az általánosabb célú és a felfedező olvasás nem jelent emelkedő érték-sorrendet, csupán eltérő magatartást, szokásokat. Az általánosabb célú olvasás lehet kevésbé tudatos, mint a meghatározott célú, de nem szűkíti le annyira az olvasmány értelmezési, felhasználási lehetőségeit. A felfedező olvasásban a kíváncsiság és a félműveltség is ötvöződhet a vállalkozó kedvvel, a nyitottsággal, a felfedező út nehézségeinek vállalásával.

Az olvasó és a világ

Az olvasó és a világ viszonya természetesen egyik legfontosabb meghatározója az olvasásnak, az olvasmány kiválasztásától az olvasmány „kibontakozásáig”. Kétféle kísérletet tesz angol kollégánk ennek a viszonylatrendszernek az olvasás folyamatára való alkalmazására. A *személyes-társadalmi* dimenzióban négy fokozatot különböztet meg: 1) Amikor az olvasmány az olvasó belső világához kapcsolódik („gyermekkoromra emlékeztetett”, „hitem erősítése”, „szellemem és lelkem gazdagítása”); 2) Amikor az olvasmány csak önmagunk felszínéhez kapcsolódik („szórakozás”, „élveztem”, „felvidított”, „praktikus ismeret New Yorkról”); 3) Amikor az olvasmány az emberi viszonylatrendszerhez kapcsolódik („emberi és családi kapcsolatokról”, „a szamaritanusokról”, „egy különös asszonyvilág”, „hogyan élték át a repülészerencsétlenséget”); 4) Amikor az olvasás a szélesebb világhoz kapcsolódik („a pénz világot mutatta be”, „szabadunk karaktere”, „a Hálókocsi Társaság tündöklése és bukása”, a „chilei korrupció”).

Bryan Luckham rendszere egybevág egy korábbi elképzelésünkkel, mely szerint az olvasó két irányban lépheti át a „kisvilágot”: befelé és kifelé, azaz személyisége és a „nagyvilág” irányába. Számolni kell a nagyvilágba kilépés és a belső világba belépés látszataival is. Ilyenkor az olvasó — bár a nagyvilágról vagy az emberi lélek mélységéről szóló könyvet választ — tulajdonképpen nem mozdul ki önköréből, a kisvilágból, hanem kényelmesen onnan szemléli (kíváncsiszkodva, szurkolva, de kívülről) az önkörén belüli és kívüli világot.

Részleges és egyetemes olvasás

Bryan Luckhamnek az olvasó és a világ kapcsolatára vonatkozó értelmezése már jóval vitathatóbb. (Egyébként ő maga is annak tartja.) A *partikuláris-univerzális* dimenzió elnevezése Lucien Goldmann és Lukács György gondolatainak összekapcsolására utal. A *részleges* olvasás a goldmanni mikrostrukturákkal (faj, osztály, nemzedék, nem, színhely) jellemezhető („feketék az USA börtöneiben”, „britek más országokban”, „politikusok és bűnüldözők”, „a munkásosztály élete az 1900-as években”, „serdülők traumái”, „családi helyzetek”). Az *egyetemes* olvasás Lukács kategóriáival (interperszonális, történelmi, gazdasági, politikai, technikai) írható le: („egyének egy korrumpált társadalomban”, a „pénz világa”, „francia társadalomtörténet”, „életmód

vidéken”, „Caesar csatái”, „az 1666-os londoni tűzvész”, „Németország tündöklése és bukása”).

Menekülő, elfogadó, ellenkező és alkotó olvasás

A munkavégzést tudatosan vállaló, a valamibe bekapcsolódó aktív és a kikapcsolódó-menekülő-passzív olvasás a magyar olvasáskutatásnak is fontos szempontja. Bryan Luckham az *aktív-passzív* dimenziót egy másikkal, az *elfogadás-elvetés* dimenziójával kombinálja, és így *passzív-menekülő* („szórakozás és élvezet”, „kikapcsolódni a gondokból”), *passzív-elfogadó* (ismeretet szerezni a gyógyszerekről”, „információk az iskolarendszerről”), *aktív-ellenkező* („nem értem, mit esznek ezen a könyvön”, „a befejezéssel nem értek egyet”, „D. H. Lawrence a legunalmasabb író a világon”) *aktív-alkotó* („öszönző, érzelmileg megragadó könyv”, „a könyv megmutatta, hogyan kapcsolódik a múlt a jelenhez”). Ez a kategóriarendszer aligha alkalmazható az elvárásokra, az olvasás eredményének jellemzésére azonban jól használható. A passzív elfogadás esetében különösebb erőfeszítés nélkül jut az olvasó bizonyos információkhoz, értékekhez. Az aktív-alkotó magatartás és viselkedés természetesen nem zárja ki a kritikus beállítódást, de ez alárendelődik az egységnek, az egésznek, amelynek az olvasó a szerzővel együtt társalkotója lesz.

*

Hogy elméleti előfeltevéseink hogyan valósulnak meg, illetve, hogy valóban ezek a legfontosabb szempontok az olvasás „előttje”, „közbenje” és „utánja” vizsgálatához, ezt majd kutatásunk eredményei igazolják vagy cáfolják. Nem takarékoskodtam a példaanyaggal, ugyanis az idézett olvasói megnyilatkozások kivétel nélkül a La Manche csatornán túliak, s ha most írásom olvasója még egyszer átfutja őket, előzetes képet kaphat az *angol olvasóról*. A szembetűnő hasonlóságok mellett a nyilvánvaló különbségek is rögzíthetők, így például az ismeretközlő olvasmányok jóval nagyobb aránya és az eszközjellegű könyvhasználat szélesebb köri elterjedtsége.

Kérdések és válaszok búcsúzáskor

Megcsodálta metrónk tisztaságát, ivott gémeskútból, skót népdalt énekelt citerakísérettel, ellátogatott a táncházba, megnézte a *Harminc éves vagyok* című musicált, magyarul tanult. A Magyar Hajó- és Darugár munkásaival beszélgetett az

angol munkások ideológiai továbbképzéséről és a könyvtárközpontú művelődési centrumról, találkozott politikusokkal, szerkesztőkkel, szociológusokkal, pszichológusokkal, filozófusokkal, pedagógusokkal, közgazdászokkal, népművelőkkel, irodalmárokkal, írókkal, könyvterjesztőkkel, könyvtárosokkal és olvasókkal. Szótár segítségével csaknem félszáz oldalnyi magyar szöveget böngészett át, együtt dolgozott velünk, és végig jól érezte magát nálunk.

Búcsúzáskor megkérdeztük tőle, mi az, ami legjobban meglepte Magyarországon. Ez a válasz kerekedett ki: Magyarország. És konkrétan — kérdeztük. Az időjárás, ugyanis hazájában nagyon ritka, hogy akár két egymást követő napon egyforma idő volna. Az életszínvonal, a sok könyvesbolt, az olvasótáborok, az olvasáskutatás. Ami az olvasáskutatást illeti, elsősorban az, hogy mekkora támogatást kap, hogy milyen fontos a szerepe a továbbképzésben, hogy a magyar könyvtá-

rosok tájékozottak a kutatási eredményekről, hogy a Kulturális Minisztérium milyen nagy szerepet szánt a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak a művelődéskutatásban, hogy milyen gyakran található politikai-társadalmi szerepek az olvasáskutatás mecénásai között. Megkérdeztük, véleménye szerint milyen kutatások hiányoznak. A könyv útjának végigkövetését, az olvasási, *olvasmányközvetítési folyamatok* vizsgálatát javasolta. Úgy véli, érdemes lenne megvizsgálni, kikhez kerül *egy-egy fontosabb könyv*, mit csinálnak vele. Megkérdeztük, mi a véleménye a magyar könyvtárosokról. A legjobb benyomásokat Jászberényben és a miskolci városi hálózatban szerzte. Amit kevesell a magyar könyvtárosok körében (még Jászberényben és Miskolcon is): *a kritika, a vita, a kérdések*. Megígérte, elviszi hírünket, ír rólunk, folytatja velünk *a közös munkát*. És *beszélgetést*.

Kamarás István

Az elmúlt évben, augusztus 22-én ünnepelte a könyvtárostársadalom és az ország Szabó Ervin születésének századik évfordulóját. A nagy forradalmár és könyvtárszervező alakja azóta is foglalkoztatja a kutatást, amely újabb és újabb vonatkozásait tárja fel gazdag munkásságának. Az idén, szeptember 30-án lesz halálának 60. évfordulója — ebből az alkalomból, az élő Szabó Ervinre emlékezve közöljük az alábbi adalékokat életművének teljesebb megismertetéséhez.

Szabó Ervin és Debrecen kapcsolata

A levéltári források és a szakirodalom tanúsága szerint kevés tény utal Szabó Ervin és Debrecen kapcsolatára. Ezek közül is tulajdonképpen csak *egy* dokumentum vált szélesebb — elsősorban könyvtári — körökben ismertté, és pedig: Szabó Ervin tanulmányértékű levele az új városi könyvtár ügyében Debrecen egykori közművelődési tanácsnokához, *Csűrös Ferenchez*. Ezt a levelet ugyanis, még megírásának évében, 1915-ben közölte a *Debreceni Közlöny*.¹ Néhány mondat elhagyásával, „Új városi könyvtár Debrecenben” címmel még ugyanabban az évben átvette ezt a közleményt a Könyvtári Szemle is.² 1959-ben és 1977-ben két gyűjteményes Szabó Ervin-válogatás pedig újraközölte ezt a levélközleményt.³

Évekkel ezelőtt, még „A pályakezdő Szabó Ervin...” című könyvem⁴ anyaggyűjtése közben érdekes összefüggésre bukkantam. Az ungvári római katolikus főgimnáziumnak az 1880-as és 1890-es években kiadott évkönyveiből ugyanis kiderült, hogy Szabó Ervin és Csűrös Ferenc, ez utóbbi az ungvári postafelügyelő fia, osztály- és önképzőköri társak voltak. A két eminens diák közötti szorosabb kapcsolat minden bizonnyal itt, ungvári éveik során alakult ki. Jóllehet a középiskola befejezése után életútjaik szétváltak, az egymás iránti baráti érzelem és érdeklődés még hosszú évekig megmaradt közöttük. Erről tanúskodik Csűrös Ferenc 1905-ben Szabó Ervinhez írt, a szakirodalomban eddig még feltáratlan levele.⁵

Már a levél megszólítása és elköszönő szavai is — „Kedves jó cimborám!... baráti szeretettel ölel Csűrös Feri” — alátámasztják, hogy a gimnáziumi évek alatt szövődő, esetleg még az egyetemi tanulmányok idején is tartott barátságuk szála öt-tíz év múltán sem szakadtak el teljesen. Csűrös levelének előzménye egyébként egy neki írt, valószínűleg ugyanaznap papírra vetett Szabó Ervin-levél volt, amely, sajnos, nem

áll rendelkezésünkre,⁶ tartalmára csak következtetni tudunk. Szabó Ervin Debrecenben átutaztában találkozni szeretett volna régi barátjával az állomáson. Csűrös a levelet későn kapta kézhez, így a találkozás elmaradt. „Pedig — írja Csűrös is — igazán nagyon szerettem volna veled találkozni. A tavasszal fenn voltam... Pesten, de nem tudtam rád akadni.”

Szabó Ervin valószínűleg ekkor állt legközelebb ahhoz, hogy egyáltalán Debrecenbe látogasson. Nincs adatunk ugyanis arra, hogy Csűrös ugyancsak e levélben olvasható meghívásának valaha is eleget tett volna: „Ha valamikor erre utazol, írd meg korábban, és nagyobb időt szánj Debrecennek. Igaz szeretettel látlak vendégül... Remélem, az elszalasztott alkalom hamarosan visszatérül.”

Csűrös Ferenc Szabó Ervinhez fűződő kapcsolatára jellemző legfontosabb utalás a levél következő mondata: „Küzdelmeteket különben éber figyelemmel kísérem, a te dolgodat meg éppen nagy érdeklődéssel olvastam a XX. Században.” A Társadalomtudományi Társaság és a Huszadik Század törekvéseivel szimpatizáló, de végeredményben polgári liberálisnak indult és megmaradt Csűrös „éber” érdeklődése kiterjedt Szabó Ervin könyvtárpolitikai tevékenységére és harcaira is, különösen akkor, amikor 1915-ben kinevezték Debrecen közművelődési tanácsnokává. A Szabó Ervin és Debrecen kapcsolatát reprezentáló másik, írásunk elején említett 1915-ös Szabó Ervin-levél éppen ezzel a háttérrel érthető meg.

Mielőtt ennek a levélnek az előzményeivel és lényegesebb megállapításaival megismerkednénk, elmondjuk Csűrös Ferencről, hogy magyar-latin szakos egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A legelső Eötvös-kollégisták közé tartozott, 1899-ben doktorált. Előbb helyettes, majd 1901-től rendes tanára lett a debreceni református főgimnáziumnak. Egyetemi hallgató és tanár korában több európai országban — Olaszországban, Ausztriában, Németországban, Franciaországban és Svájcban — tett hosszabb-rövidebb utazásokat. Mint már említettük, 1915-től nyugdíjazásának évéig, 1935-ig Debrecen közművelődési tanácsnoka volt. A kiemelkedő tehetségű Csűrös Ferenc több évtizeden keresztül igen aktív és sokoldalú tudományos, pedagógiai, közművelődési, közigazgatási, társadalmi stb. tevékenységet folytatott Debrecenben.⁷ Fontos, országos szempontból is figyelemre méltó kulturális és szociális intézmények, helyi művelődéspolitikai reformok, szellemi újítások fűződnek nevéhez.⁸ Az utókor talán méltatlanul feledkezett meg róla és alkotásairól. Pedig a vidéki tudományos, kulturális és művelődéspolitikai életnek olyan jeles személyisége volt ő, aki — bár nem tudta kivonni magát a kor uralkodó konzervatív-nacionalista ideológiájának befolyása alól — az 1919-es és 1920-as ellenforradalmi fordulat utáni korszakba sok mindent átmentett a századeleji protestáns polgári liberalizmus pozitív, demokratikus, építő szelleméből. Ebben bizonyos része lehetett Szabó Ervinhez fűződő kapcsolatának is.

Még alig száradt meg a tinta közművelődési tanácsnoki kinevezésén, Csűrös Ferenc a városi tanács számára előterjesztést készített egy új debreceni városi könyvtár létesítése ügyében. Ezt a kitűnő, nemzeti és európai szintű gondolkodásra valló előterjesztést kinyomtatták a Debreceni Közöny 1915. július 10-i számában, s így az eljuttatott az érdekelt szakemberekhez is. Csűrös „A városi könyvtár” címmel megjelent előterjesztése — méltán — országos érdeklődést váltott ki könyvtári körökben. Különösen annak bevezető, elvi indoklást tartalmazó részében találunk valóban figyelemre méltó, korszerű könyvtárpolitikai, illetve művelődéspolitikai gondolatokat. Ezek pedig elsősorban éppen „a főváros nagyszerűen berendezett könyvtárának” példáját idézik, s nem egy vonatkozásban Szabó Ervin befolyását tükrözik. Így például az a gondolat, hogy „a városi könyvtár holt tőke marad mindaddig, míg valami úton-módon a közhasználat számára hozzáférhetővé nem tesszük... A városi könyvtárnak elsősorban a város tisztviselőinek önművelődését kell szolgálnia... Az önképzés legjobb eszköze a könyv... a városi könyvtárnak főleg közigazgatási és társadalomtudományi szakmunkákat és folyóiratokat kell tartalmaznia”.

Csűrös jó művelődéspolitikai érzékkel ismerte fel a debreceni sajátosságokat, és alkalmazta Szabó Ervin gondolatait a fővárosétól eltérő helyi viszonyokra: „Mivel DEBRECEN városi könyvtáráról van szó, nem pedig általánosságban városi könyvtárról, nagyon természetesen a debreceni viszonyokat kell vizsgálat alá vennünk... Van... Debrecen lakosságának egy rétege, mely nincsen ellátva az önművelődés eszközeivel. Értem a debreceni gazdaközöniséget. Nagyon csodálom, de tényleg így áll a dolog, hogy Debrecen törzslakosságának továbbművelésével eddigelé senki sem törődött. Pedig ez a kérdés végtelenül fontos... végtelen nagyfontosságú, szinte nemzeti létkérdés, hogy az ország földje termelőképességének minél magasabb fokán álljon... világos, hogy a föld megmunkálásával foglalkozó, gazdaosztálynak nem kevésbé jelentős tényezőnek kell lennie a nemzetet alkotó osztályok rétegződésében. A föld helyes, gazdaságos megmunkálása ma már egész tudomány. A patriarkális művelési módok ideje lejárt. A nagy világverseny a mi gazdáinkat is rászorítja, hogy igazodjanak

a modern gazdasági eljárásmodokhoz, mert különben lemaradnak a versenyben, s ezt az egész nemzet megsínyli. A debreceni gazdaközösségnek is meg kell ismerkednie ezekkel, hogy a debreceni föld meghozhassa azt a hozadékot, amit megteremnie mulhatatlanul szükséges egyetemes nemzeti érdekből... Ennek az önművelődésnek eszközeit találná meg a debreceni gazdaközösség abban az esetben, ha a városi könyvtárat szolgálatába állítanók.”

Szabó Ervin 1915. december 10-én kelt és a Debreceni Közlöny 1915. december 26-i számában megjelent „nyílt” levelében⁹ mindenekelőtt elismeréssel válaszolt Csűrös Ferenc barátjának előterjesztésére, „amelyben a debreceni városi könyvtár létesítését kezdeményezted, tudással és érzéssel szerencsésen koncipiálván meg a városok közigazgatási és gazdasági szükségleteinek legjobban megfelelő könyvtártípust... A könyvtár meglesz... s ezen a nyomon haladva, jó is lesz.” Ugyanakkor inkább kollégialis jótanács, mint kritika formájában korrigálta Csűrös egy-két megállapítását, és az annyira jellemző szabóervini tudományos alaposággal mutatott rá Debrecen példáján keresztül a modern könyvtárpolitika korszerű követelményeire.

Csűrösnek arra a megállapítására, hogy a közigazgatási tisztviselők és a gazdaközösség kivételével Debrecen népességének minden rétege el van látva olvasólehetőségekkel (kollégiumi nagykönyvtár, egyetemi szemináriumi könyvtárak, iskolai könyvtárak, kereskedelmi és iparkamarai szakkönyvtár), tehát „ebben az irányban pótolni való nincsen”, Szabó Ervin önkritikusan reagál éppen a Fővárosi Könyvtár tizenkét éves fejlődésének tapasztalataival: „Hát mi is azt hittük itt Budapesten, úgy tizenkét esztendeje, hogy ha megcsináljuk a Fővárosi Könyvtárt, akkor a városnak egyéb föladata a könyvtárügy terén majd nincsen. Az is közigazgatási, szociálpolitikai és közgazdasági könyvtárnak szerveződött és így hittük jönnek... Ma már másképp tudjuk.”

A következőkben Szabó Ervin statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy „Debrecenben, ebben a pompásan lendülő, gazdaságilag és szellemileg oly erővel előretörő városban” is mindenekelőtt két dologra van szükség a valóban modern és korszerű könyvtárpolitika folytatásához. „Az első: a meglévő erők racionális, gazdaságos megszerzése, okos összeegyeztetése, célszerű megosztása — *kooperáció és centralizáció*; a másik: ... a modern városi népesség szükségleteivel, lelkével és szellemével számoló új könyvtártípus — *a nyilvános könyvtár, a public library, az Öffentliche Bibliothek*. Ami nem egyenlő a népkönyvtárral.” Debrecenben ugyanis mintegy negyedmillió kötetre évenként mindössze 45—50 000 kölcsönzés jutott az 1910-es évek elején. Ezt a városra nem túlságosan hízgelő adatot Szabó Ervin még további, nemzetközi összehasonlító adatokkal toldja meg. „A régi főiskolájáról híres, sok iskolával, egylettel és egyéb kultúrintézménnyel bővelkedő városban egy-egy polgárra évenként átlag csak 1/2 kölcsönzés esik... Milyen pazarlás heverő kultúrmezőkkel! Angol és német nagy- és középvárosokban ma ott tartanak, hogy a városban levő könyvtárat évenként átlag háromszor, négyszer, ötször forgatják meg... például... Lübeckben *[a század elején akkora város volt körülbelül, mint Debrecen — S. P.]* a nyilvános könyvtár 14 000 kötetével már 1909-ben 120 000 kölcsönzést ért el, kötetenként átlag 8—9-et, 16—18-szor annyit, mint Debrecenben. Mi ennek az oka? Bizonyára az alacsonyabb átlagos műveltség is. De minden bizonytalannal nem utoljára az is, hogy az a negyedmillió kötet nem kevesebb, mint 44 helyen van szétszórva.” Az ilyen szétaprózott könyvtári szervezet mellett nemcsak a föld, hanem a szellem termelőképességének óriási lehetőségei is évről évre elpusztulnak. A patriarkális művelési módok ideje — figyelmezteti Szabó Ervin debreceni barátját — lejárt a könyvtárügy terén is.

A levél befejező része valóságos tervet vázol fel a debreceni könyvtárügy korszerűsítésére, éppen a híres debreceni Dienes-család egyik kiemelkedő leszármazottjára, Dienes Lászlóra való hivatkozással, aki egyébként Szabó Ervin tanítványa és harcostársaként „Centralizáció a könyvtárügy terén” című írásában hívta fel magára először a könyvtári szakkörök figyelmét.¹⁰ Az önálló életre képtelen külön kis könyvtárakat egyesíteni kell, mert szörnyű pazarlás ezek külön kezelése, helyisége, finanszírozása stb. Közös katalógust kell készíteni egész Debrecen számára, gondos munkamegosztást kell megállapítani az életképes, önálló könyvtárak között. A városi könyvtárnak legyen megfelelő szerve, és ez valóban szellemi központja is legyen a város művelődési törekvéseinek. A centralizációval és kooperációval azonban még nem merülnek ki a debreceni könyvtárügy jövőbeli feladatai. Szabó Ervin a másik feladatra is figyelmeztet: hozzá kell kezdeni a debreceni városi nyilvános könyvtár (mai kifejezéssel közművelődési könyvtár) létrehozásához is. Mert a modern városokban mindenütt parancsoló szükségesség az „Einheitsbibliothek”, az az új típusú könyvtár, amely a városi népesség *minden* rétegét és valamennyinek *mindennemű* olvasószerkesztését kielégíti. Debrecen könyvtárai mai kereteik között a népességnek csak egy-egy rétegét szolgálják. Nem szabad tehát azt hinni, hogy a városi könyvtár megszerzésével a város könyvtári feladatai teljesedtek.

Szabó Ervin szép levélzáró sorai szinte mottóul is szolgálhatnak a modern debreceni kultúra fejlődéséhez: „Nem is tehetek mást, mint hogy variáljam, amit oly helyesen mondasz a debreceni földről és gazdákról: hogy a debreceni kultúra ne maradjon le a versenyben, a debreceni közönségnek is meg kell ismerkednie ezekkel a modern könyvtárpolitikai elvekkel, hogy a debreceni könyvtárügy is »meghozhassa azt a hozadékot, amit megteremnie mulhatatlanul szükséges egyetemes nemzeti érdekből«. Ami áll a földre, áll a fejek megművelésére is. Jó és kemény munkát kívánok ehhez is. Hogy elvégzitek, biztosan tudom.”

Talán nem tévedünk, ha összegezésként megállapítjuk, hogy a Szabó Ervin és Csűrös Ferenc öszinte barátságából fakadó egykori debreceni dokumentumokból nemcsak a kortársak tanulhattak. Mai szocialista művelődés- és könyvtárpolitikánk szempontjából is több értékes, időtálló gondolatot találhatunk bennük.

Sóós Pál

J E G Y Z E T E K

1. Debreceni Közlöny 1915. december 26.
2. Könyvtári Szemle 1915. 3. évf. 188—190. old.
3. Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai. Szerk.: Tiszay Andor Bp. 1959. 175—179. old.; Szabó Ervin: Hol az igazság!? Szerk. Remete László Bp. 1977. 524—527. old.
4. Sóós Pál: A pályakezdő Szabó Ervin politikai és kulturális törekvései Akad. K. 1977. 241. old.
5. A Párttörténeti Intézet Archivuma 729. fond 55. 6. e. 23. lap.
6. Csűrös Ferenc hagyatékából esetleg még előkerülhet ez a Szabó E. levél.
7. Sok irodalom- és művelődéstörténeti, nyelvészeti és pedagógiai tanulmánya, cikke, könyvismeretése jelent meg. Fontosabb munkái (A magyar irodalmi és köznyelv, A debreceni városi nyomda története, Debrecen közművelődési feladatai a háború után stb.) ma is érdeklődésre tarthatnak számat. Részt vett az országos tanügyi mozgalmakban, több tanáregyesület vezetőségi tagja volt, múzeumi, népjóléti, egészségügyi bizottságok elnöki tisztét is ellátta.
8. Az ő működési idejére esik a városi könyvtár és képtár létesítése, a városi levéltár rendezése, a népház, a családotthon, a hatósági munkaközvetítő megszervezése stb.
9. A levél eredeti, teljes terjedelmében ismét meg fog jelenni a Szabó Ervin levelezése c. gyűjtemény 2. kötetében. Szerk. Litván György és Szűcs László 1. köt. Bp. Kossuth K. 1977. 695 old.
10. *Dienes László*: Centralizáció a könyvtárügy terén. = Népművelés 1911. 2. sz.

Szabó Ervin és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság

Szabó Ervinről, születésének századik évfordulóján könyvek, cikkek, bibliográfiák emlékeztek meg. A könyvtárosok számára különösen hasznos a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában 1977-ben megjelent „Szabó Ervin bibliográfia” (ismertetését ld. a Könyvtáros 1977/10. számában), mely „lehető teljességgel tartalmazza mindazon kutatási eredményeket, amelyek eddig különböző kiadványok sokaságában voltak szétszórva”. Valóban, nagyon nehéz bármit is hozzátenni a bibliográfiához. Mégis szeretném néhány olyan adattal kiegészíteni, melyre a bibliográfia készítőinek figyelme nem terjedt ki. Teszem ezt azért, mert hiszem, hogy Szabó Ervin életművének kutatói minden adatnak hasznát veszik.

A bibliográfia nem vette fel Szabó Ervinnek 1914-ben a lipcsei IV. nemzetközi népművelési kongresszusra készített referátumát, melyről *Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében* c., 1968-ban kiadott könyvemben beszámoltam. Ezt szeretném még kiegészíteni a *Magyar Gyermektanulmányi Társaság* lapjában, a *Gyermek* c. folyóiratban (1914-es és 1917-es évfolyam) található közleményekkel, melyeket — tudomásom szerint — a szakirodalom eddig nem említett.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1914. május 29-én levélben fordult Szabó Ervinhez, hogy az abban az évben Lipcsében sorra kerülő IV. nemzetközi népművelési kongresszuson előadást tartson. A levél szövege:

„Nagyságos Szabó Ervin dr. Szföv. főkönyvtáros úrnak Budapest.

A folyó évi szeptember 25—29. napjain Leipzigben tartandó IV. nemzetközi népművelési és népművelési kongresszus magyarországi előkészítő bizottsága határozatából, tisztelettel kérjük, hogy a kongresszuson a következő tételről:

Az ifjúsági könyvtárak szervezete és működése Magyarországon (I. Szakosztály A könyv és az ifjúság)

előadást tartani szíveskedjék.

Tisztelettel kérjük, hogy amennyiben a tétel kidolgozását elvállalná, szíveskedjék erről bennünket haladéktalanul értesíteni.

Tájékoztatásul kötelességünknek tartjuk tisztelettel tudatni, hogy az előadás elfogadására nézve az elhatározást a kongresszus leipzigzi nemzetközi bizottságának elnöksége magának tartotta fenn.

A leipzigzi kongresszus ügyét szíves jóindulatába ajánlva, kiváló tisztelettel várjuk

Budapesten, 1914. május 29.

Teleki Sándor gróf
a Magyar Gyermektanulmányi Társaság
elnöke."

Az aláírók között szerepel még Náray Szabó Sándor, a lipcsei kongresszus magyarországi végrehajtó bizottságának elnöke és Nagy László, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság ügyvezető elnöke.

A Gyermektanulmányi Társaság Lapja, a „*Gyermek*” 1914. évi 6. száma mellékletben közli a kongresszus munkatervét, melyben a „tanácskozások főtárgyául a 12—18 éves ifjúság (fiúk és lányok) továbbnevelése és továbbképzése ügyét tűzték ki... A kongresszus egy együttes ülésben és hat külön szakosztályban fog foglalkozni a serdülő korú ifjúság nevelése és továbbművelése kérdéseivel”.

A szakosztály munkatervéből:

„I. szakosztály: A könyv és az ifjúság.

A könyvnek az ifjúság és az egész nép műveltségére való hatása manapság már olyan nagy, hogy okvetlenül szükségesnek mutatkozik az eddiginél alaposabb és behatóbb tájékozódást szereznünk különösen az ifjúság könyv olvasási szükségletei és kívánságai felől, és gondoskodnunk kell e szükségletek okszerű kielégítéséről.

A szakosztály nemzetközi megvitatás alapján óhajtja eldönteni, hogy mi különbség van a saját és kölcsönként könyv hatása között? Kell-e külön ifjúsági könyvtárak szervezéséről gondoskodnunk, vagy a nyilvános és egyetemes könyvtárak keretében is kielégíthetők-e az ifjúság szükségletei? Rábízható-e az ifjúságra magára a könyvek megválasztása, avagy szükséges-e jó tanácsokkal irányítani az olvasni szerető ifjúságot? Mi módon kelthető fel s állandósítható az ifjúságban az olvasás gyönyörűsége és műélvezete?...”

A kongresszus szervezeti szabályai szerint az előadók kötelesek voltak elfogadott előadásuk tartalmi kivonatát s esetleges javaslataikat 1914. június 10-ig a kongresszus lipcsei főtítkárának megküldeni.

Szabó Ervin a megbízást minden bizonnyal elfogadta.

„A kongresszus magyar előadói” című részben találunk is ezzel kapcsolatos adatot:

„A leipzigzi központi elnökség eddig a következő magyar előadásokat fogadta el:

... 2. Szabó Ervin dr. Budapest székesfővárosi főkönyvtárosét *Az ifjúsági könyvtárak szervezete és működéséről*.”

Szabó Ervin az előadásvázlatot el is készítette. Az előadástervezet kéziratot anyagát a könyvtár „Jugendbibliothek” feliratú dossziéjában őrzi.

Hadd álljon itt belőle néhány részlet:

„... Az ifjúsági könyvtárak terén tervszerű munkával csupán Budapesten, és ott is csak a legutóbbi időben találkozunk. 1910-ben készült el az első tervzet a főváros könyvtárának nyilvános könyvtárrá leendő átalakításáról, s a munkaprogram egyik legfontosabb pontja az ifjúságnak könyvekkel való ellátása volt.

... Előfeltétel volna természetesen a kellő számmal és a célnak megfelelően elosztott nyilvános könyvtárak s azok fiókjai az ifjúság számára összeállított könyvanyaggal, lehetőleg külön helyiséggel, mely berendezésével az ifjúság igényeihez alkalmazkodik, s az olvasókedvet még inkább fokozza s lehetőleg erre alkalmas személyeztetel.”

Referátumában pontokba foglalva egyebek között az alábbiakat olvashatjuk:

„I. Az elérendő cél, hogy az ifjúság szabad elhatározásából maga keresse fel a könyvtárat.

Ez okból

II. Az ifjúság könyvvel való ellátása a modern nyilvános könyvtáraknál jobb kezekben van, mint az iskolai, intézeti vagy más ifjúsági könyvtárakban.

III. Könyvtár és iskola sikeres együttműködésének kell fokoznia az ifjúsági könyvfogyasztást, amelyet az érdeklődés számos bevált eszközeivel a könyvtár használatára való oktatással iskola és könyvtár együtt érhet csak el...” stb.

Szabó Ervinnek a Magyar Gyermektanulmányi Társasághoz fűződő kapcsolatát bizonyítja az is, hogy szerepel a bizottság tagjainak névsorában.

A Társaság ülésein Szabó Ervin feltehetőleg többször is részt vett. A *Gyermek* 1917. évf. 125. oldalán például ezeket olvashatjuk:

A Társaság február 10-én

„... nyilvános értekezletet tartott Budapesten, amelyen Nógrády László dr. az ifjúsági irodalomról tartott előadást. ... az előadást megbeszélés követte.”

A felszólalók között szerepel Szabó Ervin is: „Szabó Ervin, a Fővárosi Könyvtár igazgatója az előadásnak az ifjúsági könyvtárakról szóló részét egészítette ki tapasztalataiból merített néhány fontos adattal. A Fővárosi Könyvtár egyik legnagyobb ifjúsági könyvterjesztő. 4 fiókkönyvtára van, és átlag százezer könyvet forgat évente. Az ifjúságnak tehát módjában áll az olvasás, mégis azt látjuk, hogy az olvasóközönség száma évről évre alig emelkedik. Más európai államban 20–30-szor többet olvas az ifjúság. Ennek egyik oka az, hogy igazán jó könyv nálunk kevés van, ami van, azt hamar elolvassák. Másik oka, hogy új könyvek megszerzése igen nagy nehézségbe ütközik drágaságuk miatt. Az ifjúsági könyvtárak felállításának leghelyesebb módja, ha azok a nyilvános könyvtárakkal kapcsolatosak.”

Szabó Ervin könyvtárszervezői munkássága során élete végéig nagy figyelmet szentelt a főváros tanulóifjúságának könyvtári ellátására. Halálának hatvanadik évfordulójára emlékezve ezekről a tényekről sem szabad elfeledkezünk.

Bikácsi Lászlóné

Olvastuk...

... a *Buch und Bibliothek* 1977. évi 11–12. számában közölt ismertetést, amely az NSZK-beli Oberhausen város 60 000 lakosú Osterfeld városrészében létrehozott „Stadtteil — Gesamtschulbibliothek”-et mutatja be. (Ez egy 9 osztályos általános iskola könyvtára — a városrészt is ellátó könyvtári feladatokkal.)

Az „Egy példa, amely iskolát teremthet” alcímet viselő cikk szerint az 1977-ben megnyílt könyvtár az első kísérlet az NSZK-ban arra, hogy közösen tartssanak fenn egy nyilvános és egy iskolai könyvtárat a városrész lakosságának és tanulóinak könyvtári ellátására. Az iskolába telepített könyvtár földszinti és alagsori részből áll, 730—730 négyzetméter alapterülettel. A földszint szolgál a felső tagozat tanulói és a lakosság számára, 30 000 kötetes állományal. Itt található a könyvtárosi munkahelyek is.

Az alagsori szinten találjuk az alsó tagozatos tanulók 15 000 kötetes könyvtárát és az iskolai, valamint közművelődési célokat egyaránt szolgáló eszközközpontot lemezzátszókkal, magnókkal, 8 hallgatóhellyel, ugyanennyi csatornával, ezenkívül 10 hallgatófülkével, 18 tv-fülkével; ezt a részt a közeljövőben diasorozatokkal, hangkazettákkal és 8 mm-es szuper filmkazettákkal is ellátják.

A két szintre összesen 110 olvasóhelyet telepítettek.

... a Művelődésügyi Közlöny július 5-i számában a kulturális miniszter 107/1978. (M. K. 13.) KM számú utasítását „a könyvkiadással összefüggő egyes munkálatok díjazásáról” szóló 149/1970. (M. K. 19—20.) MM számú utasítás módosításáról”. A hosszú nevű rendelkezés egyebek között a lektorálás, névmutató-készítés, kézirat-előkészítés, -összeolvasás, korrektúra-készítés és gépelés díjazásáról szól, tehát olyan munkák honorálásáról, amelyek a könyvtárak publikációs tevékenységében is előfordulnak. Mivel az utasítás szövege egy oldalt sem tesz ki, minden érdekelt könyvtár megteheti, hogy annyi másolatot készít a könyvtárak számára, amennyi szükséges. Eddig ugyanis munkatársaik többnyire hozzánk fordultak az ilyen ügyekben, mi pedig tovább küldtük őket valamelyik kiadóhoz, ahol ismerőseink, barátaink jószívűségéből esetleg helyes útbárgazítást kaptak.

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Tudomány és humanizmus

DR. BABITS ANTAL orvos, akadémikus

Szeretem a könyveket. Nem tudnám az életemet elképzelni könyvek, írások és a bennük rejlő érzelmi hatások nélkül. Amikor olvasni megtanultam, egy gyermek naivitásával meséket gyűjtöttem és megkíséréltem önmagamból kilépve az írogatást is.

Ötödik osztályos elemista voltam, amikor először láttam a nevemet nyomtatott betűkkel leírva. Úgy történt, hogy jó szüleim, bár nagyon egyszerű falusi emberek voltak, az olvasásban elmerülő gyermeküknek megrendelték Pósa Lajos: „Az Én Újságom” című gyermeklapját. Nagyon boldog voltam az újsággal, és barátkozni akartam a szerkesztőjével. Levelet írtam Pósa bácsinak, és panaszkodtam, hogy a húgomnak először vágták le rövidre addig hosszú haját. Megsíratta. Ezt az eseményt szántam világgá kürtölni. És választ kaptam a szerkesztői üzenetek között — így: „Szil-szál, aranyos kis hajszál, kis húgodnak hajából ide is elszáll; képelem, hogy sírt Annuska, amikor megfosztották istenadta ékességétől stb.” Határtalanul büszke voltam ezekre a sorokra.

A falumban nem volt könyvtár. A mi tiszta szobánkban birtokoltam egy ún.

„etazser”-t, amelyen az én kedvelt könyveim álltak. A faluban nem volt divat az olvasás. Bár az evangélikus lelkész még bökkverseket is írt: „De messze van ide Jutas, miért nem lettem vasutas” stb. Nála sokkal irodalmibban élt Horocz nevű plébánosunk, akinek megjelent egy kb. 10 oldalas vallásos novellája. Egy különlenyomat a birtokomban is volt sokáig. Az orvos, az intéző, a patikus, a jegyző, az erdész tudtommal csak vadásztak olvasás helyett.

12 éves koromban, 1914 szeptemberében a győri Szent Benedek-rendi Főgimnázium második osztályba járó tanulója lettem. Az első világháború harcai, csatái rendkívüli módon izgatták gyermek-fantáziámat. Golyóhüvelyeket gyűjtöttem, háborúsdit játszottunk Fiuméből kitelepített olasz gyerekekkel.

Négy testvérbátyám a Monarchia különböző frontjain harcolt. Én pedig sokszor a harcterre szökés gondolatával is foglalkozva, határtalan hazafias lelkesedéssel izgultam, és nemritkán zokogva sírtam egy-egy harctéri kudarcról szóló hír elolvasása után. Az iskolában egyik nap magyar nyelvtanórán feladatunk volt levelet írni a harcoló hozzátartozókhöz. A következő órán tanárom az osztályom tagjainak felolvasta a dolgozatnak szánt leveletem. Nagyon örültem a dicséretnek, a kitűnő osztályzatnak és elhatároztam, hogy írni és verselni fogok. Minden játékot félretéve makacsul verseket kezdtem olvasni a gimnázium könyvtárában. Mind szebbnek és kedvesebbnek éreztem Tompa Mihály, Petőfi Sándor, Arany János verseit.

Két évvel később már rímeket faragtam, és játszani kezdtem a szavakkal és a gondolatokkal. Több versecskét írtam az édesanyámról, a falumról, virágokról, felhőkről. Tele volt a lelkem szentimentalizmussal. Azután váratlan öröm ért. A „Zászlónk” című ifjúsági folyóiratban megjelent egy versem. A címe „A hangya” volt. Benne a parányi hangva életerejét, kitartását, bátorságát dicsértem, majd azzal fejeztem be, hogy ha engem a hangyák megpróbáltatásaihoz hasonlók érnének: „miként rognék össze kinzóm tenverén én, — a teremtés koronája, én”.

Oriássá növekedett a kitartásban való hitem, szorgalmam. Rádöbentem, hogy nekem nem lehet elég a klasszikus írók egy-egy regényének, versének az iskola által megkövetelt kötelező elolvasása és tartalmi összefoglalása. Mindent és min-

dig olvasni akartam. Útmutatás nélkül bolyongani kezdtem a szépirodalmi könyvek sűrűjében. Csokonait, Eötvös Józsefet, Petőfi Sándort, Arany Jánost, Vörösmarty Mihályt követték May Károly, Verne Gyula izgalmas, kalandos története, Jókai Mór romantikus regényei. Nagyon szívesen olvastam Gárdonyi Géza, Sienkiewicz, Fazekas Mihály, Madách Imre, Mikszáth Kálmán műveit. Kötelezően, de gyönyörűséggel olvastam Pázmány Péter vitairatait, prédikációgyűjteményét. Szóval mindent olvastam, amire időmből telett, egy 14—17 éves ifjú végtelen szomjúságával és szorgalmával.

A győri bencés főgimnázium könyvtára zsúfoltságában is nagyszerű volt. Gondolom, most sokkal gazdagabb. Sokat olvastam a helyszínen, ahol egy fiatal civilkönyvtáros adott, ha kértem, és kínált, ha nem tudtam, mit kérjek. Szerelmese volt a könyveknek, talán azért, mert beszédhibás volt, amit folyton restellt még előttem, a diák előtt is.

Az irodalommal való több éves kacérkodásom a háború végén mind nehezebbé váló életkörülményeim miatt nagyon lecsökkent. A gimnáziumi tanulásom a VII. osztály után egy évre megszakadt. Szüleimnek az én munkámra is szükségük volt, majd 20 éves koromban érettségiztem.

Orvosi pályaválasztásom után az életfeltételeim megváltoztak. A fővárost először látva, és itt élve magányossá váltam, irodalmi érdeklődésem is beszűkült. Rendkívül zavart a főváros adta új és idegen környezet, s gondolataimmal birkózva a Gellérthegy fűvel borított oldalain bolyongtam néha órák hosszat...

A második világháborúban tűz martalékká lettek az ifjúkorom versecskéinek helyét adó füzetek, naplójegyzeteim, kb. 3000 orvosi, természettudományi és szépirodalmi könyvem.

Újjal kellett pótolni elpusztult otthonunkat, a munkahelyemet, összegyűjteni a szétszéledt munkatársakat.

Egy jóbarát, aki többször látta értékes könyvtáramat, a felszabadulás után pár hónap múlva megajándékozott Bethe-Bergman 23 kötetből álló Pathofiziológia c. munkájával. Ezzel megvetette alapját új könyvtáramnak. Újból meg kellett szereznem az orvostudomány alapszak-könyveit, a hazai szépirodalom legfontosabb műveit. Íróbarátaim: Szabó Lőrinc, Németh László, Devecseri Gábor, Kolozsvári Grandpierre Emil, Majtényi Erik, Erdei Ferenc stb. dedikált műveikkel szereztek örömet, és segítettek visszaállítani régi otthonom kedvelt könyvtárát.

A szépirodalmi művek olvasására mind kevesebb időm jutott. Egy-egy novella vagy kisregény elolvasása mellett, amelyre a feleségem felhívta a figyelmemet, a természettudományok és a filozófiai mű-

vek kötötték le figyelmemet. Erre szükségem is volt, hogy munkatársaim vezetőjeként minden új jelenségről, ismeretről fogalmam vagy részletes tudomásom legyen. A „könyvtári” könyvek számomra az egyetemen és az Akadémiai Könyvtárban találhatók, ott is csak ritkán, egy-egy órát tölthetek böngészéssel.

Az orvosegyetem könyvtára 1940-ben épült ki az Üllői út 26. sz. alatti központi épületben modern szak- és természettudományi könyvtárrá. A felújítás Balogh Ernő professzor nevéhez fűződik. Jelenleg jól katalogizált, szakkönyvtárossal rendelkező könyvtár. A kért cikkeket pillanatok alatt rendelkezésünkre bocsátják. Ha leülök valamelyik könyvtári asztalhoz a lámpa alá, úgy érzem, hogy a természettudományokhoz való kapcsolatom nem csupán külsőséges, hanem dialektikus gondolkodásra készítető, változatos és örömtől okozó, pihentető tevékenység.

Ilyenkor elmélkedni kényyszerülök arról, hogy a tudomány milyen hatalmasra tette az embert. Kicsi lett számára a föld. Le akarja győzni a környező természetet; akkora nyomást akar gyakorolni a földi létre, hogy a földtől képes legyen elszakadni. Amint azt a repülőgép vagy űrállomás teszi a nehézségi erővel szemben.

Veszélybe került a szűz, érintetlen természet. Emberiesedni kezd, mert át meg át van szöve mesterkedéseinkkel. Az utolsó két évezredben folyamatosan megismertük és egyúttal durván már be is rendeztük a világot.

Napról napra többet ismerünk meg az anyag, az élő világ és a saját szellemi tevékenységünk mechanizmusának titkaiból. Marx Feuerbachról írott téziseiben már bejelenti, hogy ezentúl éppen annyira átalakítunk, mint amennyire magyarázunk.

Bizonyára minden pillanatban új nehézségekkel kerülünk szembe. Az anyag meghódítása nem könnyű feladat, mer: az anyag nemcsak passzív, hanem lázadó, és nem marad tunya; sokszor megtámadja a nyugalomát és a mélységekben rejlő titkait kutató embert. Ezek miatt sok bizonytalanság, gond és harc az osztályrésztünk. Sőt, semmi sem mutatja, hogy ez a küzdelem belátható időn belül véget ér. A természettudósok, a filozófusok és a politikusok úgy vélik, hogy az ember végül is képes lesz teljesen birtokba venni a földet, sőt talán a végtelennek tűnő világot is. Én E. Mounierrel együtt úgy vélem, hogy ez a küzdelem egyesek optimizmusa, mások pesszimizmusa ellenére sok-sok kudarc közepette is a saját útját járja. Ebben a küzdelemben nagyságának megingathatatlanságában bízva véli megtalálni az ember — gondolom — a soha meg nem valósuló kielégülést. Erre szük-

sége is van. Újabbban, amikor könyvekkel megrakott polcok előtt megállok, mindig az jár eszemben, hogy a ma világának társadalmi, valamint természettudományi fejlődésében egészen nyilvánvalóan a tudományos technika minőségi és mennyiségi fejlődése uralkodik.

El kell gondolkoznunk azon is, vajon milyenek azok a kapcsolatok, amelyek a természettudományt és az emberi élet legszebb ékkövét, a humanizmust keretbe foglalják. Azt életünkben már tapasztalhattuk, hogy a tudomány pusztító erő is lehet. Nagy kérdés, vajon képes lesz-e az elveszetteket pótolni vagy helyettesíteni? Az emberek, akik gondolatban ezzel foglalkoznak, azt hiszik, hogy igen. Sokak szerint a tudomány nemcsak pusztító, hanem a helyreállításban előbbre vivő tényező is lesz. Mégis úgy látom: a civilizáció válságai, a gépesítés fokozódása, a hagyományos és az atomfegyverek felhalmozódása; mindaz, amit a tudományos technika ad folyamatosan az ember kezébe önmaga ellen, más távlatokat sugalmaz és mutat.

Sokszor elgondolkozom azon, vajon a tudománynak szerepe lehet-e abban, hogy mindig több és több elembertelenedéssel találkozunk. Véletlen műve-e a tudománynak ez a végzetes szerepe, vagy ez lenne az igazi természete, amelyet addig még nem ismertünk eléggé?

Mindez vádszerűen hangzik, és e vád ellen a tudósok nyilván tiltakoznak. A filozófusok is, akik elfogadják az evolúció ismert tényezőit, a tiltakozók nézeteit ismerik helyesnek, és az ember felszabadulásának eszközét látják a tudományban.

A humanizmust nem lehet a tudományon kívül vagy esetleg a tudomány ellen felhasználni. A tudomány természeténél fogva jótéteménye az emberiségnek és döntő tényezője a civilizációnak. Lényegében egységge alakul magával a haladással; eszméjének jelentőségét hangsúlyozzák a humanizmus védői is.

Frédéric Joliot Curie a második világháború után Budapesten járva, előadásában nagyon világosan válaszolta meg a kérdést: a tudomány ártatlan az embert körülvevő bajokban, jöllehet ezzel vádolják. A bajokért nem a tudomány, hanem a társadalom felelős; főleg azok a társadalmak, amelyeket a tudomány szelleme nem hat át elegendő mértékben. A tudomány a jó ügyeket keresi és szolgálja, és a valóság, az igazság megnyugtató ismereteit közvetíti. A tudomány az emberi, tiszta felfogásnak és egységnek fontos tényezője. Joliot Curie szerint bízni kell a tudomány alkotó erejében, és azt fel kell szabadítani minden korlátozástól.

Eszembe jut R. Oppenheimer nyilatkozata is 1955-ből. Szerinte az életünk nem lesz könnyű. „Küzdünk kell majd, hogy megtanuljunk részt venni környezetünk életében anélkül, hogy a világ folyásával szemben érdektelenné váljunk; hogy ápoljuk a szépség iránti hajlamunkat, és hogy egyben képesek legyünk felismerni abban azt, ami nekünk a legidegenebb; hogy oltalmazzuk kertünk virágait a nagy szelek ellen, amelyek földünk térségein végigsöpörnek.”

Szerintem ezek a tiszta humanista tudomány nagyságát is tisztelő emberi élet alapfeltételei.

Hallottuk,

hogy az elmúlt tanév elején a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára olvasói körében igénykutatást végzett, amelynek keretében a könyvtári kiállítások iránti érdeklődésre is választ kért. A hallgatók többsége helyeselte az évfordulókhoz kapcsolódó történeti, tudomány- és technikatörténeti, illetve szépirodalmi kiállításokat, de sokan kértek képzőművészeti és sport témájú kiállításokat is. Igényeik figyelembevételével a könyvtár az elmúlt tanév során nemcsak a *Tanácsköztársaság* irodalmát mutatta be, hanem kamarakiállítás keretében *Segner János András* halálának 200. évfordulójára eredeti kiadványokat és dokumentumokat állított ki, továbbá rendkívül színes kiállításon mutatta be — Az ember és környezete címmel — környezetvédelmi feladatainkat, valamint *Csontváry* művészetét és — az argentinai labdarúgó-világbajnokság alkalmával — a *labdarúgó-világbajnokságok történetének* képi dokumentumait is a hallgatók elé tárta. Közben a könyvtár arra szintén talált alkalmat, hogy mind a *műszaki könyvnapok*, mind az *ünnepi könyvhét* új kiadványaival megismeresse a hallgatókat, sőt néhány tárlónyi könyv, gyűjteményes kiadvány és illusztráció segítségével *Ibsen* emlékének is adózzék.

Ki a gate-keeper?

A tudományos ismeretek, szakmai információk használatának társadalmi jelenségeivel foglalkozó szakirodalomban mind gyakrabban találkozunk a „gate-keeper” kifejezéssel.

Ez az angol szó eredetileg kapust, portást, kapuórt jelent; tehát olyan személyt, aki egy „bemeneti” helyen, esetleg egy keresztezédségi ponton a belépést, áthaladást ellenőrzi, szabályozza.

A gate-keeper kifejezés a társadalomlélektani, szociológiai, közelebről a kommunikációelméleti kutatások területéről került át az informatikába. A kommunikációs folyamatok vizsgálata során megállapították, hogy az ismeretek, vélemények terjedésében, különösen pedig az új információk átvételében és átadásában bizonyos személyeknek kulcsszerepük van. Ezeket kommunikációs kulcsszemélyeknek szokták nevezni, s közéjük tartozik a gate-keeper is, az „opinion leader”-rel (véleményirányítóval) együtt, akivel — sok tekintetben — rokon szerepet tölt be a társadalmi kommunikáció folyamatában, az információk körforgásában.

Ebben a folyamatban, körforgásban két nagy rendszert, tájékozódási-tájékoztatósi hálózatot különböztethetünk meg. Az egyik az ún. *formális* rendszer, amely a szervezetten működő kommunikációs intézményeket, csatornákat, eszközöket foglalja magában. Ide tartoznak pl. a könyvtárak, információs intézmények, tömegtájékoztatói szervezetek, orgánumok. A másik nagy kommunikációs rendszer az ún. *informális* (nem formális) tájékozódási-tájékoztatósi hálózat, amelynek nincs „hivatalosan” szervezett működési formája, s általában a különféle társadalmi csoportokhoz tartozó személyek közvetlen („interperszonális”) érintkezésére, kapcsolataira épül. A közösségeknek ebben a — bizonyos mértékig — „rejtett hálózatában” játszanak kiemelkedő szerepet a gate-keeper-ek, mint az információknak — az átlagnál jóval fogékonyabb, hatékonyabb befogadói, közvetítői. Ilyen értelemben a gate-keeper-re az a jellemző, hogy értelmi-szakmai apparátusát, intellektusát mindig „nyitva” tartja, érdeklődése friss, szakadatlanul várja az új információkat, ismereteket, és készen áll arra, hogy ezeket — ha igénylik — másokkal megossza.

A kommunikációelméletben van a gate-keeper-nek egy másik értelmezése is, és ez a szó eredeti jelentésére, a kapuórzésre utal. Az információk, hírek terjedése, átvétele-átadása nem történik minden változtatás, esetenként torzítás nélkül. Az információ befogadója — a saját helyzetének, érdekének megfelelően — rendszerint módosít valamit annak tartalmán, és úgy adja tovább. Előfordul természetesen az is, hogy a „kapuőr” be sem enged „valakit”, vagyis visszautasítja az információt. Ilyen esetekben a válogatás, kiválasztás, a szelektivitás elve érvényesül, amely az információk használatának egyik alapvető jellegzetessége. Ebben a vonatkozásban a gate-keeper funkció egy sajátos (személyes) szűrőrendszer alkalmazását jelenti, amely a befogadásra váró információkat — bonyolult, nehezen megismerhető szempontok szerint — megrostálja. Egyes kutatók szerint ennek a szűrőrendszernek a működése szoros összefüggésben van az egyének intelligenciájával.

Amikor az említett szűrőrendszer magasfokú intelligenciával párosul, akkor alakul ki a gate-keeper-nek az a típusa, amelyik meghatározó szerepet játszik az új, alkotó, innovatív jellegű ismeretek befogadásában és átadásában.

Ebben a tekintetben a gate-keeper a tudományos és műszaki fejlődés egyik fontos tényezője, az előrehaladás „motorja”, aki dinamikusan tudja összekapcsolni a formális, valamint a nem formális tájékozódási és tájékoztatósi hálózat láncszemeit.

A kommunikációs kutatások rámutattak arra, hogy a formális, illetve nem formális tájékozódási és tájékoztatósi rendszerek, hálózatok sajátos együttest alkotnak az információk terjesztési-terjedési folyamatában.

Ez a sajátos alakulat mindenekeelőtt — amint már céloztunk rá — az új (teljesen vagy viszonylagosan új) ismeretek átvételében, alkalmazásában figyelhető meg, és a kommunikáció két- vagy többlépcsős folyamatának szokták nevezni. Ebben a folyamatban kiténik, hogy a formális rendszerek által közzétett információk általában nem közvetlenül hatnak, befogadásuk (vagy elutasításuk) nemcsak a publikált információs források vagy más formális közlések, szolgáltatások alapján történik, hanem jórészt személyes közvetítők (szakemberkollégák, szakmai véleményirányítók) útján megy végbe. Ezek látják el a gate-keeper funkciót, s a gate-keeper-ek egymással is szoros kapcsolatot tartanak, és az így kialakuló véleménycsere, véleményalakítás so-

rám jön létre az új ismeretek elfogadása, termékenyítő hatású elterjedése a kommunikáció többlépcsős folyamatában.

Mindezekből az következik, hogy a könyvtárak és tájékoztató intézmények működésének eredményességét is lényegesen befolyásolhatja a gate-keeper-ek hálózata. Ezért igen fontos, hogy amikor a könyvtárosok, információs szakemberek közelről megvizsgálják intézményük kommunikációs szerkezetét és általános jellegzetességeit, különösen alapos figyelemmel derítsék fel a gate-keeper-ek és az opinion-leader-ek hálózatát, egymáshoz és az intézményen kívüli szakmai közösségekhez való viszonyát.

A gate-keeper-ekre és az opinion leader-ekre ugyanis általában az jellemző, hogy — miként hangsúlyoztuk — teljesen nyitottak az információs források felé, mind saját intézményük, mind pedig az intézményen kívül eső szakmai csoportok, szakemberek tekintetében. Ilyenformán szinte partnereivé válnak a könyvtárosnak, informátornak a tekintetben, hogy az intézménybe „behozzák”, vérkeringésébe folytatódásként bekapcsolják azokat az információkat, amelyek az intézmény környezetében keletkeznek, és ismeretük, alkalmazásuk nélkülözhetetlen. Mindez természetesen főként azért történhet meg, mert a gate-keeper-nek van szakmai tekintélye, általában elismerik tudását, vagy legalábbis tájékozottságát, olvasottságát, és tapasztalják, hogy az információk befogadására és átadására kialakított „szűrő” rendszere megbízhatóan, színvonalasan működik. Ezért fordulnak hozzá tanácsért.

Találomán állapította meg B. G. Dutton, hogy a gate-keeper úgy működik, mint egy „mini információelemző központ”, ezért a könyvtárosnak, informátornak mindent el kell követnie, hogy ebben az alkotó tevékenységben valamennyi lehetséges módon támogassa őt. Alapjában véve igen kevés az olyan ember, még az olyan szakember is, akinek jól felépített személyes (intellektuális) információs rendszere van, és ezt nemcsak a maga, hanem mások számára is gyümölcsöztetni tudja. Éppen ebben van a gate-keeper funkció igazi jelentősége. Színté mintát, modellt kínál mindenkinek az alkotást tápláló személyes információs rendszer kiépítéséhez. Nyilvánvaló, hogy első sorban a könyvtáros, az információs szakember az, akinek ebből a személyes rendszerből (ismeret-struktúrából) a legtöbbet kell tanulnia! A könyvtáros ugyanis csak akkor igazán jó könyvtáros, ha egyúttal gate-keeper is, mint ahogyan a gate-keeper — akarva-akaratlanul — sok tekintetben „könyvtárosnak”, informátornak tekinthető, és csak akkor igazán gate-keeper, ha ezt a funkciót valóban ellátja.

Szociológiai és ezen belül kommunikációs szempontból a gate-keeper-ek és opinion leader-ek szerepét, jelentőségét, magatartását a következőkben foglalhatjuk össze:

- megtalálhatók, azonosíthatók csaknem minden közösségben, a kisebb-nagyobb társadalmi, foglalkozási, szakmai csoportokban;
- foglalkozásuk, szakmájuk területén — és sokszor ezen kívül is — mély érdeklődést mutatnak a felmerülő ismeretek, problémák iránt;
- általában olyan helyzetben vannak, vagy olyan körülményeket alakítanak ki, hogy rendszeresen hozzájutnak az érdeklődési és hatókörükbe tartozó információs forrásokhoz;
- ismereteiket, tapasztalataikat készségesen megosztják, segítik kollégáikat az új eredmények, alkotások (innovációk) értékelésében, hasznosításában;
- tájékozódásukat mind mennyiségileg, mind minőségileg állandóan fejlesztik, kritikailag értékelve viszonylag gyorsan befogadják a belső (munkahelyi) és a külső (környezeti) információkat, és ezáltal jelentős orientáló, iránymutató hatást fejtenek ki.

Győre Pál

I R O D A L O M

Dutton, B. G.: Staff management and Staff participation = ASLIB Proceedings, 1973. 3. sz. 111—125. l.

Nan Lin: The study of human communication. Indianapolis, N. Y. 1973. Bobbs-Merrill.

Győre Pál: A kommunikáció kapujában. Megjegyzések a gate-keeper-ről. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1972. 10. sz. 787—791. l.

Kitüntetések

Az oktatási miniszter 1978. július 1-i hatállyal Bory Zsoltnak, a Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtár főkönyvtárosának a „címzetes főiskolai docens” címet adományozta; az 1978. évi pedagógusnap alkalmából, eredményes munkájának elismeréséül dr. Takács Bélánét, a zalaegerszegi Ságvári Endre Gimnázium laboránsát, könyvtárost MINISZTERI DICSÉRET-ben részesítette.

Nyolcvan éve született Poll Sándor

Családja papnak szánta, de más pályát jelölt ki önmagának: forradalmár lett, nagy forradalmár, munkásmozgalmunk egyik kiemelkedő alakja. Korai, túl korai halálakor a nemzetközi munkásmozgalom vezetői álltak díszőrséget urnájánál, barátai és munkatársai nevében Karikás Frigyes búcsúztatta.

Ki volt ez a Gergely Sándor szavaival: „karcsú, középtermetű, domború homlokú, nagy szürke szemű fiatalember”, aki mellesleg szakmánkbeli — könyvkereskedő, sőt könyvtáros is — volt?

1898. augusztus 12-én született. Svájci származású, művelt édesanyja nevelte, neki köszönhette nyelvtudását (kitűnően beszélt franciául, németül). Amikor székési kísérlete miatt eltanácsolták a nagy-szombati egyházi gimnáziumból, saját lábára állt, és nyelvtudását, olvasottságát kamatoztatva könyvkereskedőnek csapott fel Pesten. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor állami alkalmazást vállalt: a Közoktatásügyi Népbiztosság könyvtárügyi megbízottainak hivatalában könyvtár-szervezői munkakört töltött be. A Galilei Körbe 1916-ban lépett be, 1918-ban a Szociáldemokrata Párt, 1919-ben a Kommunista Ifjúsunkás Szövetség tagja lett.

Életútjának további szakaszáról testilelki barátja, Malonay Géza tud a legtöbbet. 1919-ben együtt laktak albérlésben, a Tanácsköztársaság idején azonban elszakadtak egymástól: Malonay bevonult vöröskatonának, Poll Sándor pedig — akinek gyenge volt az egyik szeme, és ezért nem vették be — a Közoktatásügyi Népbiztóságon vállalt munkát. Tevékenységének mibenlétéről közelebbit Malonay nem tud (Kóhalmi Béla sem emlékezik meg róla könyvében), de nem is tudhat, hiszen akkortájt alig találkoztak. Poll Sándort egyébként a Fővárosi Nyilvános Könyvtárban (a mai Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban) ismerte meg, ahol Malonay 1915 és 1918 között dolgozott: Poll a Grill könyvkereskedés alkalmazottjaként „hivatalosan” is gyakran megfordult a könyvtárban. A Tanácsköztársaság eltírásakor a két jóbarát együtt menekült Bécsbe, ahol a Rote Fahne és a Bécsi Magyar Újság árusításából tartották fenn magukat. Leginkább a Bécsbe emigrált magyar művészekkel tartottak kapcsolatot, a Beethoven kávéház volt a törzshelyük, ott találkoztak Kassákkal, Uitzkal, Kemény Alfréddal, Réz Andorral, Tihanyi Lajossal.

A két jóbarát útja ezután elvált: Malonay rövidesen Berlinben telepedett le.

Poll Sándor — akinek pályája Béctől kezdve végérvényesen a munkásmozgalomhoz kötődött — Berlinbe elvetődve is fel-felkereste: „Egyszer éjszaka az utcáról kiabált föl nekem, hogy hozott magával paprikát, csináljak gyorsan egy jó paprikáskrumplit, mert nagyon éhes.”

(Malonay Géza ma is dolgozik. A Budapesti Társadalombiztosítási Igazgatóságon — részfoglalkozású könyvtárosként. Ismerte Szabó Ervint, hiszen a főnöke volt, vöröskatonaként harcolt Miskolc és Léva körül, részt vett a német és a francia munkásmozgalmában. tagja volt a francia fegyveres ellenállásnak. Illenek felfigyelnünk rá, elsősorban az FSZEK-nak, amelynek dolgozója volt.)

Poll Sándor végigjárta a nemzetközi munkásmozgalom „egyetezeit”: volt csillás a Ruhr-vidék egyik bányájában, bányamunkás Belgiumban, majd visszatért Németországba dolgozni, közben részt vett a Szovjetunióban egy nemzetközi bányászkongresszuson. És 1923-ban visszatért Magyarországra, hogy részt vegyen az illegális munkában. Munkát vállalt a Laufer-könyvesboltban, ahol segítő-, majd élettársra talált: feleségül vette a tulajdonos lányát. Poll Sándor özvegye a felszabadulás óta újra Magyarországon él. Poll Júliával igazán mindenről lehet beszélni, nagy műveltségű, fölényes nyelvtudású asszony. Férjéről azonban hiába faggatózom. „Amit lehet, mindent megírtak róla. Mit tehetnék hozzá? Egy dolgot legfeljebb. Hogy állandóan képezte önmagát (én is rengeteget ta-

nultam tőle), keményen megdolgozott a kenyeréért, minden idejét és energiáját a mozgalomra fordította, de soha nem volt aszkéta. Szerette a szépet, akár egy virágban, akár egy jó regényben vagy képben. Úszott, evezett, szízt, kirándult. Univerzális érdeklődése volt. Ma azt mondanák rá: reneszánsz típusú ember. En inkább azt mondom: igazi kommunista.”

(Poll Júlia férjének harcostársa is volt. Idehaza is, külföldön is, ahová többnyire követte. Férje halála után Franciaországban telepedett le, a megszállás idején fegyverrel harcolt a németek ellen. A felszabadulás után hazatért, azóta különböző kulturális intézményekben dolgozott vezető beosztásban, mindvégig olyan munkaterületeken, amelyek saját és férje választott foglalkozásával valamilyen módon összefüggtek. Poll Júlia is azokhoz tartozik, akiket sok egyéb mellett a „könyvszakmában” eltöltött múltjuk miatt is számon kellene tartanunk.)

Poll Sándor 1925-ben belépett az újonnan alakult Magyarországi Szocialista Munkáspártba. A „Vági-pártban” tekintélye és eredményes pártmunkája révén hamarosan a vezetők sorába emelkedett: a sajtó- és propagandamunka, a kulturális ügyek tartoztak hozzá, majd az MSZMP háromtagú titkárságának lett a tagja. 1927-ben letartóztatták, 31 sors társával együtt csak a tömeges tiltakozás mentette meg a statáriális bíróságtól. Három és fél éves börtönbüntetését Sopronkőhidán töltötte le. Az embertelen bánásmód ellen az igazságügyminiszter-

hez írt memorandumban tiltakozott, s amikor ennek sem volt foganatja, társaival együtt 17 napig tartó éhségsztrájkot folytatott. 1930 őszén szabadult, a várható újabb letartóztatás elől külföldre utazott. Új pártmegbízatus várt rá: a KMP képviselője lett a Kominternben. Fennmaradt publikációinak jó része ekortájt jelent meg (a Sarló és Kalapácsban és az Új Márciusban). 1932-ben újra idehaza szervezte az illegális munkát, Sallai és Fürst letartóztatása után pedig a megmentésükért indított küzdelmet. Ismét elfogták, megkínózták és újra elítélték. Négy évet és két hónapot kapott, amit ezúttal a szegedi Csillag-börtönben kellett letöltenie. Vasakarattal igyekezett hasznosítani kényszerpihenőjének idejét: nyelvekre oktatta rabtársait, tanulmányíráshoz folytatott előtanulmányokat. 1936-ban már megrendült egészséggel szabadult ki a börtönből, s jöllehet folytatni igyekezett moszkvai munkáját, egy ártalmatlannak látszó fertőzés ledöntötte a lábáról, s 1937. augusztus 6-án Moszkvában elhunyt. Hamvait a Novogyevicsij temető munkásmozgalmi emlékfalában helyezték örök nyugalomra.

Poll Sándor nem érthette meg a felszabadulást. Ha nem halt volna meg idő előtt, harminckilenc évesen, minden biztonnyal a szocialista Magyarország egyik vezéralakjává válik. Könyvtárosként kezdte, épp ezért neve nagy forradalmár könyvtárosaink — Szabó Ervin, Dienes László — mellé is kívánczok. Emlékét meg kell őriznünk.

Zircz Péter

Lapozgató

● **A MAGYARORSZÁGI MŰZEUMOK SZAKALKALMAZOTTAINAK NÉVJEGYZÉKE** címmel értékes tájékoztatási segédletet tett közzé a Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ. Az 500 példányban sokszorosított könyvben 1500 érdemi szakmai tevékenységet folytató muzeológus legfontosabb foglalkozási adatai találhatóak (beosztás, kulcsszám, tudományos fokozat, szakképzettség, szakterület) múzeumonkénti, azon belül részlegenkénti csoportosításban. Az 1977. december 31-i állapot szerint készült, tehát egészen friss anyagú kataszter a könyvtári munka több területén is, például a tudományos munka tervezésében, a helyismereti tevékenységben és az olvasószolgálatban — tájékoztatásban kintőn használható.

● **IMPORT HÍRLAPOK KATALÓGUSA III.** címmel jelent meg a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium árjegyzéke a Közlekedési Dokumentációs Vállalat (KÖZDOK) kiadásában, 2050 példányban. A jegyzék a nem szocialista országokban kiadott lapokat, folyóiratokat sorolja fel országonként, azon belül betűrendben, az előfizetési díj forintösszegének — tájékoztató jellegű — felüntetésével. A kiadvány bevezetőjében gyakorlati tudnivalók olvashatók a megrendelésekkel, az előfizetési díjakkal és a reklamálás módjával kapcsolatban.

Nagy Árpád Dániel

A sokszorosító grafikai technikák közül a rézmetszet, sajnálatos módon, egyre jobban háttérbe szorul. A szabad grafikából már majdnem teljesen kivészett, az exlibris-művészetben pedig a Pénzjegynyomda művészei (*Nagy Zoltán, Vertel József, Kékesi László stb.*) mellett csak *Nagy Árpád Dániel* műveli: értőn, eredményesen és olyan művészi fokon, hogy munkáit csak a bécsi Cossmann-iskola alkotásaihoz lehet hasonlítani.

Nagy Árpád Dániel művészcsaládból származik. Édesapja, *Nagy Árpád* (1894—1958) ötvösként és grafikusként, öccse *Nagy Arisztid* pedig építészként, festőként és grafikusként írta be nevét a magyar művészet, különösen az ex libris történetébe. Így érthető, hogy a Nagy-dinasztia harmadik tagja maga is a művészi hivatást választotta.

Gödöllőn született 1922. június 5-én. A család azonban a nehéz gazdasági viszonyok miatt csakhamar távolabbi vidékre költözött, s *Nagy Árpád Dániel* Csongrádon végezte el az elemi és a középiskolát. Első mestere édesapja volt, de sokat köszönhetett középiskolai rajztanárának, Mayer Miklósnak is.

A pályaválasztás nem kis fejtörést okozott otthon. *Nagy Árpád Dániel* már-már rászánta magát az ipari pályára, amikor a család mégis iskoláztatása mellett döntött. Az Iparművészeti Iskolára került, és bár nagy nélkülözések közepette, 1938 és 1943 között elvégezte az ötvös szakot. Tanárai közül elsősorban *Orbán Antal* meg a grafikusok: *Haranghy, Domanovszky és Muhits* voltak rá hatással. Tele volt nagy tervekkel, ám friss diplomával a zsebében otthon a katonai behívó várta. A nagy világégből 1945 őszén betegesen került haza.

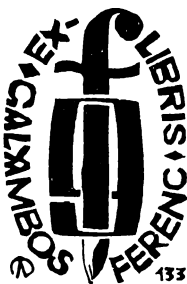
A romokban heverő országnak ötvösökre nem volt szüksége, és így *Nagy*

Árpád Dániel is műszaki pályán helyezkedett el, mint technológus. A művészi munkára csak a szabad idő maradt. Apja példáját követve átváltott az ötvösségről a grafikára: fa- és linómetszetekkel kezdte. Jóllehet a fa- és linómetszésben is jó munkákat bocsátott ki a keze alól, egyéniségét e technikák segítségével mégsem tudta maradék nélkül kibontakoztatni. Túl nagy súllyal nehezedett rá a hagyomány, s a modern idők szele nehezen tört be tematikájába. Nem így volt azonban ez a rézmetszésű alkotásokban! E technikában kezdettől otthonosan mozgott, fölényes biztonsággal uralta a vonalak rengetegét és hálás szövevényeit, a tónuskülönbségeket — miközben művészi mondanivalója is egyre súlyosabb, keze pedig biztosabb lett.

Rézmetszetű ex librisi és kisgrafikai között alakos lapokat éppúgy találunk, mint ornamentális kompozíciókat vagy szignetszerű megoldásokat. Alakábrázolásában ragaszkodik a valósághoz, de annak külső és belső oldalát egyaránt látja. Ornamentális kompozícióiban egy feledésbe merült díszítésmódot igyekszik megmenteni oly módon, hogy annak a kompozíció központi gondolatával egyenértékű szerepet szán, és a feliratot is a geometrikus vagy növényi ornamentikába ágyazza. Az ornamentika újjászületik keze alatt, s funkciójában is túllép a térkitöltés szerepén: állandó ritmust kap. Az ornamentika gazdag áradásának, kimeríthetetlen bőségének egyedül a kompozíció rendteremtő szükségzerűsége szab határt, amelyre nagyon ügyel a művész, s amelynek klasszicista kicsengését is köszönheti. Szignetszerű könyvjegyein az ex libris tulajdonosát vagy foglalkozását jelképező tárgy (véső, mérleg, virág stb.) köré vagy mögé építi a feliratot. Mert vésője alatt a betű építőelem, a felirat építmény: a kompozíció szerves része. Nem uralkodik, de nem is alárendelt. *Nagy Árpád Dániel*hez hasonlóan szép betűket vésní kevesen tudnak a magyar exlibris-művészek közül. Az elegánsan formált és jól olvasható betűk, a nyugodt feliratok, a szöveg és kép megbonthatatlan egysége szinte árasztja a harmóniát.

Számos hazai és még több külföldi kiállítás, a róla szóló elismerő írások egyaránt bizonyítják, hogy tevékenységét számon tartják. Munkáit elsősorban a külföldi köz- és magángyűjtemények őrzik. Kisgrafikai munkássága (225 ex libris és alkalmi grafika, ebből 72 rézmetszet) számszerűségét tekintve nem nagy, mégis komoly értéket képvisel. Nem vagyunk olyan gazdagok, hogy ne lenne érdemes *Nagy Árpád Dániel*t végre itthon is felfedezni!

Galambos Ferenc

Dér Zoltán: Csáth Géza-bibliográfia

A 20. századi magyar irodalom kutatói rég érzik és szenvedik a teljességre törő, egy-egy szerző életművét s a rá vonatkozó irodalmat is időrendben feltáró *személyi bibliográfiák* hiányát. Félmegoldások, a bibliográfiai feladat egyik vagy másik részét vállaló munkák persze születtek. Az Ady-, a József Attila-, a Radnóti-bibliográfia készítői például tiszteletre méltó nagy munkát végeztek; összeállításaik nélkülözhetetlen segédkönyvek. E költők életművét aligha lehetne nélkülük kutatni. Am bármily meglepő is: egyiküknek sincs olyan, időrendbe szedett publikáció-jegyzéke, mely választ adna arra a „primitív”, de kutatás közben minduntalan előkerülő kérdésre, hogy *egy adott időszakban* mit s hol publikáltak. Babits, Kosztolányi s sok más kiválóságunk életművét pedig — bibliográfia híján — még ennyire sem ismerjük, holott némelyikük (például Kosztolányi, Kassák) rendkívül termékeny, sokat dolgozó és sokat publikáló író volt. Esetükben tehát bibliográfia nélkül mozdulni sem lehet, nemhogy módszeresen kutatni.

Dér Zoltán jugoszláviai magyar irodalomtörténész és bibliográfus közelmúltban megjelent Csáth Géza-bibliográfiája e gondot enyhíti a maga területén, egy irodalomtörténetileg fontos író életművének földolgozásával. E tény önmagában is értéke munkájának, a földolgozott anyag nagysága s (föltehető) teljessége pedig kiemelkedő helyet jelöl ki neki a személyi bibliográfiák közt. (Mégha egyik-másik szerkezeti és technikai megoldása vitatható is!)

A Csáth-bibliográfia anyaga, nagyon helyesen, időrendben sorakozik; előbb az önálló kötetek (tartalmukat annotáció tárja föl), utánuk pedig, kötetenként külön-külön, a műre vonatkozó ismertetések címlírásai. Az önállóan megjelent művek után a lapokban közölt írárok időrendi regisztrálása következik, majd

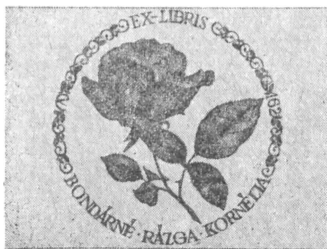
(logikus bontásban) a Csáthról szóló irodalom, végül pedig a mutatók. E szerkezet biztonságos áttekintést kínál a Csáth-életműről s a róla szóló irodalomról, és a mutatók is pedánsak, hasznosak. A címmutató (külön Csáth műveié, külön a róla írottaké) és a névmutató lehetővé teszi a legfontosabb visszakeresési szempontok érvényesítését.

Ezt a logikus, világos szerkezetet, sajátos, megítélésem szerint kicsit bonyolultá teszi néhány részfejezet, melyet Dér Zoltán e szerkezetbe (főlőslegesen) beépített. A *Bemutatott színművei* c. fejezet például részben inkább egy életrajzi kronológiába tartoznék (103., 104., 177., 181., 183. és 185. tétel), hisz a színházi előadások regisztrálása nem bibliográfiai feladat; részben pedig a bibliográfia egységes időrendjébe kívánkoznék, s csak mutatóval kéne fölhívni rá a figyelmet. Ugyancsak nem bibliográfiába való a *Művei a rádióban* című rész valamennyi tétele, a *Művei a televízióban* rész több tétele (1140., 1153., 1156.), valamint a *Pályaművei, Zeneművei, Előadóművészete* c. fejezetek több tétele. Amit Dér e tételekben ad, kétségkívül fontos, de — mivel nem publikációkról van szó — más módot kellett volna találni regisztrálásukra. Elhagyásukkal egyneműbb, áttekinthetőbb lett volna a Csáth-bibliográfia; ami nem elvetendő szempont.

Hiányt, bár kerestem, nem találtam; ez a bibliográfia hitelét nagymértékben növeli, hisz tudjuk, „teljes” bibliográfiát csinálni szinte lehetetlen. Dér ugyan utal néhány írásra, amit nem sikerült fölkuatnia; e hiányok regisztrálása azonban éppen a bibliográfia megbízhatóságát mutatja. (Csáthnak *A Városban* megjelent, Dér által meg nem talált közleményéhez egy útbaigazító adatra azért utalhatunk. *A Városról* és Csáthról írt *Fóthi-Frank* László: Tóth Árpád irodalmi kezdeteiről címmel az *Irodalomtörténet*, 1961. 1. számában. Adatain elindulva talán el lehet jutni Csáth írásáig.)

Mindent összevetve: Dér Zoltán bibliográfiája a Csáth-kutatás jelentős eredménye s állomása. A technikai, szerkezetbeli problémákért bőven kárpótol az anyag, amit Dér összegyűjtött, s most kezünkbe adott. Csáth Géza munkásságával többé már nem lehet foglalkozni e bibliográfia nélkül. (*Újvidék* 1977. *Forum Könyvkiadó*, 202 l.)

Lengyel András

Az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilm jegyzékei

Új sorozat. Időszaki kiadványok. 1—2.

A magyar nemzeti könyvtár állományában mintegy 60 000 munkáról (folyóiratokról, kéziratokról, régi és ritka könyvekről, zeneművekről stb.) található mikrofilm, összesen több mint 16 millió kocka. A mikrofilmmezési tevékenységet a könyvtár elsősorban állományvédelmi céllal indította meg, és végzi napjainkban is. Főleg pótolhatatlan, jelentékeny tartalmi, művelődéstörténeti értékű, sok esetben egyedi dokumentumokat (pl. kéziratokat, régi és ritka könyveket) vesz mikrofilmre, de olyan fontos információkat tartalmazó kiadványokat is, amelyek könnyen és gyorsan pusztuló papírra nyomva láttak napvilágot, mint például az időszaki kiadványok nagy része. A mikrofilm az eredeti esetleges pusztulása esetén is teljesen híven megőrzi a dokumentum tartalmát, használatá révén pedig meghosszabbítható annak élettartama. A mikrofilmmezés eredményeként az állomány is gyarapodik: a Széchényi Könyvtár egyrészt készséggel küld mikrofilm-másolatot — hazai és külföldi könyvtárak számára egyaránt — a maga állományának darabjairól, másrészt kiegészíti nemzeti anyagát a más könyvtárakban található magyar és magyar vonatkozású dokumentumok mikrofilmjeivel.

Az Országos Széchényi Könyvtár e nagy tömegű és változatos tartalmú mikrofilm-állományáról megfelelő cédulakatalógusok tájékoztatják a használókat, de a könyvtár a mikrofilmre vett anyag kisebb részéről sokszorosított formában néhány jegyzéket is kibocsátott az olvasók és a kutatók szélesebb körű és hatékonyabb informálására. 1963-ban három ilyen jegyzék látott napvilágot: 1. a hírlapokról és folyóiratokról, 2. a magyar nyelvű kötetes kéziratokról, 3. az anekdotákról és a levelekről. Mivel a mikrofilmfelvételek száma időközben óriási mértékben gyarapodott (az akkori 2 millióról 15, illetve 16 millióra), a mikrofilmtechnika és a filmek könyvtári feldolgozása pedig lényegesen fejlődött, a könyvtár úgy határozott, hogy közreadja teljes mikrofilm-állományának új szempontok szerint feldolgozott és összeállított katalógusait. A nagyszabású terv eredménye *Az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm Jegyzékei Új Sorozatának két darabja, az Időszaki Kiadványok 1. és 2. kötete*. A sorozat szerkesztője *Ónódy Miklós*, az 1975-ben megjelent 1. kötetet *B.*

Lakatos Éva, az 1977-ben kiadott 2-at pedig *Orbán Emőke* állította össze. Mindketten lelkiismeretes, gondos munkát végeztek, címleírásaik pontosak, a köteteket a mikrofilmre vett periodikumok betűrendes jegyzékét követő, a használót igen jól eligazító mutatókkal egészítették ki. A sorozat mindkét darabját előszó, majd a használatot megkönnyítő, a címleírás tételeit, a technikai tudnivalókat és a kiadvány szerkezetét ismertető útmutató vezeti be. A mikrofilmek címleírása nem bibliográfiai igényű; nem tájékoztat tehát a teljes periodikumról, csak a filmre vett anyagot veszi számba. Minden esetben közli azonban az időszaki kiadványok eredeti lehelhelyét. A sorozat két kötete között mind a címleírások tételeit, mind szerkezetüket tekintve van némi eltérés, sőt a feldolgozott mikrofilmek betűrendes jegyzékét, azaz a két kötet törzsanyagát követő mutatók és az egyéb eligazító, kiegészítő részek vonatkozásában a 2. kötet lényegesen bővült az elsőhöz képest. *Orbán Emőke* ugyanis — helyesen — ahogy az előszóban írja, a „közlésre kerülő hírlap-mikrofilmek tartalmi vizsgálata és az első kötet alapos, a gyakorlati használhatóságot szem előtt tartó elemzése” nyomán módosításokat, kiegészítéseket tartott szükségesnek; a mutatók több szempontú bontását, illetve újak összeállítását, továbbá külön lehelhelyjegyzéket, a rövidítések és jelek mutatóját s a kiadvány jellegét ismertető angol, német és orosz nyelvű összefoglalást. E módosítások és bővítések ugyan kétségtelenül megbontják a sorozat egységét, de lényegesen hozzájárulnak használhatóságához, több oldalúan, árnyaltabban tárják fel a köztölt anyagot.

Mivel a két hasznos kiadvány a mikrofilmre vett nemzeti könyvtári anyagnak csak töredékét dolgozza fel és adja közre, várjuk a sorozat folytatását, újabb köteteket, és kívánatosnak tartjuk, hogy a későbbiekben a különálló füzetekből a mikrofilmtári állomány nagyobb részét tartalmazó kumuláció jelenjék meg, amely — a szerkesztés és a feldolgozás során szerzett tapasztalatok alapján — egységes szempontok szerint és azonos szerkezetben közölné az anyagot a használók, a kutatók még hatékonyabb tájékoztatása érdekében.

F ü l ö p G é z a

Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955—1974.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, valamint a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ ismert folyóiratának első húsz évfolyamát feltáró repertórium megjelenését minden könyvtáros örömmel üdvözli. A terjedelmű kötet bevezetője röviden szól a repertórium keletkezésének körülményeiről, ezt a folyóirat történetét ismertető rövid összefoglaló és irodalomjegyzék követi. Kitűnik belőle, hogy a *Könyvtári Figyelő* nem tartozik a konzervatív kiadványok közé; másfél évtizedre volt szükség, amíg „rovatai állandósultak”. Az útkeresés, a megváltozott körülményekhez való rugalmas alkalmazkodás inkább erény, mint hiba, a túl gyakori profil- és szerkezetváltozások azonban kétségkívül megnehezítik a szakemberek számára annak eldöntését, mit érdemes utólag, több év távlatából ebben a periodikum-ban keresni, mit várhatnak tőle. Ezért számíthat a szokásosnál is nagyobb érdeklődésre ez a repertórium.

Az összeállítás két részből áll, az első (az ún. „bibliográfiai rész”) évfolyamonként, számonként, lapról lapra haladva sorolja fel a közleményeket, összesen nem kevesebb, mint 2035 címleírást (a legtöbbet, 169 tételt, 1962-ből és 1972-ből, a legkevesebbet, 52 tételt, 1960-ból). A feldolgozás teljességre törekedett, csupán a már elavultnak tekinthető kisebb híreket mellőzi. A második rész (*az index*) úgynevezett komplex mutató, amely egyesíti a név- és tárgymutatót. Ez némiképp eltér a szokásostól: a közlemények tartalmát több elemből álló, ún. lánccím tájra fel (elemei: a szerzők és azok neve, akiktől a cikk szól; intézmények és testületek nevei vagy ezek rövidítései; földrajzi fogalmak; tárgyszavak). Egy-egy „lánc”-ban természetesen bármelyik elemfajta szerepelhet, sőt azonos elemfajtaból egyszerre több is. A lényeg az, hogy permutálással valamennyi elem egy alkalommal a lánc első tagjaként jelentkezik a mutatóban. Az „index” felépítéséről és használatáról részletes tájékoztató található a kötetben.

Mindkét rész igen gondos, hozzáértő munkáról tanúskodik. A „bibliográfia” címleírásai pontosak, áttekinthetőek, a tételek azonosító számai ügyesen egyesítik magukban az évszámot és a sorszámot. Legfeljebb azt sajnáljuk, hogy az egymással összefüggő közlemények, különösen a viták közötti kapcsolat megte-remtése csak részben sikerült. A címleírások — megjegyzésként — közlik ugyan, hogy valamely hozzászólás kinek a cikkével foglalkozik („Hozzászólás X. Y. cikkéhez: ...” és következik a cikk cí-

me), ebből azonban nem derül ki, hol található az alapcikk, és az sem, hol vannak az esetleges további hozzászólások, válaszok és vizontválaszok. Erre a kérdésre az „index” sem ad könnyen értelmezhető választ, bár a mutató és a bibliográfiai rész együttes felhasználása végül is eredményre vezet. Könnyebben megoldhatta volna ezt a problémát az összetartozó közlemények azonosító számainak felsorolása (a szerző és a cím közlése mellett vagy helyett) akár a bibliográfiai részben, akár a mutatóban.

Az első részből mondott dicséret szavak, ha lehet, még jobban érvényesek a mutatóra. A rendkívül bonyolult feladatot igen nagy körültekintéssel oldotta meg az összeállító. Gondos, jól átgondolt előkészítés után sikerült szisztematikus elveket kidolgozni, és ezeket következetesen alkalmazni. Az, amit a használó kézbe vesz, mégsem mondható egyértelműen tökéletesnek. Ennek oka alighanem abban keresendő, hogy a mutató készítője egyszerre két különböző célt kívánt elérni: egyrészt bebizonyítani, hogy a „lánclemek” permutációjával lehet komplex mutatót készíteni, s hogy ez a módszer lehetővé teszi a számítógépes előállítását is (ez megítélésünk szerint teljes mértékben sikerült). Másrészt pedig hagyományos használatra is alkalmas, könnyen kezelhető mutatót kívánt készíteni (ez nem sikerülhetett, hiszen az első cél elérése meggátolta az összeállítót abban, hogy végrehajtsa a mutatókészítésnek a mechanikus permutálást követő utolsó fázisát, a felesleges elemek kiiktatását).

Márpedig az, ami az index készítése közben fontos és szükséges, a mutató használatakor nemcsak felesleges, de zavaró is, mert szükségtelenül hosszúvá és nehezen értelmezhetővé teszi a tárgyszavakat. (Csak egyetlen példát idézünk, nem is a leghosszabbat: „*bibliográfiakészítés — SU — ... bibliográfia, helyismereti — katalógus, földrajzi — bibliográfia, cikkekről*”). Még zavaróbbak a tárgyi fogalmak között felsorolt személynevek; ezekre — megítélésem szerint — semmi szükség. (Ismét egyetlen példa: „*informatika — enciklopédia — US — HORVÁTH Magda — Kent, Allen — Lancour, Harold — Daily, Jay E. — kvártudomány*”). A permutációs elv mechanikus alkalmazása — valamennyi elem felsorolása minden alkalommal — helypazarlást is okoz. (Az egyik közlemény esetében 110 szármoltunk; húsz mutatósor helyett 142 sorra volt szükség, igaz, ez szélsőséges eset.)

Az index felépítését ismertető szöveg világos, könnyen érthető. A tárgyszóalko-

tással kapcsolatos egyik elvi megállapításával azonban nem értünk egyet. Azt olvassuk (130. lap), hogy a tárgyszóul használt kifejezések formáját „a feltételezhető keresési szempont” alapján döntötték el, és ezért került a nemzeti bibliográfia „*bibliográfia, nemzeti*”, az iskolai könyvtár pedig „*iskolai könyvtár*” tárgyszó alá. Milyen alapon tételvezhető fel, hogy a nemzeti bibliográfia témakörre iránt érdeklődő használó „*bibliográfia*” alatt fog keresni, a könyvtártípusok valamelyikére kíváncsi kutató pedig „*könyvtár*” alatti? Semmivel sem látszik indokoltabbnak mindenfajta bibliográfia (bio-, cikk-, helyismereti, kurrens, nemzeti, önyomatvány-, retrospektív, sajtó-, szak- stb.) egyesítése egyetlen nagy szakcsoportban, és az összes könyvtártípus (akadémiai, börtön-, egyetemi, falusi, főiskolai, gyermek-, ifjúsági, iskolai, járási, kari, kerületi, kórházi, szakszervezeti, tanszéki, regionális, tudományos, üdülői, városi, zenei stb.) szétszórása az említett fogalmak alatt, mint ennek fordítottja. A gyakorlati megoldás ellen nem emelhető kifogás, de ami a „*könyvtár*” tárgyszóhoz tartozó anyag megosztása mellett szól, az nem a „*feltételezhető keresési szempont*”, hanem a tételek száma. Tehát nem a „*jellemzőbb tag*” melletti döntésről van szó, hanem egyszerűen gyakorlati megfontolásról. Az „*üdülői*” megjelölés nem

jellemzőbb a könyvtárra, mint a „*nemzeti*” a bibliográfiára. Az itt elmondottak természetesen nem érintik a mutató, még kevésbé a repertorium használhatóságát, nem csorbítják az összeállító érdemeit, mégis fontosnak tartottuk véleményünk rögzítését, mivel ez olyan elvi kérdés, amely körül amúgyis sok a félreértés.

Helytakarékossági szempontokkal indokolható, az eligazodást azonban zavarja, hogy a mutató bizonyos szavakat rövidített formában közöl, és a betűrendbe soroláskor is a rövidített alakot veszi figyelembe. Ennek következményeként a „*könyvtár*” és a könyvtárépítés („*kvttár-építés*”) között találjuk a „*közművelődés*” tárgyszót, a „*Kuba*” és a „ *kutatás*” után a könyvkereskedelmet („*kvvkereskedelem*”), a könyvkiadást („*kvvkiadás*”) és a könyvtörténetet („*kvttörténet*”).

A kiadvány bevezetője felszólítja a használókat, segítsék észrevételeikkel a további munkát. Fenti megjegyzéseinkre ez a kérés indított; szeretnénk azonban még egyszer nyomatékosan kijelenteni, hogy a szóvá tett problémák semmiképp sem csökkentik a repertoriumnak és készítőjének érdemeit. (Összeáll. Szinainé László Zsuzsa. *Kiad. az OSZK KMK. 1978. Népművelési Propaganda Iroda. 465 l. 50 Ft.*)

Pálvölgyi Endre

A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1971—1973

A könyvtárosok várakozásteljes öröme — és éppen a hosszú várakozásból adódó némi fejcsóválása — közepette napvilágot látott a magyar másodfokú bibliográfia legújabb darabja. Az 1971—1973-as években önálló műként vagy rejtetten megjelent bibliográfiákat veszi számba a kiadvány, lényegében az előző kötetek elrendezési elvei alapján.

Itt is felsoroljuk röviden — amint lapunk júniusi számában részletesebben is megtettük ezt — az eddig megjelent kötetek tárgyévét és megjelenési évét; ez utóbbit zárójelben:

1956—1957 (1960); 1958—1960 (1963);
1961—1964 (1966); 1965—1966 (1969);
1967—1968 (1971); 1969—1970 (1973).

A vállalkozás, amely a magyar nemzeti bibliográfia rendszerébe illeszkedik, a könyveket és a folyóiratcikkeket feldolgozó kurrens bibliográfiák anyagára épül. Kiegészül ez a Magyar Folyóiratok Repertóriumára által fel nem dolgozott perio-

dikumokban megjelent bibliográfiák felvételével, valamint a bibliográfiákat tartalmazó tankönyvek analitikus leírásával. Ugyancsak megtalálhatók benne, a függelékben, a bibliográfiai és dokumentációs periodikumok adatai is. (Több mint 300 tétel.) Az előszó ismerteti a válogatás elveit is, és módszeres útbaigazítást ad e fontos tájékoztatási műszer használatához.

A kötet anonim összeállítóit (a nemzeti bibliográfia szerkesztőségének dolgozóit) és a felelős szerkesztőt, *Gajtkó Évát* a hagyományosan pontos címléírások és okosan megválogatott, tömörített annotációk dicsérik. Ugyancsak jó eligazítást ad a kötet 1764 tétele között a betűrendes mutató, összesítvén szerzők, személyek, testületek nevét, címeiket és a tárgyat kifejező elemeket a címléírásból. A gyors és könnyű visszakereshetőséget teszi lehetővé az, hogy a tételszámokra utal ez a mutató. Ugyancsak bőségesen találunk „egyedi szakutalásokat” a bibliográfiai

részben is — a szokásos módon, a szakcsoportok számára hivatkozva. Az olvasóban — még a bibliográfia „hagyományos kifejezésmódjait” értő olvasóban is — felvetődik a kérdés: nem volna-e célszerűbb itt is a tételszámokra utalni? Ez — véleményünk szerint — gyorsítaná és könnyítené az eligazodást. (Bár kétségtelenül szerkesztési nehézségeket, komplikációt is okozna.)

A bibliográfia felhasználását igazán az segítené, ha az átfutás nem növekvő, hanem csökkenő tendenciát mutatna. A négy év ugyanis ilyen alapvető referenzműnél már károsan túl van a „tűrési határon”. — Mindez nem kisebbíti az össze-

állítók kitűnő munkájának értékét, de természetesen csökkenti hatékonyságát.

Ezt kellene mérlegelnie a közreadó intézménynek, az Országos Széchényi Könyvtárnak, illetve talán elsősorban azoknak megszívlelniük, akik nyomdai kapacitás ügyében a megfelelő szinten illetékesek. Mert a nemzeti bibliográfia rendszerében talán ez a kiadvány segíti elő leginkább azt, hogy a Magyarországon folyó kutatások eredményei minél hamarabb a gyakorlatba, az igen tág értelemben vett termelés folyamatába kerüljenek. Es ez már nem egyedül a nemzeti könyvtár ügye-gondja... (1977. OSZK. 436 l. 33 Ft.) (—y —l)

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ idei 3. számának terjedelméből nagy helyet foglal el egy igen fontos kérdés tárgyalása: A hazai információügy fejlesztéséről szól *Dúzs János*, aki az Országos Szakmai Információs Rendszer (OSZIR) kidolgozásának első szakaszáról számol be, s az egyik részterülettel, a pedagógiai információs rendszer kiépítésével, hazai és nemzetközi kapcsolódási területeivel foglalkozik *Arató Ferenc*, továbbá ebbe a körbe tartozik *Egyházy Tiborné* és *Kovács Zoltán* tájékoztatója is, amely *Arató Ferenc* tanulmányának mintegy gyakorlati kiegészítéséül az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum részére kidolgozott gépi információkereső szolgálat tervét ismerteti. (A rendszer az Egyesült Államok Pedagógiai Kutatóintézetének *Eric tapes* nevű mágnesszalagos adattárait, ezek felhasználására épül; a programkészítés költségeit a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya fedezte, a szerkesztést a Számítástechnikai és Ügyvitelszervezési Vállalat (SZÜV) zalaegerszegi szakemberei végezték, s az ő számítógépükön történik az információk visszakeresése is.)

A Figyelő e tartalmas számának egyéb cikkei is fontos, közérdekű kérdésekkel foglalkoznak: *Péter László* a könyvtárak helyismereti kiadványainak teljes körét, publikációs tevékenységük legfontosabb kérdéseit tekinti át rendkívül alapos összefoglalásban; *Papp István* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ elmúlt évi munkája alapján az intézet tevékenységének néhány jellemző mozzanatát, illetve fontos területét emeli ki, olyanokat, mint például a főiskolai ál-

lamvizsgákra való felkészítés, a könyvtártudományi szakkönyvtár szolgáltatásainak fejlesztése, a KMK törekvései az audiovizuális dokumentumok hathatósabb könyvtári meghonosítására, a helyismereti gyűjtő és feltáró munkák további javítására. Cikkének különösen figyelemre méltó része az a szomorú leltár, amely a könyvtáráépítési tanácsadás igénybevételének elmulasztásából fakadó elrettentő következményeket veszi számba. Igen tanulságos *Ovári Sándor* beszámolója a 4. európai mikrofilm-kongresszusról (a cikk a mikrofilm-technika és -felhasználás legújabb irányzataival és a magyar alkalmazás lehetőségeivel foglalkozik), továbbá a *Kitekintés* című rovat is, amelynek referátumai között például pályaképelemzést olvashatunk a könyvtárosi és a tájékoztatósi munkakörökről — az integrált képzés kialakításának szemszögéből —, továbbá módszertani cikket a közművelődési könyvtárak állománygyarapítási tervező munkájáról, áttekintést a hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátásának külföldi irányzatairól.

A KÖNYV ÉS NEVELÉS 3. számának könyvtárügyi témájú írásai a tanulók olvasásra szoktatásának kérdéseivel foglalkoznak a középiskolától az egyetemig vizsgálva a könyv- és könyvtárhasználatra nevelés családi-társadalmi hátterét, valamint az oktatási gyakorlatból fakadó ösztönzéseket, illetve ezek hiányát. *Dr. Héberger Károly* az elsőéves mérnökhallgatók olvasási „indíttatását” kutató egyetemi vizsgálódás alapján megállapítja, hogy egyharmaduknál nincs meg a művelődésre készítő otthoni környezet.

Mivel a Műegyetemi Könyvtár hosszú idő óta nagy gondot fordít a hallgatók körében végzett közművelődési tevékenységre is, különösen érdekes a könyvtári rendezvények iránti igények megoszlása: a megkérdezett hallgatók egyharmada venne részt író-olvasó találkán, mégpedig 136-an Moldova Györggyel, 17-en Örkény Istvánnal, 14-en Véghe Antallal. (312 nem jelölte meg az író nevét; több kiváló író és költő csupán néhány „szavazatot” kapott.) A kiállítást kérő 616 hallgató közül 485-en képzőművészetit, 183-an szépirodalmi, 113-an politikait néznének meg szívesen. Az 1977 márciusi vizsgálódás szerint a hallgatók kölcsönzéseiben 71,6 százalékot képviselnek a tankönyvek és a szakkönyvek, 7,5 százalékot a társadalomtudományi művek; minden tizenegyedik hallgató kölcsönzött ismeretterjesztő könyvet és minden huszonkettedik szépirodalmi is. A cikkíró arra hívja fel a figyelmet, hogy a szakirodalom használatára való nevelést már a tanárképzőben meg kell kezdeni, mert nem elegendő, ha a könyvtárhasználati oktatást csak az egyetemen kapják meg a hallgatók. Jelenleg a 18 egyetemi könyvtár közül 14-ben szervezett formában, 4-ben pedig alkalmasszerűen vezetik be az egyetemistákat a könyvtárhasználati ismeretekbe. — Egy vidéki (Békéscsaba) és egy fővárosi középiskola tanulóinak könyvtárhasználati adataiból átmeneti pedagógiai korszakunk ellentmondásos képe bontakozik ki: a fakultatív oktatás például a tapasztalatok szerint (Békéscsaba) már eléggé könyv- és könyvtárközpontú, de ahhoz, hogy hasonló, megfelelő tárgyi feltételekre (például olvasóteremre) és a tanárok (különösen az osztályfőnökök) szemléletének jó irányú változására is szükség volna. (Megjegyezzük, hogy a békéscsabai cikkben közölt adatgazdag táblázatot furcsa tördelése miatt nem tudtuk megfejteni.) A fővárosi könyvtári helyzetre eléggé jellemző, hogy a Várnegyedet is magában foglaló I. kerület gimnáziumának egyik első osztályába került 27 tanuló közül 17 semmilyen könyvtárnak nem volt tagja.

AZ OSZK HÍRADÓ-nak, az Országos Széchényi Könyvtár folyóiratának 1978/5. száma több fontos kiadói vállalkozás megindításáról, illetve előrehaladott állapotáról ad hírt: például a könyvtár 1981-re közreadja a nyolckötetesre tervezett, *Külföldi időségi kiadványok a magyar könyvtárakban a XVII. századtól 1970-ig* című lelőhelyjegyzék elsőként elkészült darabját, az ötödik kötetet; továbbá megkezdődik az *Egyházi gyűjtemények kéziratai* c. kiadványsorozat publikálása is. E sorozat első tagja az egyházi tulajdonban levő 270 középkori kódex jegyzéke

lesz. — A híradó folytatja a nemzeti könyvtár részlegeinek bemutatását (ezúttal a hírlapok javításával, restaurálásával és bekötésével foglalkozó hírlap-állományvédelmi osztály munkáját ismerheti meg az olvasó), és folytatódik a lelkiismeretvizsgálat is az olvasószolgálat gyengeiről, botladozásainak okairól. Most Wix Györgyné, a gyarapítási osztály vezetője szól azokról a gondokról, amelyek osztályának hibájából nehezednek az olvasószolgálatra, rontják munkájának színvonalát. Írásában az önkritikus megállapításokon kívül ilyeneket is olvashatunk: „... merjük kimondani: a munkák minősége romlik. Romlik ... nemcsak nálunk, az osztályon, nemcsak könyvtáron belül, nemcsak itthon Magyarországon, de mindenütt a világon. (A minőségromlásra... példa adréma-műhelyünk, ahol a vadonatúj, méregdrága importgép nem működik, a két ősi gép ezzel szemben becsülettel végzi munkáját. Vagy ott az új, az NSZK-ból rendelt címzőgépünk: két kis masináját, amelyek kiegészítik, elfelejtették hozzácsomagolni.) Hogy a minőségromlás milyen munkatöbbletet ró minden érintettre, arról oldalakat lehetne írni. Ha egyszer például elkezdéném a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat munkájában mutatkozó minőségromlásra vonatkozó észrevételeimet részletezni, egy Híradó-számot tölthetnék meg...”; továbbá „... betetőzi a folyamatot a munkaerőhiány. Nem hiszem, hogy akadna olyan hőselklű osztályvezető, aki egy apró lazaság, csekély kötelességmulasztás miatt erélyesen szólna (nemcsak a mi intézményünkben, de mást sem).”

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS idei első számában dr. Héberger Károly igazgató a könyvtárvezetés hatékonyságának növeléséről írva a vezetői információk forrásait, a vezetési segéd-eszközöket és módszereket tekinti át, illetve összegezi elsősorban a saját gyakorlatában, a Műegyetemi Könyvtár vezetésében szerzett tapasztalatok alapján. Frey Tamásné egy érdekes vizsgálódás második szakaszát ismerteti: az 1970/71-es tanévben megvédett 30 hazai és 30 külföldi villamosmérnöki disszertáció szakirodalmi hivatkozásainak elemzése után (ld. a könyvtár évkönyvsorozatának 3. kötetében) most ugyanennek az évnék terméséből 27 magyar és 27 külföldi (elsősorban NSZK-beli) vegyész-mérnöki doktori értekezést vizsgál meg. Megállapítja, hogy mind a hazai, mind a külföldi disszertációk legfontosabb szakirodalmi információi forrása a folyóirat, ezt a könyvek követik. A két kategória használatának aránya 81,7, illetve 85 százalék. A szóbeli információ az összes hivatkozá-

sok 1 százalékát sem teszi ki. A hivatkozások fele mindkét csoportban angol nyelvű szakirodalomra vonatkozik, s a hivatkozott források nyolcvan százaléka az elmúlt húsz évben jelent meg. (A diszszertáció megvédését megelőző négy évben megjelent forrásokra — sajnálatos módon — sokkal kevesebb magyar diszszertáció hivatkozik, mint külföldi.) A cikkíró végső következtetése: Bár a Műegyetemen szinte a világon elsőként vezették be a vegyész-mérnök-hallgatók számára a szakirodalom-használat oktatását, hatása 12 év elteltével sem eléggé általános. A könyvtárnak tehát tovább kell szorgalmaznia a hallgatók szakirodalmi hivatkozási kultúrájának fejlesztését — azáltal is, hogy a bibliográfiai hivatkozási szabványtáblázatot sokszorosítva a kezükbe adja. Továbbá célszerű volna arról gondoskodni, hogy a könyvtár jobban lépést tarthasson a kémiai szakirodalmi világterméssel és főleg annak állandóan növekvő árával.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ-nak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönyének 1978/2. jelzésű, ápr.—júniusi összevont száma közli azt a tervet, amely a könyvtár megalapításának 75. évfordulója alkalmából készült a jövő évben sorra kerülő megemlékezésekről (tudományos ülésszak, emlékülés, Szabó Ervin napok), évfordulói kiadványokról, kiállításokról, pályázatokról, vetélkedőkről és egyéb, a jubileum megünneplésével kapcsolatos eseményekről. Ez a közlemény az egész könyvtárügyet érdekli, ugyanúgy, mint a híradó néhány más írása is: például a Hazafias Népfront Országos Tanácsának honismereti albizottsága által megvitatott tervet — amely szerint az FSZEK „Budapest-gyűjtemény”-ének keretében történnék a felszabadulás előtti országos hírlapok és folyóiratok helyismereti adatainak központi feltárása, illetve e munka gondozása —, továbbá a magyar szépirodalmi művek első kiadásait tartalmazó gazdag könyvtári különgyűjteménynek, az ún. Szüry-gyűjteménynek feltárásával kapcsolatos gondokat számba vevő cikk, valamint a tizenöt éves FSZEK-szolgáltatás, az *Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus kartotékai* nevű vállalkozás méltatása egy irodalomtörténész (Botka Ferenc) tollából. Ugyancsak kár volna szó nélkül elmenni a mellett a tény mellett, hogy a könyvtár friss külföldi gyarapodásáról számot adó *Újabb külföldi szerzemények* nevű jegyzék, illetve elődei immár hatvanéves múltra tekintenek vissza. A könyvtár ritkaságait ismertető sorozat ezúttal egy kalendáriumot mutat be: a Szabadkán kiadott 1927-es munkásnaptárnak olyan munkatársai voltak, mint például *Len-*

gyel Gyula, Uitz Béla, Gábor Andor, Doktor Sándor, Mácza János. — A híradószám gyakorlati könyvtári és mozgalmi tárgyú közleményekben is igen gazdag.

A BORSODI KÖNYVTÁROS idei első száma újabb könyvtári rekordról ad hírt: az elmúlt évi statisztikából kitévni, hogy a megyei könyvtárba 1977 folyamán 16 062 olvasó iratkozott be — ennyi olvasója magyar könyvtárnak még nem volt! Ezt irtuk egy esztendővel ezelőtt is, amikor a miskolci könyvtár olvasótáborra átlépte a bűvös 15 ezres határt, s most újabb, csaknem ezer főnyi gyarapodásról számolhatunk be. (Egyébként a miskolci városi hálózat olvasótáborra szintén nőtt — egy híján ezer olvasóval —, a két könyvtár együtt 33 957 olvasót tart nyilván, a kétszázezres város lakóinak 17 százalékát, ismét bizonyítván azt az eléggé nem hangsúlyozható igazságot, hogy napjainkban az olvasólétszám növelésének legfőbb tartalékai a jól szervezett, nagy befogadóképességű és teljesítményű könyvtárak.) A nagy mennyiségi adatok egyébként a könyvtári tevékenység minőségi változtatását is kikényszerítik: erre vonatkozóan figyelemreméltó adatokat szolgáltat a statisztikai táblázatokat bevezető igazgatói számvetés. — Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a magyar vidék legnagyobb könyvtári gondja a községek korszerű könyvtári ellátása: az ezzel kapcsolatos kérdésekről és a megoldás lehetőségeiről, a központosításról és más formákról három cikk is olvasható a híradóban. Egy másik témacsokor zenei könyvtárügyi kérdésekkel foglalkozik, s ennek keretében az új hangtárakban dolgozók szakmai figyelmének felkeltésére közli a lapunkban 1957 és 1977 között megjelent zenei-hangtári cikkek jegyzékét is. (Hadd igazítsuk helyre egy tévedését: a Simányi Józsefnek tulajdonított mindkét írás Skaliczki Józsefné munkája!)

Örvendetes a Borsodi Könyvtáros érdeklődésének tágulása: a szakkönyvtári kérdéskörök helyfoglalása a híradó hátsólapján — amire korábban mi is ösztönözni próbáltuk a szerkesztést — hozzájárulhat a megyében dolgozó valamennyi könyvtáros látókörének szélesedéséhez, szakmai kultúrájának növeléséhez. Ugyancsak hasznos műhelyfeladatokat tölthet be a híradó az olyan helytörténeti cikkek, tanulmányok közlésével is, mint amilyen most a Lévay József Közművelődési Egyesület két világháború közötti történetéről szóló írás.

A SOMOGYI KÖNYVTÁRAK 1978/1. számában az elmúlt évi „mérlegbeszámolókon” (megyei, városi, szakszervezeti

hálózati) kívül elsősorban a sok hosszabb-rövidebb, a könyvtári hétköznapi kérdéseivel foglalkozó írás kelti fel az olvasó figyelmét: ilyenek például az 1975. évi megyei szakirodalmi gyarapodási jegyzék tanulságait, a korszerű hálózati-módszertani munka követelményeit, az idős és beteg olvasók ellátását, valamint a műszaki és a szakszervezeti könyvtár együttműködését — pontosabban: integrálását — tárgyaló cikkek. A legörvendesebb azonban az, hogy a kaposvári tanítóképző főiskolán szakkollégium keretében folyó könyvtárosképzés problematikája is feltűnt a híradó lapjain, mégpedig egyszerre több oldalról, az oktatók és az „oktatottak”, a hallgatók szemszögéből vizsgálva a témát. A három között írásból ugyanis kettő a hallgatóktól származik, s valóságos gondokat tár a szakmai nyilvánosság elé. Az egyikben például

ilyeneket olvashatunk: „A Kaposvári Tanítóképző Főiskolán most végez az első csoport, amely könyvtár szakkollégiumi képzést kapott. A cél az, hogy az iskolai könyvtárak vezetését végre szakképzett pedagógusok lássák el... Sajnálatos, hogy az iskolaigazgatók egy része luxusnak, »ráfizetésesnek« tartja a főhivatású könyvtáros-státust, pedig sokkal nagyobb a ráfizetés, amikor egy könyvtár nem tud mit kezdeni értékes állományával, amely feldolgozatlanul, kihasználatlanul várja hasznosabb jövőjét. A mi tanulmányaink akkor hasznosíthatók, ha lehetőséget kapunk a könyvtári munkára. A jelek szerint még órakedvezményes könyvtári munkára is csak néhányan számíthatnak közülünk. A jelenlegi felfogás szerint a kölcsönzést bármelyik tanár el tudja látni (örülve a kis mellékjövedelemnek), mi pedig maradjunk a tanításnál!”...

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

„**HÍRLAPOK ÉS FOLYÓIRATOK SZOLNOK MEGYEI LELŐHELY-JEGYZÉKÉ**”-t adta ki a Verseghy Ferenc Könyvtár. A 300 példányban sokszorosított jegyzék — az első a maga műfajában Szolnok megyében — 1363 időszakos kiadványt ír le, mégpedig nemcsak a könyvtárnak járó periodikumokat, hanem üzemeknek, szövetkezeteknek, intézményeknek, iskoláknak megrendeltekét is. Az 1977. évi helyzetet tükröző, betűrendes jegyzék, amelyet Hegedűs Sándor állított össze, feltünteti a lelőhely kódszámát, a kibocsátó ország jelzését, a folyóirat nyelvét, valamint a megjelenési helyet (városnevet). Némelyik címeírásához rövid magyarázat is tartozik. A kötet végén a periodikumok tételszámaira utaló ETO-rendszerű szakmutató van.

125 ÉVE SZÜLETETT CSONTVÁRY címmel a Kaposvári Megyei Könyvtár Nagy emberek — nagy évfordulók sorozatának 30.

darabjaként jelent meg Bükkösi Valéria összeállítása. A 600 példányban sokszorosított kis füzet jó életrajzi áttekintés után Csontváry művészetéről írt vélemények csokrát adja, majd rövid válogatást közöl a róla szóló irodalomból, a szöveget pedig néhány fekete-fehér reprodukcióval is élénkíti.

FORRÁSOK AZ ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYI VERSENY PÁLYATÉTELEIHEZ 1978/79 a címe a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár ajánló bibliográfiái sorozatában megjelent segédletnek, amelyet immár jó néhány éve közösen állít össze a szombathelyi és a debreceni megyei könyvtár munkaközössége. A pályázókat és tanáraikat az alapvető irodalomban elindító, útbaigazító jó bibliográfia nem tartalmaz helyismereti tételeket, mert ezek a Vas, illetve Hajdú-Bihar megyében külön-külön megjelent füzetekbe kerültek.

A CIGÁNSÁG HELYZETE a tárgya (és a címe) a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Tematikus szociológiai kisbibliográfiák” c. sorozatának 15. számaként megjelent friss anyagú válogatásnak. Az általános, valamint az oktatási-nevelési, művelődési és pályaválasztási kérdések irodalmát — főleg folyóiratokban megjelent irodal-

mát — feltáró, 500 példányban sokszorosított kis jegyzéket a cigánysággal közvetlenül foglalkozó pedagógusoknak, népművelőknek, tanácsi dolgozóknak szánták, ezért egészségügyi, néprajzi, történeti tárgyú írásokat nem vettek számba az összeállítók: Vágh Mária és Geréb Zsófia.

A TISZÁNTÚL-ról szól a szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár ajánló bibliográfiai sorozatában Országjárás III. jelzéssel kiadott, 400 példányban sokszorosított füzet. Kalmárné Morcsányi Rozália összeállítása A Tiszamente, A Nyírség, A Hajdúság és a Hortobágy, A Nagykunság, Dél-Tiszántúl fejezetbeosztás szerint mutatja be az országrészt, többnyire az utóbbi 15—20 év könyvei segítségével. A tájegységek megismertetése az átfogó, egy-egy megyét vagy útvonalat leíró könyvekkel kezdődik, majd a városokról szóló művek következnek. A címleírásokat minden esetben annotációk egészítik ki.

BESZÁMOLÓ JELENTÉSEK KÉSZÍTÉSE A TESZTÜLETI ÜLÉSEKRE címmel községi könyvtárosok részére állított össze módszertani levelet a Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár. Weisz Gábor és Sóron László jó összeállításának — amelyre irodalomjegyzék is tartozik — az adja meg igazi jelentőségét, hogy az ország legnagyobb megyéjében az MSZMP megyei végrehajtó bizottságának 1977. szeptember 20-i határozata értelmében a tanácsok testületi ülésen tűzik napirendre és tárgyalják meg településük könyvtári helyzetét, fejlesztését.

PEST-BUDAI FIGURÁK AZ 1830-AS ÉVEKBŐL címmel Max Paur von Felix vázlatgyűjteményét adta ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Berza László szerkesztésében, Ráczné

Nagy Katalin előszavával és jegyzeteivel. A rajzoló Bajorországból 1832-ben került Pestre, ahol Hild József — és időnként Pollack Mihály — mellett dolgozott. A Budapest Gyűjteményben található 120 rajza Pest-Buda korabeli életéről, hétköznapjairól, valamint a bajnai Sándor Móric birtok parasztjainak viseletéről készült, s eddig nagyrészt kiadatlan volt. **Ez és a hártypapírra készült rajzok megóvása indokolta a publikálást. A 700 példányban kiadott, 70 oldalas füzet ára 14 forint.**

FEJÉR MEGYE SZÜLŐTTEIRŐL szól a Székesfehérvári SZMT Könyvtár jó hírű kisbibliográfiai sorozatának 98. (Csanádi Imre), 99. (Csoóri Sándor), 100. (Gereblyés László) és 102. (Lányi Sarolta) kiadványa. (A 101. sz. bibliográfia a Baranya megyei születésű Kalász Mártonról készült.) A nagy példányszámú leporelló-bibliográfiák mindegyike azonos rendszerű (élettrajzi vázlat, méltatás — esetleg a jelesebb művek felsorolása is —; a szerzőről és munkáiról szóló kritikák), összeállítójuk azonban általában más-más személy.

AUGUSZTUS 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK: STATISZTIKAI ADATTÁRAK: Az Encsi Nagyközségi és Járási Könyvtár Módszertani tájékoztatója 1. sz. (Tartalma: fejtörők kérdései, gyermekkönyvtári foglalkozások vázlatai, vetélkedők forgatókönyvei, ajánló bibliográfia könyvtári gyermekfoglalkozásokhoz); **Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóihoz. 1978/3.** (FSZEK — KMK); **Gazdaságpolitikai Tájékoztató 23., 24.** (1978) (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); **Gyárapodási jegyzék. Orosz nyelvű könyvek 1977/3.** (júl.—dec.) (Állami Gorkij Könyvtár). Melléklete: A

Szovjet Kultúra és Tudomány Háza politikai és szépirodalmi könyvtárának új szerzeményei 1977/4. (okt.—dec.); **Irodalomkutatók. Az általános nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke, 1978. július.** (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Kerületi Figyelő 2.** [sz.] 1977. júl. 1.—dec. 31. között megjelent, [az] I—XXII. kerülethez vonatkozó cikkek, tanulmányok bibliográfiája (FSZEK); **Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap. 1978/1.** (OSZK KMK); **Külföldi szerzemények szakjegyzéke 6. Szociológia. Az 1972—1976. évek szerzeményeiből (FSZEK); Külföldön megjelent fontosabb legújabbkori történelmi és politikai művek jegyzéke. 1978. első negyedév.** (Országgyűlési Könyvtár); **OMKDK Híradó 1978/6—7. sz.; Rövid Úton. Pedagógiai folyóiratszemle. 1977/3.** (Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár. Szolnok); **Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról. „A” sorozat. Referátumok 1978/6., 1978/7., „B” sorozat Bibliográfia 1978/6., 1978/7., (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtár); Tájékoztató jegyzék vezetőik számára 6. sz., 1978. június (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról 1978/5. (FSZEK); Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomról. 1978. június (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Társadalomtudományi Információ 77/4.** (FSZEK); **Újabb külföldi szerzemények (tudományos és ismeretterjesztő művek) 1978/1.** (jan.—márc.) (FSZEK); **Új külföldi kézikönyvek 1978/2.** (OSZK KMK); **Világirodalmi Híradó 1977/9.** (júl.—szept.) (Állami Gorkij Könyvtár). — **Településeink könyvtári ellátása 1977. A tanácsi könyvtárak statisztikai adatai (TEKE 77).** (OSZK KMK — NPI).**

MERABONA

hanglemeztároló állvány

Speciális függesztőszerkezettel ellátott, félkemény polietilén borító a **MERABONA** állványokon.

A hanglemez nem deformálódik, nem porosodik, könnyen kezelhető. Biztosítja mindazokat a lehetőségeket, amiket a szabadpolcos **MERABONA** könyvállványok adnak.

Megrendelhető: **TOVALL, 9317 SZANY**

1922 50 1972

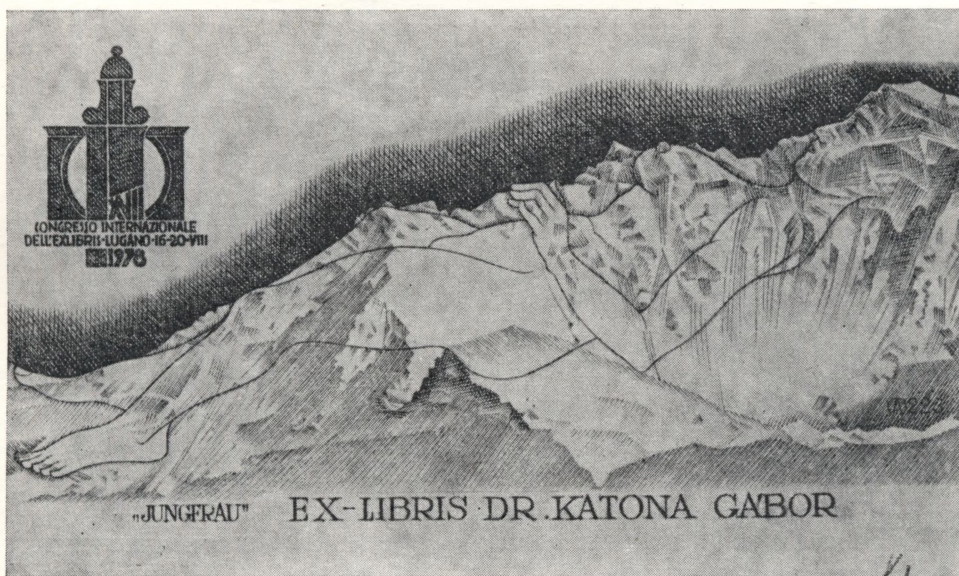
„KÉT LÁBÁT HÁT JÓL MEGVETVE MARADJON AZ EMBER
FÖLDJÉN, AJKA FÖLÖTT ÖSSZESZORÍTVÁ FOGÁT.”

OPUS: 150

SPÁRTAI TÜRTELOSZ

Nagy Árpád Dániel könyveiből
és egyéb metszeteiből
Cikkünket lásd az 558. oldalon

„JUNGFRAU”

EX-LIBRIS DR. KATONA GÁBOR

